

บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมชาวบ้านให้พึ่งตนเอง : ศึกษากรณีพระครูพิพิธธรรมรส

พระมหาสนอง อคฺคธมฺโม (ยาจิตร)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๕๙

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมชาวบ้านให้พึ่งตนเอง : ศึกษากรณีพระครูพิพิธธรรมรส

พระมหาสนอง อุดกธมฺโม (ยาจิตร)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๔๙

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

**THE ROLES OF BUDDHIST MONK IN SUPPORTING THE VILLAGERS TO
GET SELF-RELIANCE: A CASE STUDY OF PHRAKRUPITDHAMMARASA**

PHRAMAHASANONG AKKHADHAMMO (YAJIT)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

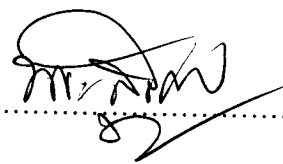
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระศรีสิทธิมนี)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์.....ประธานกรรมการ

(พระสุธีวรญาณ)

.....กรรมการ

(พระครูวินัยธรรมชัชวาล กนฺตสีโล)

.....กรรมการ

(รศ. ดร.ประจิดร มหาหง)

.....กรรมการ

(รศ.ปกรณ์ คุณารักษ์)

คณะกรรมการการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระครูวินัยธรรมชัชวาล กนฺตสีโล ประธานกรรมการ

รศ.ปกรณ์ คุณารักษ์ กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมชาวบ้านให้พึ่งตนเอง : ศึกษากรณี
พระครูพิพิธธรรมรส
ผู้วิจัย : พระมหาสนอง อัครมโน / ยาจิตร
ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระครูวินัยธรรมชยา กนตสีโล พธ.บ. (ศาสนา),
M.A. (Philosophy), Ph.D. (Philosophy)
: รศ.ปกรณ์ คุณารักษ์ กศ.บ., สค.ม.

วันสำเร็จการศึกษา : ...1.../...2.../2550...

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาหลักการพึ่งตนเองตามหลักพุทธธรรม บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาและศึกษาบทบาทของพระครูพิพิธธรรมรสในการส่งเสริมการพึ่งตนเอง

ผลการวิจัย พบว่า พระครูพิพิธธรรมรสได้รับแนวความคิดในการพึ่งตนเอง จากท่านพุทธทาสภิกขุ แล้วนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมแก่ชุมชนที่ตนไปพัฒนา โดยเริ่มจากปัจจัยที่มีผลให้ท่านมีแรงขับเคลื่อนการทำงาน จากหลายสาเหตุ ได้แก่ สภาพปัญหาที่ทำกิน การขาดแคลนแหล่งน้ำบริโภค น้ำดื่ม การว่างงานของชาวบ้าน การเล่นเกมพนันของชาวบ้าน ชาวบ้านขาดความสามัคคี การไม่รู้จักนำสมุนไพรในท้องถิ่นมาใช้รักษาโรค เด็กและเยาวชนได้รับการศึกษาไม่มากนัก การใช้แรงงานสัตว์ไม่เหมาะสม การไม่รู้จักปลูกพืชสวนครัวและอาหารที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ

ในด้านการแก้ปัญหาเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ผลการศึกษา พบว่า พระครูพิพิธธรรมรส ได้ให้ความสำคัญในการพัฒนาชุมชน และส่งเสริมโครงการ ตลอดทั้งกิจกรรมต่างๆ ดังต่อไปนี้

- (๑) โครงการปลูกป่าเพื่ออนาคตของชุมชนและเยาวชน
- (๒) โครงการสมุนไพรเพื่อการพึ่งตนเอง
- (๓) โครงการธนาคารข้าวโค – กระบือ สำหรับผู้ขาดแคลน
- (๔) โครงการอาหารกลางวันแด่น้องผู้หิวโหย
- (๕) โครงการนิคมเกษตรชาวพุทธ

วิธีการส่งเสริม คือ ให้ชาวบ้านปฏิบัติตามคำแนะนำ และท่านเป็นผู้นำในการทำโครงการต่างๆ นั้น อย่างต่อเนื่อง แม้ว่าในบางโครงการก็ประสบความล้มเหลว เนื่องจาก การบริหารงานไม่ครบวงจรบ้าง บุคคลผู้ปฏิบัติไม่มีความเข้าใจละเอียดบ้าง แต่ส่วนใหญ่ก็ทำให้ชาวบ้านสามารถพึ่งพาตนเองได้ นอกจากนั้น ท่านยังได้ส่งเสริมการใช้ปุ๋ยชีวภาพแทนปุ๋ยเคมี กระทั่งฟื้นฟูแผ่นดินที่แห้งแล้งให้เขียวข่มก้นมาได้ และชาวบ้านก็มีงานทำ ไม่ว่างงานเหมือนแต่เดิม มีรายได้เพิ่มต่อครัวเรือน เลิกเล่นการพนัน มีความขยันในการทำมาหาเลี้ยงชีพ

ในด้านหลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการทำงาน ได้แก่ กฎแห่งกรรม, สังคหวัตถุธรรม, เบญจศีล, ความสันโดษ และอิทธิบาท

ปราชญ์ชาวบ้านที่ปฏิบัติตามคำสอนของท่าน ที่ได้รับผลสำเร็จในการพึ่งตนเองแบบพุทธเกษตร ได้แก่ พ่อบุญเต็ม ชัยลา, พ่อทัก กระยอม และ พ่อผอง เกตุพิบูลย์ โดยการปลูกพืชหมุนเวียน การเลี้ยงสัตว์จำพวก เป็ด ไก่ สุกร ตลอดจนการเลี้ยงปลา การปลูกผักสวนครัว การทำผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรเพื่อส่งขายสู่ตลาด

Thesis Title : The Role of Buddhist Monk in Supporting the Villagers to Get
Self-reliance : A Case Study of Phrakhrupitdhammarod

Researcher : Phramahasanong Akkhadhammo / Yajit

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phrakruwinaiton Somchai Kantasilo B.A., (Religion),

M.A., (Philosophy), Ph.D.(Philosophy)

: Assist.Professor. Pakorn Kunarak B.Ed.,M.A. (Sociology)

Date of Graduation : 1.1.04.2007

Abstract

The thesis was aimed to study a principle of Buddhadhamma based- self reliance on the basis of which the role of monks with their social development was set in favor of the role of Phrakhrupitdhammarod to increase self – reliance in Thai society .

It was found that Phrakhrupitdhammarod's idea taken from Bhuddhadhas Bhikkhu was applied appropriately to the community development and factors pushed him in this social work to solve the burning problem such as land for farming, shortage of drinking water, unemployment, gambling, disunity, ignorance of using Thai original herbs to treat the disease, illiteracy of children and youths inappropriately spending of leisure, lacking of vegetables growing and food production which is necessary for life.

In the solving problem of community it was found that Phrakhrupitdhammarod put more emphasis on the community development supporting the project as follows.

- 1) The Development Project for the Community and Youths.
- 2) The Project of Thai herbs for self – supporting.

- 3) The Project of rice-cow-buffalo bank for the poor.
- 4) The Project of daytime food for the poor children.
- 5) The Project of Buddhist community Development.

It was a good advice for them to follow him many continuous project. Though some were failed because the administration was mismanaged. Almost project were of great use to help them in self-supporting. Apart from that he supported the manure fertilizer instead of chemical fertilizer, which can revive the ground and green. More people were employed in stead of unemployment as earlier. They earned more money to their family, and were off the gamble.

Buddhadhamma as apply in his work consisted of sympathy, the five precepts, law of the karmma, satisfactions and basis of success.

Those who follow his advice get success in self – supporting. They are : Pho-Boontem Chaila, Pho-tad Krayom and Pho-Pong Ketpiboon. They were successful in feeding the animals : ducks, chickens, swin, fish-feeding and vegetable planting as to increase crops auctions of agriculture to the market.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เกิดขึ้นด้วยความสนใจของผู้ศึกษา ในการแสวงหาความเป็นจริงทางสังคมและศึกษาศักยภาพของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นสิ่งที่ยากยิ่งสำหรับผู้ศึกษาในการค้นพบความจริงดังกล่าว ถ้าไม่ได้รับความเมตตาจากคณาจารย์ผู้เป็นกรรมการวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ ดร.พระปลัดสมชาย กนฺตสีโล ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น ซึ่งเป็นประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่เห็นคุณค่าของงานวิทยานิพนธ์นี้ และกรุณาให้คำแนะนำ ตลอดจนเสียสละเวลาอันมีค่ายิ่ง ในการอ่านแก้วิทยานิพนธ์ด้วยความอดทนยิ่ง ผศ.ปกรณ์ คุณารักษ์ อาจารย์ที่ปรึกษา ที่ได้ให้คำแนะนำชี้แนะแนวทางในการทำงาน เพื่อแก้ไขวิทยานิพนธ์ให้มีความสมบูรณ์ชัดเจนมากขึ้น

นอกจากอาจารย์ที่ปรึกษา และกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่ช่วยให้วิทยานิพนธ์นี้ สำเร็จลงด้วยดีแล้ว ผู้ศึกษาขอขอบพระคุณ พระครูปิยสารธรรม พระครูพัฒนวิหารกิจ พระมหาถวิล จิตฺตธมฺโม ที่ให้กำลังใจและคอยเตือนสติ เมื่อประสบปัญหา ท้อแท้เบื่อหน่ายในระหว่างที่ทำงาน และท่านที่ไม่ได้กล่าวนามมา ณ ที่นี้

วิทยานิพนธ์นี้ คงไม่สำเร็จสมบูรณ์ ถ้าปราศจาก พระครูพิพิธธรรมรส พระสุวิทย์ ญาณธมฺโม คุณประสิทธิ์ พรหมนอก พ่อบุญเต็ม ชัยลา พ่อทัด กระยอม พ่อผอง เกตุพิบูลย์ พ่อบันลือ พรมนา และผู้เฒ่าผู้แก่บ้านคิมมะอุ ที่กรุณาให้ข้อมูล ให้การต้อนรับ ให้ความเป็นมิตรและความเอื้อเฟื้อ ฉะนั้น ผู้ศึกษาจึงขอขอบคุณทุกท่านที่ได้กล่าวนามมาแล้ว

ท้ายสุดนี้ ผู้ศึกษาขอขอบคุณ คุณพ่อคำพวง คุณแม่เสนีย์ ยาจิตร และน้อง ๆ ทุกคนที่ให้ทุนสำหรับการศึกษาในครั้งนี้ ความดีและคุณประโยชน์ของวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยขอถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา และบูชาคุณบิดามารดา ครูอุปัชฌาย์อาจารย์ทุกท่าน และขออุทิศส่วนกุศลแด่ดวงวิญญาณของพระครูพิพิธธรรมรสและผู้มีพระคุณทุกท่าน

พระมหาสนอง อคฺคธมฺโม (ยาจิตร)

๑ เมษายน ๒๕๕๐

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
คำชี้แจงใช้อักษรและหมายเลขย่อ	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๕
๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๑.๖ กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย	๑๒
๑.๗ ขอบเขตของการวิจัย	๑๓
๑.๘ ระเบียบวิธีวิจัย	๑๔
๑.๙ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๔
บทที่ ๒ หลักการพึ่งตนเองตามหลักพุทธธรรม	๑๕
๒.๑ ความหมายของการพึ่งตนเอง	๑๖
๒.๑.๑ ความหมายของการพึ่งตนเอง ตามหลักพุทธธรรม	๑๗
๒.๑.๒ ความหมายของการพึ่งตนเองในทัศนะของนักคิดและ นักปราชญ์	๒๐
๒.๑.๓ การพึ่งตนเองตามทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ	๒๕
๒.๑.๔ การพึ่งตนเองในทัศนะของปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน	๒๖
๒.๒ ความสำคัญของการพึ่งตนเอง	๒๘

๒.๒.๑ การพึ่งตนเองในด้านเศรษฐกิจ	๒๕
๒.๒.๒ การพึ่งตนเองด้วยการพัฒนาคุณภาพชีวิต	๓๐
๒.๓ ระดับในการพึ่งตนเอง	๓๐
๒.๔ วิธีพึ่งตนเองตามหลักพุทธธรรม	๓๒
๒.๕ พุทธธรรมที่ส่งเสริมการพึ่งตนเอง	๓๔
๒.๖ ธรรมที่เป็นอุปสรรคต่อการพึ่งตนเอง	๔๐
๒.๗ ประเภทของคนในสังคมเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง	๔๐
๒.๘ สรุปวิเคราะห์	๔๓
บทที่ ๓ บทบาทของพระสงฆ์กับงานพัฒนาสังคม	๔๕
๓.๑ บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคมไทย	๔๖
๓.๒ บทบาทของพระสงฆ์ในอดีต	๔๘
๓.๒.๑ ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้าน	๔๘
๓.๒.๒ บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาในอดีต	๕๑
๓.๓ บทบาทพระสงฆ์ในปัจจุบัน	๕๓
๓.๓.๑ ปัจจัยที่ทำให้บทบาทของพระสงฆ์เปลี่ยนแปลงไป	๕๓
๓.๓.๒ การฟื้นฟูบทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบัน	๕๔
๓.๔ บทบาทที่อยู่ในความขัดแย้งทางทัศนคติของสังคม	๕๖
๓.๕ บทบาทของพระสงฆ์ในอนาคต	๕๘
๓.๖ พระสงฆ์กับการพัฒนาชนบท	๕๙
๓.๗ ทัศนะของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชนบท	๖๕
๓.๘ แรงจูงใจให้พระสงฆ์พัฒนา	๖๗
๓.๙ พุทธธรรมอันเป็นฐานในการพัฒนา	๖๙
๓.๑๐ สรุปวิเคราะห์	๗๔
บทที่ ๔ บทบาทของพระครูพิพิธธรรมรสในการส่งเสริมการพึ่งตนเอง	๗๖
๔.๑ พัฒนาการทางด้านแนวความคิด	๗๖
๔.๒ ปัจจัยที่ผลักดันให้พระครูพิพิธธรรมรสมีแนวคิดในการพัฒนาชุมชน	๗๙

๔.๓ บทบาทของพระครูพิพิธธรรมรสในด้านต่างๆ	๘๑
๔.๔ ผลงานด้านการพัฒนา	๘๘
๔.๕ แนวคิดการพึ่งตนเองของพระครูพิพิธธรรมรส	๙๑
๔.๖ บทบาทในการส่งเสริมการพึ่งตนเอง	๙๒
๔.๗ หลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการทำงาน	๙๕
๔.๘ วิเคราะห์หลักการพึ่งตนเองของพระครูพิพิธธรรมรสกับหลักพุทธธรรม	๙๘
๔.๙ ผลสัมฤทธิ์ในการส่งเสริมการพึ่งตนเองของพระครูพิพิธธรรมรส	๑๐๒
สรุปวิเคราะห์	๑๐๖
บทที่ ๕ บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๐๗
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๐๗
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๑๑๕
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๑๗
บรรณานุกรม	๑๑๙
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก.	๑๒๙
ภาคผนวก ข.	๑๓๑
ภาคผนวก ค.	๑๓๒
ประวัติผู้วิจัย	๑๓๖

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยได้กล่าวถึงแหล่งที่มา/เล่ม/ข้อ/และหน้า ตามลำดับ เช่น อัง.ติก. (ไทย). ๒๑/๓๕/๑๘๕. หมายถึง อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต เล่มที่ ๒๑ ข้อที่ ๓๕ หน้า ๑๘๕. และพระไตรปิฎกบาลี เช่น อัง.ติก. (บาลี) ๒๑/๔๐/๒๓ หมายถึง อังคุตตรนิกาย ติกนิปาต ปาลี เล่มที่ ๒๑ ข้อที่ ๔๐ หน้า ๒๓ พระไตรปิฎกภาษาบาลี มหามกุฏราชวิทยาลัย ฉบับ สยามรณัฐสศ เติปิฎก, ๒๕๒๕.

ส่วนคัมภีร์อรรถกถา จะแจ้งที่มา/เล่ม/หน้า เช่น ที.ม.อ.(บาลี) ๒/๘๕/๔๐๓. หมายถึง หมายถึง ทีฆนิกาย สุมงควลลิตีนิ มหาวคคอุทฺทกถา เล่มที่ ๒ ข้อ ๘๕ หน้า ๔๐๒ ฉบับอุทฺทกถามหาจุฬาเตปิฎก, ๒๕๓๒.

๑. พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์ (ไทย)
วิ.ม. (บาลี)	=	วินัยปิฎก	มหาวคคปาลี (บาลี)
วิ.จุ. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	จุฬวรรค (ไทย)

๒. พระสุตตันตปิฎก

ที.ม. (บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวคคปาลี (ภาษาบาลี)
ที.ปา. (บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิวิคคปาลี (ภาษาบาลี)
ที. ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิวรรค (ภาษาไทย)
ม. ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปิณณาสก (ภาษาไทย)
ส. ส. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค (ภาษาไทย)
ส. ข. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค (ภาษาไทย)
อัง.เอกก. (บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกกนิปาตปาลี (ภาษาบาลี)
อัง.ติก. (บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิปาตปาลี (ภาษาบาลี)
อัง. ติก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต (ภาษาไทย)
อัง.จตุกก. (บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิปาตปาลี (ภาษาบาลี)

อง.ปญจก. (บาลี)	=	สูตรตนต์ปิฎก	องคฺตฺตฺรนิคาย	ปญจกนิปาตปาติ (ภาษาบาลี)
อง.อฏฐก. (บาลี)	=	สูตรตนต์ปิฎก	องคฺตฺตฺรนิคาย	อฏฐกนิปาตปาติ (ภาษาบาลี)
อง.ทสก. (บาลี)	=	สูตรตนต์ปิฎก	องคฺตฺตฺรนิคาย	ทสกนิปาตปาติ (ภาษาบาลี)
อง.เอกาทสก.(บาลี)	=	สูตรตนต์ปิฎก	องคฺตฺตฺรนิคาย	เอกาทสกนิบาต (ภาษาบาลี)
ขุ.ข. (บาลี)	=	สูตรตนต์ปิฎก	ขุทฺทกนิคาย	ขุทฺทกปาฐปาติ (ภาษาบาลี)
ขุ.ธ. (บาลี)	=	สูตรตนต์ปิฎก	ขุทฺทกนิคาย	ธมฺมปทปาติ (ภาษาบาลี)
ขุ.ธ. (ไทย)	=	สูตรตนต์ปิฎก	ขุทฺทกนิคาย	ธรรมบท (ภาษาไทย)

๓. พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ (บาลี)	=	อภิธมฺมปิฎก	วิภงฺกปาติ (บาลี)

๔. อรรถกถาพระสูตรตนต์ปิฎก

ที.ม.อ.	=	ทีฆนิกาย	สุมฺจฺลวิลาสิณี	มหาวคฺคฺคอฏฐกถา

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในสังคมไทย พระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของสถาบันหลักของชาติ คือ สถาบันพระพุทธศาสนา ซึ่งได้รับการยอมรับและศรัทธาจากชาวบ้านมาตลอด ทั้งนี้เพราะพระสงฆ์เป็นผู้ที่มีความสำคัญต่อวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้าน หากมองย้อนกลับไปในอดีตจะพบว่าชาวบ้าน เมื่อประสบปัญหาหรือเกิดทุกข์ร้อน ใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางกายหรือจิตใจ ก็จะพากันไปวัด ไปพบพระสงฆ์เพื่อปรึกษาและระบายความทุกข์ ดูเหมือนว่าพระสงฆ์จะสามารถแก้ไขปัญหาทุกข์ร้อนของพวกเขาได้ทุกอย่าง* ฉะนั้น วัดและพระสงฆ์ในอดีต จึงมีบทบาทมาก พระสงฆ์เป็นทั้งครู สอนหนังสือ สอนศีลธรรม สอนศิลปะ สอนวิชาชีพ ให้กับลูกหลานของชาวบ้าน เป็นทั้งหมอรักษาชาวบ้านที่เจ็บไข้ไม่สบาย ชาวบ้านเมื่อมีใครเกิดล้มป่วย บรรดาญาติ ๆ ก็จะพาไปวัด เพื่อให้พระสงฆ์ช่วยเยียวรักษา เป็นทั้งนักสังคมสงเคราะห์ ช่วยเหลือชาวบ้าน ที่ได้รับความทุกข์ ความเดือดร้อนต่าง ๆ เช่น คนชราและเด็กกำพร้าที่ไม่มีคนเลี้ยงดู หรือคนที่ถูกน้ำท่วม ไฟไหม้บ้านเป็นต้น เป็นทั้งผู้พิพากษาคัดสินคดีและประนีประนอมความให้กับชาวบ้านที่เกิดกรณีพิพาทกัน เป็นทั้งจิตแพทย์ที่ช่วยแก้ไขปัญหากับสุขภาพจิต ให้กับชาวบ้าน^๒ นอกจากนั้นพระสงฆ์ยังเป็นเหมือนนักวิชาการ เกษตรและพัฒนกร ที่คอยให้คำแนะนำเกี่ยวกับวิธีการปลูกพืช วิธีการเลี้ยงสัตว์และฝึกวิชาชีพต่าง ๆ ให้กับชาวบ้าน

แต่บทบาทต่าง ๆ ของพระสงฆ์ที่มีมาตั้งแต่อดีต นับวันจะลดลงไปจากสังคมไทย เพราะปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุจากประเทศตะวันตก ได้หลั่งไหลเข้ามามีอิทธิพล

* ผศ. บุญทิพย์ สิริรังศรี . “บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมให้ประชาชนดูแลตนเอง”, ใบลาน. ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๓ (ธันวาคม ๒๕๓๖) : หน้า ๓๖ .

^๒ คุณหญิง โสมรสมิ์ จันทระประภา, การบริหารทางจิตสำหรับเด็กวัยรุ่น, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๒๘ - ๒๙ .

ต่อความคิดจิตใจและการดำเนินชีวิตของคนไทย” เป็นเหตุให้ชาวบ้านหลงใหลในวัตถุ เริ่มเห็นแก่ตัวและมีค่านิยมที่ฟุ้งเฟ้อ ขอมทำทุกอย่างเพื่อที่จะให้ได้มาซึ่งวัตถุ โดยไม่คำนึงถึงบาปบุญคุณโทษและผลเสียหายที่จะเกิดขึ้นแก่ส่วนรวม นอกจากคนไทยจะถูกกระแสแห่งวัตถุนิยมเข้าครอบงำแล้ว ยังถูกระบบทุนนิยมที่แพร่กระจายมาพร้อมกับอารยธรรมตะวันตกเข้าครอบงำอีกด้วย และการศึกษาแผนใหม่ของไทยก็ปรับไปตามระบบทุนนิยม พระสงฆ์กับชาวบ้านก็เริ่มห่างเหินออกจากกัน เพราะโรงเรียนเข้าสวมรับบทบาทให้การศึกษาแทนวัด ระบบทุนนิยมเข้าครอบงำวิถีแห่งการพึ่งพาตนเอง จากแนวการผลิตเพื่อยังชีพ ผลิตเพื่อแลกเปลี่ยนไปสู่กลไกของการซื้อขาย ดังนั้นการแลกเปลี่ยน การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ที่ชาวบ้านเคยได้รับการอบรมจากวัด จึงเริ่มลดน้อยลง จนเกือบจะสิ้นสุดลงในปัจจุบัน^๕ เพราะสภาพสังคมไม่เอื้อให้พระสงฆ์กับชาวบ้าน มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดเหมือนเช่นอดีต วัดกับบ้านจึงมีช่องว่างต่อกัน เป็นเหตุให้คุณค่าแท้ ที่เต็มไปด้วยความงดงามทางศีลธรรมและจริยธรรมของวัด ได้กลับกลายเป็นเพียงที่พึ่งทางพิธีกรรม และเป็นแหล่งมอมเมาชาวบ้าน ให้ยึดติดในไสยศาสตร์ เป็นการซ้ำเติมชาวบ้านเข้าไปอีก

ชาวบ้าน เมื่อไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ผลผลิตที่ได้ลงทุนลงแรงทำไป ก็ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง กลับคืนมาเป็นตัวเงินเพียงน้อยนิด ความเป็นอยู่ที่เคยเรียบง่ายสมถะ ก็เริ่มมากไปด้วยหนี้สินและความแร้นแค้นลำบาก จึงพากันแสวงหาช่องทางในการที่จะดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างสุขสบาย และช่องทางที่พอจะเป็นความหวังใหม่ให้แก่ชาวบ้านได้บ้าง ก็คือการเข้าไปขายแรงงานในเมืองหลวงและในต่างจังหวัดที่เป็นย่านเศรษฐกิจ หรือบางคนอาจจะไปไกลถึงต่างประเทศ บ้างก็ยึดอาชีพกรรมกรแบกหาม กรรมกรก่อสร้าง บ้างก็รับจ้างอยู่ตามโรงงานน้อยใหญ่ บ้างก็พลัดหลงถูกหลอกลวง ถูกโกงค่าแรง บ้างก็หมดทางหากินกลายเป็นขอทานข้างถนน^๕ ชาวบ้านที่ออกไปขายแรงงานในต่างถิ่นนั้น แม้จะเป็นวิธีการที่ไม่สู้จะดีนัก แต่ก็ถือว่ายังดี เพราะอย่างน้อยพวกเขาก็ยังได้ชื่อว่ารู้จักพึ่งตนเอง ไม่ยอมงอมืองอเท้านอนรอโชควาสนาหรือรอให้คนอื่น สิ่งอื่นมาช่วย ส่วนผู้ที่ไม่ออกไปขายแรงงานในเมือง ก็ต่อสู้ดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดของตนเองด้วยด้วยวิธีการที่แตกต่างกันไป เช่น การทำ

^๕ ดร. กมล รอดคล้าย , “พระสงฆ์กับการพัฒนาเด็ก”, ไบลาน, ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๔ (มกราคม ๒๕๓๘): หน้า ๗.

^๕ ดร. วรฉัตร คงคณารักษ์ , “บทบาทของพระสงฆ์กับการช่วยเหลือคุ้มครองเด็ก”, ไบลาน, ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๔ (๒๕๓๘): หน้า ๑๓.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

เกษตรแบบผสมผสาน การทำขนมเคินหาบขายตามหมู่บ้านต่าง ๆ การหาของป่ามาขาย หรือบางคนบางกลุ่ม อาจเที่ยวจับกลุ่มกันเล่นการพนัน เที่ยวแสวงหาสำนักทรงเจ้าเข้าผี เที่ยวหาหมอดู บางคนก็แสวงหาโชคกลาง บางคนก็เที่ยวหาพระที่บอกใบ้ให้หวยแม่น ๆ เป็นต้น

อย่างไรก็ตามโดยภาพรวมแล้ว พระสงฆ์ยังมีประโยชน์ต่อสังคมไทย อย่างอนงอนันต์ โดยเฉพาะการเผยแผ่อบรมศีลธรรม จริยธรรม การจัดการศึกษาและการสงเคราะห์ประชาชน ซึ่งเมื่อศึกษาให้ลึกลงไป ในส่วนของการส่งเสริมการเกษตรพึ่งตนเอง อันเป็นการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านให้ดีขึ้น จะพบว่า ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันพระสงฆ์ ได้เข้ามาช่วยเหลือและดำเนินกิจกรรมอันเป็นประโยชน์ ต่อการดำรงชีวิตของชาวอยู่มาก^๖ หากใคร่ครวญย้อนกลับไปไ้ตรงถึงสภาพอดีตของไทยดูแล้ว ทุกคนก็จะนึกถึงภาพบทบาทของพระสงฆ์ ที่จะเป็่นหัวใจหลักของการแก้ปัญหาความเป็นอยู่ของชาวบ้านได้ เพราะพระสงฆ์มีปัจจัยที่เอื้อต่อการส่งเสริมการพึ่งตนเองของชาวบ้านอยู่มิใช่น้อย ที่สำคัญที่สุด ก็คือ แรงศรัทธา ที่ประชาชนมีต่อพระสงฆ์ พร้อมทั้งคุณลักษณะของพระสงฆ์ไทย มีพื้นเพเป็นคนชนบทอยู่แล้ว ย่อมมีสำนึกที่ปลูกเร้าให้เข้าถึงความทุกข์ของชาวบ้านได้ไม่ยาก^๗

ดังนั้น ในหลายชุมชนในชนบท วัดจึงยังคงเป็นศูนย์กลางของชุมชนอยู่ พระสงฆ์หลายรูปได้พยายามรื้อฟื้นและแสวงหาบทบาทในการเป็นผู้นำชาวบ้าน ในยุคที่ภาวะทางสังคมและเศรษฐกิจอยู่ในขั้นวิกฤตนี้ขึ้นมาใหม่ โดยพยายามมองปัญหาสังคมปัจจุบัน ซึ่งมีความสลับซับซ้อนขึ้นให้ชัดเจน และตรงจุดพยายามค้นหาแก่นของพุทธธรรม เพื่อนำมาประยุกต์ให้เข้ากับกาลสมัย แล้วนำมาเป็นหลักในการแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านและชุมชนให้ดีขึ้น ดังเช่น บทบาทพระครูพิพิธธรรมรส (บุญญิตี อนุตฺตโร) แห่งวัดป่าธรรมคา บ้านคิมมะอุ ตำบลหนองหว้า กิ่งอำเภอนองบัวลาย จังหวัดนครราชสีมา

เมื่อก่อนบ้านคิมมะอุ ก็มีสภาพเหมือนกับหมู่บ้านต่าง ๆ ในชนบทของไทยในยุคพัฒนา ที่ชาวบ้านตกอยู่ในสภาพที่อดอยาก ยากจน หนี้สินมากล้น ปลูกข้าวแต่ไม่มีข้าวกิน ปลูกพืชก็ขายไม่ได้ราคา เลี้ยงสัตว์ก็โดนโรคระบาด ชีวิตตกต่ำ หลงใหลในอบายมุข ไม่ใส่ใจในเรื่องสุขภาพอนามัยทั้งของตนเองและบุตรหลาน เด็ก ๆ ขาดการดูแลเอาใจใส่ ตัวผอมเหลือง เพราะขาดสารอาหาร พระครูพิพิธธรรมรส เห็นชาวบ้านตกอยู่ในสภาพเช่นนั้น จึงตัดสินใจย้ายจากวัดสวนโมกขพลาราม อำเภอ ไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานีของท่านพุทธทาส

^๖ ดร. กมล รอดคล้าย, “พระสงฆ์กับการพัฒนาเด็ก”, หน้า ๘ .

^๗ วัลลภ ดังคณานุรักษ์, “บทบาทของพระสงฆ์กับการช่วยเหลือคุ้มครองเด็ก”, หน้า ๑๗ .

และกลับมาที่บ้านคิมมะอุ อันเป็นถิ่นมาตุภูมิของท่าน โดยมีปฏิญาณอยู่ในใจว่า จะแก้ไข ปัญหาความยากจน ปัญหานี้สิน และปัญหาสุขภาพอนามัยให้กับชาวบ้านให้ได้

พระครูพิพิธธรรมรส เป็นพระสงฆ์นักพัฒนา ที่พยายามทำหน้าที่ของพระสงฆ์ ครอบถ้วนและถูกต้อง คือ ประพฤติตามทั้งธรรมและวินัย เกี่ยวกับการพัฒนานั้นในช่วง ๓๐ กว่าปีมานี้ ได้ทำกิจกรรมที่ค่อนข้างหลากหลาย เช่น การจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และ โภชนาการ การทำสวนสมุนไพรเพื่อการศึกษาสำหรับชุมชน การตั้งธนาคารข้าวสำหรับผู้ ขาดแคลน การจัดตั้งธนาคารโค กระบือ เพื่ออนุรักษ์สัตว์ การทำเกษตรเพื่อศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และหมู่บ้าน การทำโครงการเลี้ยงโคนมเพื่อสุขภาพเด็กเล็ก การตั้งสถานพยาบาลเพื่อชุมชน การตั้งนิคมเกษตรชาวพุทธ จะเห็นได้ว่ากิจกรรมต่าง ๆ ที่ท่านทำ ก็เพื่อเป็นประโยชน์ต่อชีวิต ความเป็นอยู่ของชาวบ้านทั้งนั้น ปัจจุบันแม้อายุท่านจะค่อนข้างมาก แต่ก็ยังไม่หยุดงานด้าน การพัฒนา ท่านได้ร่วมมือกับเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน ในการเผยแพร่แนวคิดการพึ่ง ตนเองและพึ่งพากันเองตามวิถีพุทธ และแนวทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ โดยพยายามชักชวนชาวบ้าน ทั้งในหมู่บ้านของท่านและหมู่บ้านต่าง ๆ ในภาคอีสาน ให้ลด ละ เลิก อบายมุข หันมาทำเกษตรแบบผสมผสาน เน้นการพึ่งธรรมชาติ และคืนธรรมชาติให้ สภาพแวดล้อม ให้มีความขยัน อดทน อดออม พยายามทำเพื่อให้ตนมีกินมีใช้ และรู้จัก ประมาณตนเอง คือ ไม่เป็นอยู่เกินความสามารถของตนเอง ไม่ต้องไปหวังรวย หรือหวังการ กินคืออยู่ดี ท่านมักจะพูดกับชาวอยู่เสมอในเรื่องการทำให้ตนมี แต่ไม่ต้องให้ตนเองรวย

ความจริงการพึ่งตนเองเป็นสิ่งที่คนไทยได้รับการอบรมสั่งสอนมาตั้งแต่เล็ก ๆ จะ สังเกตว่า ในการทำงานเพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ คนไทยจะไม่ขอความช่วยเหลือจาก ผู้อื่น โดยถือว่าตนสามารถช่วยตัวเองได้ ส่วนการพึ่งตนเองในทางพระพุทธศาสนา คือการ พึ่งตัวเองในการทำความคิด ในสิ่งที่มีเหตุผล โดยลงมือกระทำด้วยตัวเอง โดยการคิดช่วยเหลือ ตัวเอง ก่อนที่จะรับความช่วยเหลือจากผู้อื่น หลักการพึ่งตนเองเป็นการสอนให้แต่ละบุคคล มีความรับผิดชอบในตนเองก่อน ซึ่งจะเป็นสิ่งนำไปสู่การมีความรับผิดชอบต่อหมู่คณะหรือ ต่อส่วนรวมอีกทีหนึ่ง^๔ ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาบทบาทของพระครูพิพิธธรรม รสในการส่งเสริมชาวบ้านให้พึ่งตนเอง และหวังว่าผลของงานวิจัยนี้ น่าจะเป็นประโยชน์ต่อ วงการคณะสงฆ์ วงวิชาการและการพัฒนาประเทศในอนาคต

^๔ ทินพันธุ์ นาคะตะ, พระพุทธศาสนากับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕), หน้า ๕๕ - ๕๖.

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักการพึ่งตนเองตามหลักพุทธธรรม
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนา
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาบทบาทของพระครูพิพิธธรรมรสในการส่งเสริมการพึ่งตนเอง

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ หลักการพึ่งตนเองตามหลักพุทธธรรมมีลักษณะอย่างไร
- ๑.๓.๒ บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนามีลักษณะอย่างไร
- ๑.๓.๓ บทบาทของพระครูพิพิธธรรมรสในการส่งเสริมการพึ่งตนเองมีลักษณะอย่างไร

๑.๔ กำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

เนื่องจกงานวิจัยนี้ เป็นการศึกษที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา และการประกอบอาชีพของชาวบ้าน ฉะนั้น เพื่อให้เข้าใจในความหมายที่ถูกต้อง จึงได้รวบรวมนิยามของนักวิชาการประกอบกับการให้ความหมายที่กำหนดโดยผู้วิจัยเอง ซึ่งมีดังนี้

บทบาท (Role)

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาอังกฤษ – ไทย ได้ให้นิยามว่า “บทบาท” คือหน้าที่หรือพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหมายให้บุคคลกระทำ^๑

ปกรณ์ คุณารักษ์ กล่าวว่า “บทบาท” คือ การปฏิบัติตามสิทธิ์และหน้าที่ของตำแหน่ง ที่บุคคลได้รับมาจากสังคม ซึ่งปกติแล้วบุคคลหนึ่ง ๆ จะมีบทบาทต่าง ๆ อย่าง

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาอังกฤษ – ไทย, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทรุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า ๓๑๕ .

มากมาย เช่น บทบาทครู บทบาทพ่อ บทบาทแม่ บทบาทนักเรียน บทบาทลูก บทบาท
พระสงฆ์ บทบาทเจ้าอาวาส บทบาทพระลูกวัดเป็นต้น^{๑๑}

กฤษณา รักษาโฉม กล่าวว่า “บทบาท” หมายถึง การแสดงออกถึงฐานะและ
ตำแหน่งของบุคคล^{๑๒}

ประกอบ มีโคตรกอง กล่าวว่า “บทบาท” คือภาระหน้าที่ที่พึงปฏิบัติให้
เหมาะสมกับสภาพของตน ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์^{๑๓}

จากความหมายที่นักวิชาการได้ให้ไว้ พอจะสรุปว่า บทบาทเป็นพฤติกรรมของ
บุคคลตามสถานภาพและตำแหน่ง ซึ่งเกิดจากการคาดหวังของบุคคลซึ่งครองตำแหน่งนั้นอยู่

สำหรับงานวิจัยนี้ ได้ให้นิยามว่า “บทบาท” หมายถึง กิจกรรมที่พระสงฆ์
กระทำแล้ว มีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้าน

การพึ่งตนเอง (Self - reliance)

พระธรรมปิฎก ได้ให้นิยามไว้ว่า “การพึ่งตนเอง” คือ การทำตนให้เป็นที่พึ่งของ
ตนและพร้อมที่จะรับผิดชอบตนเอง ไม่ทำตัวให้เป็นปัญหาหรือเป็นภาระถ่วงหน่วงคณะหรือ
ญาติ ๆ หมายถึง การดำรงชีวิตอยู่ได้ในสังคมตามสมควรแก่ฐานะของตนโดยอาศัย หลักพุทธ
ธรรมเป็นพื้นฐาน^{๑๔}

^{๑๑} ปกรณ์ คุณารักษ์, เอกสารประกอบการบรรยายรายวิชามุขมณฑลกับสังคม, มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๔๕, หน้า ๕๘.

^{๑๒} กฤษณา รักษาโฉม, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของพระวินัยธรในพระไตรปิฎก: ศึกษาเฉพาะ
กรณีพระอุบาลีและพระปฎาจารย์เถรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๕.

^{๑๓} ประกอบ มีโคตรกอง, “บทบาทของพระสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับเยาวชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่น”
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), ๒๕๓๑.

^{๑๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ธรรมานุวัตรชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๖๐, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก,
๒๕๔๓), หน้า ๒๖.

พระสงฆ์

ประกอบ มีโคตรกอง ได้ให้นิยามว่า พระสงฆ์ คือ ผู้ที่ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาและเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา^{๔๔}

พระวันชัย ธนวิโสได้ให้นิยามว่า พระสงฆ์ คือ ผู้ที่ได้รับการอุปสมบทจากคณะสงฆ์ตามวิธีในพุทธบัญญัติ และประพฤติพระธรรมวินัยในทางพระพุทธศาสนา^{๔๕}

ส่วนในงานวิจัยนี้ พระสงฆ์ หมายถึงพระภิกษุในทางพระพุทธศาสนา ที่ทำงานด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้การส่งเสริมชาวบ้านเพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้

ชาวบ้าน หมายถึง ประชาชนชาวไทยที่อาศัยอยู่ในบ้านคิมมะอุและบ้านคิมหล้า นาง กิ่งอำเภอนองบัวลาย จังหวัดราชสีมา

๑.๕ ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มีการทบทวนเอกสาร และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับดังต่อไปนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้อธิบายไว้ว่า พุทธศาสนาสอนมนุษย์ ให้หวังผลสำเร็จจากการลงมือกระทำความเพียรพยายามตามเหตุตามผล การมีหวังผลจากการอ่อนวอนขอความช่วยเหลือจากอำนาจลบล้านกาล อาจทำให้กลายเป็นคนมีนิสัยเลื่อยชา ขอบงอ มีองอเท่า และการหวังพึ่งอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ลบล้านกาลในสิ่งตนปรารถนาให้มัน เป็นการพึ่งสิ่งภายนอก ทำให้ชีวิตขึ้นตรงต่อผู้อื่น เป็นเหตุให้ตนเองเป็นคนขาดประสิทธิภาพ ขาดอำนาจและขาดความมั่นใจในตนเอง ขัดต่อหลักการพื้นฐานของพระพุทธศาสนา ที่สอนให้พึ่งตนเอง สอนให้ทำตนให้เป็นที่พึ่งได้ คือ สามารถพึ่งตนได้^{๔๖}

^{๔๔} ประกอบ มีโคตรกอง, เรื่องเดิม, หน้า ๗ .

^{๔๕} พระวันชัย ธนวิโส , “การสำรวจทัศนคติของนิสิตมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่มีต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) , ๒๕๔๓.

^{๔๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) , พุทธธรรม , พิมพ์ครั้งที่ ๑๑ , (กรุงเทพมหานคร : มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๔๖) , หน้า ๔๖๔ , ๕๑๗.

พระครูสุภาจารย์วัฒน์ ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ ที่มีความสำคัญต่อวิถีการดำรงชีวิตแบบพึ่งพาตนเองของชาวบ้านในสังคมชนบทไทย ซึ่งสรุปได้ว่า พระสงฆ์เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน เป็นที่พึ่งทางใจของชาวบ้าน หากพระสงฆ์เข้าไปร่วมพัฒนาแก้ไขปัญหาก็จะมีส่วนช่วยชาวบ้านได้มากเพราะทุนเดิมทางพุทธศาสนามีอยู่ คือ พระพุทธศาสนา ยังลึกกลงในสังคมไทยมานานและมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทย พระสงฆ์เป็นผู้ที่ชาวบ้านให้ความเคารพศรัทธา แม้ปัจจุบันพระสงฆ์จะประพฤติตัวออกนอกกรอบพระธรรมวินัยไปบ้าง แต่ชาวบ้านโดยเฉพาะในภาคอีสานก็ยังให้ความเคารพกราบไหว้อยู่เช่นเดิม^{๑๑}

ประเวศ วะสี กล่าวว่า “การพึ่งตนเอง” เป็นหลักการที่สำคัญ ในทางพระพุทธศาสนา เป็นหลักการที่ปฏิเสธการพึ่งพิงสิ่งภายนอกตัวเอง แต่คนไทยเรานั้นอยู่ในระบบอุปถัมภ์มาเสียจนเคยชิน จึงเป็นเหตุให้มีนิสัยชอบพึ่งพิง ฉะนั้นจึงกลายเป็นคนอ่อนแอ การที่จะทำให้สังคมพ้นวิกฤตต้องทำให้คนเปลี่ยนวิธีคิดใหม่ คือ ให้เปลี่ยนจากวิธีคิดพึ่งคนอื่นมาเป็นการคิดพึ่งตนเอง^{๑๒}

พระมหานันท คอนนอก ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนตามโครงการอบรมประชาชนประจำตำบล ในจังหวัดนครราชสีมา” พบว่าความพอใจและยินดีเมื่อพระสงฆ์ เป็นผู้มีพื้นฐานทางจิตใจที่รักการทำงานเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม และชอบเสียสละ เป็นแรงกระตุ้นให้พระสงฆ์ ได้พยายามปรับบทบาทของตนให้เข้ามามีส่วนในกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนมากขึ้น^{๑๓}

ศ.ดร. ทินพันธ์ นาคะตะ กล่าวว่า การพึ่งตนเองเป็นค่านิยมอย่างหนึ่งที่คนไทยได้รับการอบรมสั่งสอนมาตั้งแต่เล็ก ๆ เป็นเหตุให้คนไทยมีนิสัย ชอบพึ่งตนเอง รับผิดชอบตนเองและรักอิสระ ส่วนการพึ่งตนเองในทางพระพุทธศาสนา เป็นคำสอนที่เน้นให้ทุกคนมี

^{๑๑} พระครูสุภาจารย์วัฒน์, บทบาทพระสงฆ์ชนบท ท่ามกลางวิกฤต, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๕.

^{๑๒} ประเวศ วะสี, เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม, (กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๒), หน้า ๒๓-๒๔.

^{๑๓} พระมหานันท คอนนอก, “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนตามโครงการอบรมประชาชนประจำตำบล ในจังหวัดนครราชสีมา”, วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต: (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๔๐.

ความรับผิดชอบในตนเองก่อน ซึ่งจะนำไปสู่การมีความรับผิดชอบต่อหมู่คณะหรือต่อส่วน
อีกทีหลัง^{๒๐}

พวงพยอม เจริญทอง วิจัยเรื่อง “การประกอบอาชีพแบบพึ่งตนเองของ
เกษตรกร” พบว่า เกษตรกรมีปัญหาในการประกอบอาชีพเพราะขาดทุน ขาดการรวมกลุ่ม
ผลผลิตราคาตกต่ำ ขาดการเหลียวแลเอาใจใส่จากภาครัฐและเอกชน จึงต้องการรัฐบาลเข้ามา
ส่งเสริมการประกอบอาชีพ ด้านการปลูกพืชผักปลอดสารพิษ การเลี้ยงไก่พื้นเมือง โดยการ
ฝึกอบรม การส่งไปศึกษาดูงาน การจัดตั้งกลุ่มอาชีพ การจัดระบบตลาด การนิเทศ การ
ติดตามผล เพื่อให้พวกเขามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการประกอบอาชีพแบบพึ่งตนเองดีขึ้น
อันจะทำให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้^{๒๑}

นภาจรี นำบุญพล วิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ไทยที่มีต่อสาธารณสุขมูลฐาน
ศึกษาเฉพาะกรณี จังหวัดนครราชสีมา” พบว่า พระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์แสวงหา
ความสุข โดยไม่ต้องเบียดเบียนกันให้บุคคลตระหนก ถึงหน้าที่ของตนที่มีต่อสังคม
ประเทศชาติ และโลก เพราะเมื่อสาธารณชนเป็นสุขทุกคนก็จะมีความสุข^{๒๒}

ปราณี หมอนทองแดง ได้วิจัยเรื่อง “ทิศทางการพึ่งตนเองในสังคมที่กำลัง
เปลี่ยนไป” พบว่า เงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้และไม่ได้นั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัย ๒
ประการ คือ

(ก) ปัจจัยภายใน ได้แก่ ผู้นำชุมชน แรงจูงใจของชาวบ้าน โครงสร้างทาง
เศรษฐกิจ โครงสร้างทางการเมือง โครงสร้างทางสังคม และการมีองค์กรเพื่อช่วยเหลือตนเอง

(ข) ปัจจัยภายนอก ได้แก่ ภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน ระบบการตลาด และ
นักการเมือง^{๒๓}

^{๒๐} อ้างแล้ว, หน้า ๔ .

^{๒๑} พวงพยอม เจริญทอง, “การประกอบอาชีพแบบพึ่งตนเองของเกษตรกร”, วิทยานิพนธ์ปริญญา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น), ๒๕๔๑.

^{๒๒} นภาจรี นำบุญพล, “บทบาทของพระสงฆ์ไทยที่มีต่อสาธารณสุขมูลฐาน : ศึกษาเฉพาะกรณี
จังหวัดนครราชสีมา”, วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล),
๒๕๒๘ .

^{๒๓} ปราณี หมอนทองแดง, “ทิศทางการพึ่งตนเองในสังคมที่เปลี่ยนไป”, วิทยานิพนธ์ปริญญา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๓๓.

พุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า ความล้มเหลวทุกอย่างในสังคมปัจจุบันเกิดจากการที่คนในสังคมขาดความมั่นคงแห่งความเป็นมนุษย์ แผนดินเป็นรากฐานแห่งความมั่นคง มนุษย์จะมั่นคงต้องไม่ทิ้งแผ่นดินและต้นไม้ ธรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่จะทำให้มนุษย์มีความมั่นคง ธรรม คือ สภาพที่ทรงตัวอยู่ได้ด้วยตัวของมันเอง หน้าที่ก็เป็นอีกความหมายของธรรม มนุษย์ที่มีธรรมก็คือคนที่มีความที่ แล้วรู้จักหน้าและทำตามหน้าที่ของตน มิให้บกพร่อง อบายมุขเป็นตัวละครสำคัญที่ทำให้มนุษย์ขาดความมั่นคง หากจะสร้างความมั่นคง ไม่ว่าจะด้านใดก็ตามจะต้องยึดหลักความพอประมาณ คือ ต้องรู้จักประมาณตนเอง กินอยู่อย่างพอดี ไม่บูชาส่วนเกิน แต่มีส่วนเกิน (ส่วนที่เกินความพอดี) ไปช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์^{๒๔}

พระมหาประคัลลิก อุกฤษโม (ช่วงแสง) ได้วิจัยเรื่อง “ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์กับกฎแห่งกรรมของชาวพุทธในปัจจุบัน” พบว่าปัจจุบันคนไทยเชื่อในเรื่องโหราศาสตร์พอ ๆ กับกฎแห่งกรรม ในขณะที่มีความเชื่อว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” ตามที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ แต่ก็ยังมีความเชื่อในเรื่องโหราศาสตร์ และใช้โหราศาสตร์เป็นส่วนประกอบหนึ่ง ในการพิจารณาตัดสินใจ ก่อนจะดำเนินกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งลงไปเสมอ^{๒๕}

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) กล่าวว่าในโลกนี้มีบุคคลอยู่ ๒ ประเภท คือ บุคคลที่ควรช่วยเหลือและบุคคลที่ไม่ควรช่วยเหลือ บุคคลที่ควรช่วยเหลือเพราะประพฤติปฏิบัติดี คือ รู้จักช่วยเหลือตัวเอง ฝึกฝนตนเอง พยายามทำงานต่าง ๆ ด้วยตัวเอง ไม่งอมืองอเท้า ไม่นอนรอโชควาสนา ไม่เอารัดเอาเปรียบใคร มีความวิริยะอุตสาหะ บุคคลประเภทนี้ควรที่จะยกย่องสรรเสริญ และควรให้การส่งเสริมสนับสนุน ส่วนคนที่ไม่ควรช่วยเหลือ เพราะทำตัวหน้าเบื้อหน้า ประพฤติปฏิบัติตนให้สังคมรังเกียจ คือ ไม่ชอบช่วยเหลือตัวเอง แต่ชอบขอความช่วยเหลือจากคนอื่น งอมืองอเท้า มั่วแระรอโชควาสนา บุคคลประเภทนี้ควรให้การช่วยเหลือเพราะจะทำให้เขาเคยตัว และไม่รู้จักแก้ไขปรับปรุงตนเอง^{๒๖}

^{๒๔} พุทธทาสภิกขุ, รากฐานที่มั่นคงแห่งความเป็นมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา , ๒๕๒๑) , หน้า ๒ – ๒๓ .

^{๒๕} พระมหาประคัลลิก อุกฤษโม (ช่วงแสง) , “ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์กับกฎแห่งกรรมของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน” , วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) , ๒๕๔๑ .

^{๒๖} พระธรรมกิตติวงศ์, “ธรรมที่ป็น” , ทางเดิน, ปีที่ ๒๘ ฉบับที่ ๑๑๘ (พฤษภาคม-มิถุนายน ๒๕๔๖) : หน้า ๒๐ .

เสาวลักษณ์ ขำนิล (๒๕๑๘) วิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในหมู่บ้านวังไผ่และหมู่บ้านอุตะเถา จังหวัดชัยนาท” พบว่าพระสงฆ์มีบทบาทที่สำคัญในการช่วยพัฒนาชุมชนให้เจริญก้าวหน้า สามารถทำงานแทนพัฒนากรได้ เพราะพระสงฆ์เป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลง เป็นผู้ประสานงาน เป็นผู้นำชาวบ้านในการรวมกลุ่มทำงานต่าง ๆ ในการทำงานงานด้านพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์นั้นได้ผลเป็นอย่างดี เพราะพระสงฆ์ได้รับความช่วยเหลือและไว้วางใจจากประชาชน^{๒๑}

ภัทรพร สิริกาญจน์ ได้วิจัยเรื่อง “หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ : แนวคิดและบทบาทของพระคำเจียน สุวณฺโณ ในการพัฒนาชุมชน” พบว่าตามพุทธบัญญัติพระสงฆ์มีบทบาทและหน้าที่ในการปฏิบัติธรรม เผยแผ่พุทธธรรมและช่วยเหลือชาวบ้านให้พ้นทุกข์ตามความเหมาะสมและความสามารถ ปัจจุบันสังคมมีความซับซ้อน ชาวบ้านมีปัญหาชีวิตมากขึ้น พระสงฆ์จึงมีบทบาทช่วยเหลือสังคมอย่างใกล้ชิดมากกว่าแต่ก่อนและเป็นผู้แก้ปัญหาเกือบทุกเรื่องของชาวบ้าน เช่น ปัญหาครอบครัว ปัญหาความยากจน ปัญหาเกี่ยวกับการดำรงชีพ เป็นต้น จากการที่พระสงฆ์เข้าไปมีบทบาทตรงจุดนั้น จึงเป็นเหตุให้ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่า ทำตัวไม่เหมาะสมกับความเป็นสมณะ ในขณะที่เดียวกันแม้การพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์จะเกิดประโยชน์อย่างยิ่งต่อสังคม แต่ก็ไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านเท่าที่ควร เนื่องจากชาวบ้านทั่วไปยังขาดความเข้าใจและขาดการตื่นตัวในการพึ่งตนเอง^{๒๒}

จากการที่ได้ทบทวนเอกสารและงานวิจัย สรุปว่า พระสงฆ์ได้มีส่วนเข้าไปเกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาด้านความเป็นอยู่ของคนในสังคม เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การพัฒนาสังคมประสบผลสำเร็จ เป็นผู้ชี้แนะให้ชาวบ้านรู้จักการคิดแก้ปัญหาด้วยตัวเองและเป็นผู้ส่งเสริมให้ชาวบ้านพึ่งตนเอง กรอบแนวความคิดนี้จะใช้เป็นแนวทางในการศึกษาบทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมการพึ่งตนเอง ซึ่งจะศึกษาจากบทบาทของท่านพระครูพิพิธธรรมรสต่อไป

^{๒๑} เสาวลักษณ์ ขำนิล , “บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในหมู่บ้านวังไผ่และหมู่บ้านอุตะเถา จังหวัดชัยนาท”, วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมวิทยามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๑๘ .

^{๒๒} ภัทรพร สิริกาญจน์ , “หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ : แนวคิดและบทบาทของ พระคำเจียน สุวณฺโณ ในการพัฒนาชุมชน, งานวิจัยจากทุนสนับสนุนของสถาบันไทยคดีศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๓๕ .

๑.๖ กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎี เพื่อมาประกอบการศึกษา ดังนี้

๑. ทฤษฎีการหน้าที่ (functional theory) เป็นทฤษฎีที่มุ่งศึกษาพฤติกรรมของคนในสังคม ในเชิงความสัมพันธ์ของหน้าที่ ตามโครงสร้างของสังคมเพื่อความเข้าใจสังคมที่เกี่ยวข้องกันทุกโครงสร้าง เพื่อความเข้าใจสังคมทุกสังคม เช่น การศึกษาโครงสร้างการปกครองของไทย ก็ต้องศึกษาระบบค่านิยม เศรษฐกิจ ศาสนา การศึกษา ครอบครัวและเครือญาติ ทฤษฎีการหน้าที่ถือว่าสถาบันทางสังคม ควรทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการให้สังคม เช่น สถาบันครอบครัวทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการอาหาร เพื่อความเจริญเติบโตของร่างกาย^{๒๕} สถาบันศาสนาทำหน้าที่อบรมสั่งสอนประชาชน เพื่อความเจริญทางด้านจิตใจ ฉะนั้นทฤษฎีนี้ จึงสามารถนำไปอธิบาย บทบาทของพระครูพิพิธธรรมรส ที่ส่งเสริมชาวบ้านให้ทำการเกษตรแบบผสมผสานหรือเกษตรพึ่งตนเองได้

๒. ทฤษฎีบทบาท (Role Theory) ทฤษฎีนี้มีแนวคิดว่า มนุษย์จะแสดงพฤติกรรมบทบาทตามความคิดเห็นหรือทัศนคติที่ได้รับผลมาจากการคาดหวังทางสังคม ตามตำแหน่งสถานภาพของบุคคลนั้น หรือพฤติกรรมบทบาทเป็นมาจากปัจจัยทางจิตวิทยา ได้แก่ความคิดเห็นหรือทัศนคติส่วนบุคคล ทฤษฎีนี้นำไปอธิบายบทบาทของพระครูพิพิธธรรมรส ในแง่ที่ว่าท่านแสดงบทบาทนี้ออกมาเพราะรู้ว่าสังคมคาดหวัง^{๒๖}

๓. ทฤษฎีเศรษฐกิจแบบพอเพียง (Self – sufficient Economy) เป็นทฤษฎีที่ว่าด้วยการพัฒนาและการบริหารประเทศให้ดำเนินไปตามทางสายกลาง เน้นที่ความพอเพียง คือพอประมาณ มีเหตุผล รู้จักการป้องกันตัวที่ดี ต่อผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของสังคม มีการดำเนินชีวิตอยู่บนฐานของความไม่ประมาท จะทำกิจใด ๆ ต้องอาศัยความรู้รอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่ง นำไปสู่สังคมที่มีคุณภาพ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง สามารถพึ่งตนเองได้ มีภูมิคุ้มกันและรู้เท่าทันโลก^{๒๗}

^{๒๕} นิยพรรณ (ผลวัฒน์) วรรณศิริ, มานุษยวิทยาและวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๐๘ – ๑๑๐.

^{๒๖} จีรพรรณ กาญจนติตราและคณะ, สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐), หน้า, ๒๒๖.

^{๒๗} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎามนตรี, แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๔), หน้า ก – ค.

๔. ทฤษฎีการเรียนรู้ (Learning Theory) จากการที่พระครูพิพิธธรรมรสในฐานะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของคนในสังคม ได้อุทิศร่างกายและสติปัญญา เพื่อหาช่องทางในการแนะนำและส่งเสริมชาวบ้านชาวบ้านให้สามารถพึ่งตนเองได้ จึงได้แสวงหาความรู้ เพื่อให้ตนสามารถมองปัญหาได้ถูกต้องชัดเจน การกระทำในลักษณะดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ ซึ่งเป็นทฤษฎีที่มีความสำคัญ ในการทำความเข้าใจปัญหาสังคมในชุมชน ทำให้เกิดแนวคิดในการแก้ปัญหาของชุมชน มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหลายด้าน เกิดการพัฒนาการทางความคิด ความรู้ ความเข้าใจ ทักษะในการคิด การทำงาน จนถึงขั้นมีความสามารถที่จะพึ่งตนเองและไม่เกิดปัญหาสังคม^{๓๒}

๑.๗ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๗.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัย เกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์นักพัฒนา ที่มีบทบาท ในการส่งเสริมชาวบ้านให้ทำการเกษตรพึ่งตนเอง ซึ่งจะศึกษาจากบทบาทของพระครูพิพิธธรรมรส (บุญญ์ติ อนุตฺตโร) แห่งวัดป่าธรรมดา บ้านคิมมะอู ตำบลหนองหว้ากิ่ง อำเภอนองบัวลาย จังหวัดนครราชสีมา

ในภาคเอกสาร ได้มุ่งศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพุทธศักราช ๒๕๓๕ รวมทั้งข้อมูลจากตำราทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ และงานวิจัยเกี่ยวกับการพึ่งตนเองของชาวบ้าน

ส่วนภาคสนามนั้น ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลจากพระครูพิพิธธรรมรส และปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสานจำนวน ๓ ท่าน คือ พ่อบุญเต็ม ชัยลา, พ่อทัศน กระยอม, พ่อผอง เกตพิบูลย์, และจากประชาชนในบ้านคิมมะอู และบ้านดงบัง

๑.๗.๒ ประชากรที่ใช้ในการศึกษา

ก. ผู้รู้ (Key - informants) ๕ รูป/คน

ข. ปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน ๓ คน

ค. ชาวบ้านบ้านคิมมะอูและบ้านดงบังที่ทำเกษตรพึ่งตนเอง

^{๓๒} ปกรณ์ คุณารักษ์, เรื่องเดิม, หน้า ๖๑.

๑.๘ ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการศึกษาจากเอกสารและการศึกษาภาคสนาม โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการ ดังนี้

๑. ขั้นศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษาแนวความคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา วิธีการศึกษา รวมทั้งข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้ โดยแบ่งแหล่งข้อมูล ดังนี้

ก. แหล่งปฐมภูมิ ศึกษาจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพุทธศักราช ๒๕๓๕

ข. แหล่งทุติยภูมิ ศึกษาข้อมูลจากงานวิจัย เอกสารและตำราวิชาการที่เกี่ยวข้อง

๒. ขั้นศึกษาภาคสนาม (Field Work) ถือว่าเป็นข้อมูลหลักที่มีความสำคัญต่อการศึกษานี้ มีวิธีการดำเนินการ คือ

ก. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation Observation)

ข. การสัมภาษณ์ (Interview) ใช้วิธีการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล โดยใช้แนวทางการสัมภาษณ์ (Interview Guide) เป็นเครื่องมือ ซึ่งได้สัมภาษณ์พระครูพิพิธธรรมรส ชาวบ้านคิมมะอู และปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน

๓. ขั้นมาประมวลผล โดยการนำเอาข้อมูลที่ได้ศึกษาจากเอกสาร และภาคสนามมาวิเคราะห์ และสังเคราะห์แล้วสรุปเสนอผลการวิจัยในรูปของวิทยานิพนธ์

๑.๙ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๙.๑ ทำให้ทราบถึงหลักการพึ่งตนเองตามหลักพุทธธรรม

๑.๙.๒ ทำให้ทราบถึงบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนา

๑.๙.๓ ได้ทราบถึงบทบาทของพระครูพิพิธธรรมรสในการส่งเสริมการพึ่งตนเอง

บทที่ ๒

หลักการพึ่งตนเองตามหลักพุทธธรรม

มนุษย์ทุกคนที่เกิดมาในโลกนี้ เมื่อยังไม่มีความสามารถพอที่จะพึ่งตัวเองได้ (ช่วยเหลือตัวเองได้) ก็ต้องพึ่งผู้อื่นก่อน ในขั้นต้นก็ต้องพึ่งมารดาบิดาหรือผู้ที่ตั้งอยู่ในฐานะบิดามารดา ครั้นเมื่อโตขึ้นมาอีกนิดก็ต้องพึ่งพี่เลี้ยง พึ่งครู ซึ่งจะเป็นผู้สอนความรู้ต่าง ๆ ให้ในส่วนที่นอกเหนือไปจากหน้าที่ของพ่อแม่ ครั้นออกจากโรงเรียน ไปทำงานก็ต้องพึ่งหัวหน้างาน พึ่งเพื่อนร่วมงาน ที่พึ่งที่กล่าวมานั้น ถ้าเป็นที่พึ่งที่ดี (กัลยาณมิตร) ก็นำผู้พึ่งไปในทางดี เป็นเหตุปัจจัยให้เกิดความสุข ความเจริญ แต่ถ้าเป็นที่พึ่งที่ไม่ดี ก็นำไปในทางชั่ว เป็นเหตุปัจจัยให้เกิดทุกข์ ฉะนั้นในการแสวงหาที่พึ่งจึงควรใคร่ครวญให้ดี ควรพิจารณาให้รอบคอบ โดยใช้โยนิโสมนสิการ

อย่างไรก็ตาม ที่พึ่งที่กล่าวมานั้น เป็นเพียงที่พึ่งภายนอก ในทางพระพุทธศาสนามีหลักพุทธธรรมที่สอนให้มนุษย์พึ่งตนเอง เพราะถ้ามุ่งจะพึ่งแต่ผู้อื่น แม้ผู้ที่เป็นที่พืงนั้นจะเป็นคนดี ก็ไม่อาจจะอยู่เป็นที่พึ่งให้ได้ตลอดไป เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงสอนให้พึ่งตน ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ตนแลเป็นที่พึ่งของตน คนอื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่งได้ ก็บุคคลมีตนที่ฝึกดีแล้ว ย่อมได้ที่พึ่งที่ได้ยาก”^{*} ซึ่งคำว่า “ตน” ในที่นี้ ท่านหมายถึงเอารธรรมอันเป็นโลกีย์และโลกุตตระ จึงสรุปได้ว่าพุทธศาสนาสอนให้คนพึ่งธรรม

ในการศึกษาการพึ่งตนเองตามหลักพุทธธรรมนี้ ผู้ศึกษาดังกรอบที่จะศึกษาไว้ดังนี้

๑. ความหมายของการพึ่งตนเอง
๒. ความสำคัญของการพึ่งตนเอง
๓. ระดับของการพึ่งตนเอง
๔. วิธีพึ่งตนเองตามหลักพุทธธรรม
๕. หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมการพึ่งตนเอง
๖. ธรรมที่เป็นอุปสรรคต่อการพึ่งตนเอง
๗. ประเภทของคนในสังคม

^{*} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๒/๓๖

๒.๑ ความหมายของการพึ่งตนเอง

ด้วยว่าในพุทธธรรมมีศัพท์อยู่หลายคำ ซึ่งมีความหมายว่า “ที่พึ่ง” เช่น นาสะ ธรรมะ ที่ปะ เป็นต้น แต่ก่อนที่จะอธิบาย “ที่พึ่ง” ในแต่ละแบบ ผู้วิจัยขอให้ความหมายของคำว่า “ที่พึ่ง” ก่อน

ที่พึ่ง หมายถึง ผู้คุ้มครองช่วยเหลือ คำจุน อุดหนุนและส่งเสริมบุคคล ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ตามสมควรแก่ฐานะของตน ๆ

อีกนัยหนึ่งคำว่า “ที่พึ่ง” หมายถึง เครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนแต่ละชาติ แต่ละศาสนา เช่น พระมหากษัตริย์ไทย เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของคนไทย พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชาวพุทธ เป็นต้น^๒

ที่พึ่งเป็นสิ่งที่มีความจำเป็น ต่อการดำเนินชีวิตของทุก ๆ คน เป็นสิ่งที่ทุกคนควรสร้าง ควรกระทำ ควรแสวงหา ที่พึ่งของชีวิต มีอยู่ ๒ ประเภท คือ

๑. ที่พึ่งทางกาย ได้แก่ ปัจจัย ๔ คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค^๓

๒. ที่พึ่งทางใจ ได้แก่ พระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ที่เราพุทธศาสนิกชนกล่าวอยู่เสมอว่า “พุทฺธัง ... ฆัมมัง ... สังฆัง ธรรมัง คัจฉามิ” ข้าพเจ้าถือเอา พระพุทธ ... พระธรรม ... พระสงฆ์ เป็นที่พึ่ง^๔ ที่พึ่งทางใจนั้น มีอยู่ ๒ ส่วน คือ ส่วนที่อยู่ภายนอกและส่วนที่อยู่ภายในใจ ส่วนที่อยู่ภายนอก เช่น พระพุทธรูปต่าง ๆ ที่เรากกราบไหว้บูชา หนังสือธรรมต่าง ๆ ที่เราอ่าน พระอริยสงฆ์ พระสุปฏิปันโนทั้งหลาย ผู้ปฏิบัติปฏิบัติชอบ ที่เราเคารพบูชา ที่พึ่งทางใจตามที่กล่าวมานี้เป็นภายนอก ที่ยังไม่ได้เป็นที่พึ่งที่แท้จริงของคนเรา ที่พึ่งที่แท้จริงต้องเป็นที่พึ่งภายใน คือ การน้อมเอาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์มาสู่จิตใจ ด้วยการปฏิบัติกาย วาจา ใจ ของตนให้เป็นไปตามแบบฉบับที่ท่านได้ปฏิบัติมาและได้สั่งสอนมา ถ้าทุกคนสามารถเข้าถึง พุทธะ ฆัมมะ สังฆะ ภายในใจได้แล้ว ก็ย่อมเข้าถึงที่พึ่งที่แท้จริง

^๒ วิทย์ เทียงบุญธรรม, พจนานุกรมไทย – อังกฤษ ฉบับห้องสมุด, (กรุงเทพมหานคร : รวบรวมสาร, ๒๕๔๑), หน้า ๓๘๔ .

^๓ วิ.ม. (บาลี) ๔/๘๗/๑๐๖

^๔ พุ.พ. (บาลี) ๒๕/๑/๑

จากความหมายของคำว่า “ที่พึ่ง” ทั้งสองนัยนั้น จะเห็นได้ว่า “ที่พึ่ง” มี ๒ อย่าง คือ ที่พึ่งภายนอกและที่พึ่งภายใน หรือที่พึ่งทางกายและที่พึ่งทางจิตใจ

คำว่า “นาถะ” หมายถึงที่พึ่งที่มีลักษณะเป็นที่พึ่งพาอาศัย หรือผู้ให้ที่พึ่งพาอาศัย ที่พึ่งแบบนี้ มีทั้งที่เป็นบุคคล มีทั้งที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีทั้งที่เป็นเครื่องรางต่าง ๆ ที่มนุษย์เชื่อว่า เมื่อคนพึ่งแล้วจะช่วยให้คนมีการดำรงชีวิตที่ดีขึ้น

ส่วนคำว่า “สรวณ” นั้น เมื่อพิจารณาความหมายโดยรูปศัพท์ของคำ ๆ นี้แล้ว หมายถึงการละเลิกถึง แต่ในบางครั้งท่านก็หมายถึงที่พึ่ง ซึ่งที่พึ่งแบบนี้ เป็นที่พึ่งทางใจ

คำว่า “ที่ปะ” ท่านใช้เป็นไวพจน์ของพระนิพพาน ตามรูปศัพท์คำว่า “ที่ปะ” ก็หมายถึงที่พึ่งเช่นกัน ซึ่งที่พึ่งแบบนี้ เป็นที่พึ่งชั้นโลกุตระ เป็นสิ่งที่ยากต่อการเข้าถึง แต่เมื่อใครเข้าถึงที่พึ่งแบบนี้ได้ ผู้นั้นจะพึ่งตัวเองได้อย่างถาวร การที่จะเข้าถึงที่พึ่งชนิดนี้ได้ ต้องอาศัยการเจริญสติปัญญา ๔ ฉะนั้นคำว่า ที่พึ่งในที่นี้ท่านจึงหมายถึง “ธรรม” ซึ่งก็ได้แก่สติปัญญา ๔ นั่นเอง

สรุป คำว่า “ที่พึ่ง” คือ ผู้ให้การคุ้มครอง ให้การคำจุนอุดหนุน หรือหมายถึงที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของบุคคล ซึ่งในพุทธศาสนา มีศัพท์ที่มีความหมายว่าที่พึ่งอยู่หลายศัพท์ แต่ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจะศึกษาเฉพาะที่พึ่งที่มาจากคำว่า “นาถะ” เท่านั้น

๒.๑.๑ ความหมายของการพึ่งตนเอง ตามหลักพุทธธรรม

ในพุทธธรรมได้กล่าวถึง “การพึ่งตนเอง” ไว้หลายนัย ซึ่งแต่ละนัยก็มีความหมายใกล้เคียงกัน และมุ่งให้ผู้ปฏิบัติตามรู้จักการพึ่งตนเองด้วยวิธีการที่ถูกต้อง ดังตัวอย่างเช่น

(๑) การพึ่งตนเอง หมายถึง การทำความดี การสั่งสมคุณงามความดี (บุญ) เพราะความดี จะเป็นที่พึ่งแก่ปวงสัตว์ ในชนสูตร ดิถีนิบาต พระพุทธองค์ ได้ตรัสเตือนพราหมณ์ชรา ๒ คนให้เร่งรีบทำความดีทั้งทางกาย วาจา และทางจิตใจ ไม่ให้ประมาทในวัย แม้ว่าบุคคลจะมีอายุยืนนานถึง ๑๒๐ ปี แต่ถ้าไม่ทำความดีหรือบำเพ็ญประโยชน์ใด ๆ ก็เป็นชีวิตที่ไร้ค่า ไร้สาระแก่นสาร^๕ เป็นการทำให้ตนขาดที่พึ่งทั้งในปัจจุบันชาติและปรโลกเบื้องหน้า

(๒) การพึ่งตนเอง หมายถึง การสร้างที่พึ่งให้แก่ตนเอง ในที่นี้ใช้คำว่า “อัตตทีป” คือ “การทำตนให้เป็นที่พึ่ง การมีธรรมเป็นที่พึ่ง” ซึ่งในความหมายนี้ พระพุทธองค์ทรงมุ่งสอนให้รู้จักความจริง ของธรรมชาติแห่งขั้น ๕ โดยไตรลักษณ์ เมื่อรู้จริงด้วยปัญญาว่า ชันธ์

^๕ อจ.ติก. (ไทย) ๒๐/๕๒-๕๓/๒๑๔-๒๑๖

๕ ไม่เที่ยง แปรปรวนไป และดับไปเป็นธรรมดา ย่อมละโสกะ ปรีทเวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสได้^๖ เมื่อพิจารณาตามพระพุทธพจน์นี้ จะเห็นว่า การพึ่งตนเองในระดับนี้ มุ่งให้ผู้พึ่งตนนั้นสามารถหลุดพ้นจากระดับโลกียวิสัยไปสู่ระดับโลกุตตรวิสัย คือ พ้นทุกข์ไปได้ จึงเป็นคนที่พัฒนาเหนือมิตติสามัญของปุถุชน ก้าวสู่ความเป็นพระอริยบุคคล

(๓) การพึ่งตนเอง หมายถึง การเจริญธรรมให้เป็นที่พึ่งแก่ตน ซึ่งธรรมที่เป็นที่พึ่งแก่ตนในที่นี้ ได้แก่การเจริญสติปัฏฐาน ๔ คือ พิจารณากาย เวทนา จิต และธรรม ว่าไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตนเราเขา ในจกกวัดติสฺสวสูตฺร พระพุทธองค์ทรงตรัสให้มนุษย์พึ่งตนและพึ่งธรรม ไม่ให้พึ่งสิ่งอื่น วิธีพึ่งตนพึ่งธรรม คือ ให้กระทำโดยการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ดังพระพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย จงมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง จงมีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่เถิด”^๗

(๔) การพึ่งตนเอง หมายถึง การเข้าถึงพระรัตนตรัย และการเห็นอริยสัจ ๔ ตามเป็นจริง เพราะพระรัตนตรัยและอริยสัจ ๔ เป็นที่พึ่งที่ประเสริฐของมนุษย์ ส่วนที่พึ่งอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็น ปาไม้ ภูเขา อาราม เจดีย์ เป็นต้น ก็เป็นที่พึ่งได้ แต่ไม่ดีเท่าพระรัตนตรัย เพราะที่พึ่งต่าง ๆ เหล่านั้นไม่สามารถทำให้หมดทุกข์ได้ ดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ในขุททกนิกาย ธรรมบท ว่า

“มนุษย์ทั้งหลาย ถูกภัยคุกคามแล้ว ย่อมพากันยึดเอาภูเขา ป่า อาราม และแม้กระทั่งรุกขเจดีย์ว่าเป็นที่พึ่ง แต่สิ่งต่าง ๆ นั้น ก็ไม่ใช่สรณะอันเกษมสูงสุดเพราะเมื่อได้ยึดเอาสิ่งเหล่านั้น มาเป็นที่พึ่งแล้ว ย่อมไม่อาจพ้นจากทุกข์ไปได้ แต่เมื่อบุคคลเข้าถึงพระคุณพระรัตนตรัยทั้งสาม คือ พระพุทธเจ้า พระธรรมพระสงฆ์ ว่าเป็นที่พึ่งแล้วสามารถเข้าใจในอริยสัจ ได้แก่วิจักทุกข์ สาเหตุแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ และมรรคมีองค์ ๘ ที่เป็นหนทางพ้นทุกข์ ด้วยปัญญาอันชอบ สิ่งนั้นนั่นแล เป็นสรณะอันเกษมสูงสุด ย่อมจะพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้”^๘

^๖ ส.ข. (ไทย) ๑๓/๔๓/๕๕-๖๑

^๗ ที.ปา. (ไทย) ๑๐/๘๐/๕๕

^๘ ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๑๘๘/๕๐

ข้อความในพระพุทธพจน์ข้างบนนี้ นอกจากจะเป็นเครื่องรับรองว่าพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งอันสูงสุดของมนุษย์ทุกคนแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงธรรมชาติของมนุษย์ว่า เมื่อถึงคราวประสบกับภัยพิบัติ ก็พากันแสวงหาที่พึ่งแก่ตนโดยวิธีการต่างๆ เพื่อให้ตนแคล้วคลาดปลอดภัย และคลายความกังวลด้านจิตใจ มนุษย์ต่างก็ต้องการที่พึ่งที่ถาวร มั่นคง ดังนั้นจึงได้แสวงหาที่พึ่งให้กับตนเอง การแสวงหาที่พึ่งให้แก่ตนเองนั้น ในสังคมไทยเรา ก็ไม่ต่างไปจากข้อความในพระพุทธพจน์นัก เพราะมีการพึ่งวัดอุ้มงคล พึ่งคนทรงเจ้าเข้าผี พึ่งเลิกยามกันอยู่มาก โดยเชื่อกันว่า จะคุ้มครองให้ปลอดภัย และอำนวยโชคลาภให้แก่ตนเองได้^๙

ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงแนะนำพุทธบริษัท ให้พึ่งหลักพุทธธรรม คือ อริยสัจ ๔ ซึ่งเป็นที่พึ่งอันประเสริฐของสัตว์ทั้งหลาย เพราะทำให้ผู้พื่อนั้น สามารถพ้นทุกข์ได้จริง ไม่ต้องอาศัยวัตถุมาเป็นเกราะกำบังความชั่วของตน หากคนทำความดี และเข้าใจในหลักอริยสัจอย่างถูกต้อง และปฏิบัติตนตามหลักดังกล่าวแล้ว ย่อมเป็นหนทางสู่ความพ้นทุกข์ได้ทั้งในปัจจุบันชาติ และภพหน้า หมายความว่า การที่คนเราจะพึ่งตนเองได้นั้น ต้องเป็นคนรู้ความทุกข์ รู้สาเหตุของทุกข์ รู้การทางพ้นทุกข์ และรู้วิธีการหรือหนทางดับทุกข์ได้ด้วยตนเอง^{๑๐}

สรุปว่า ที่พึ่งตามหลักพุทธธรรม มี ๒ ลักษณะ คือ

(๑) ที่พึ่งภายใน

การทำความดีทางกาย วาจา ใจ ด้วยการเข้าถึงพระรัตนตรัย ๓ ได้แก่ ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ว่าเป็นที่พึ่ง (สรณะอันประเสริฐ) และเห็นอริยสัจ ๔ อันได้แก่ ทุกขอริยสัจ สมุทัยอริยสัจ นิโรธอริยสัจ และมรรคอริยสัจ การกระทำความดีดังกล่าว เป็นสร้างที่พึ่งแก่ตนโดยแท้จริง เพราะหากบุคคลรู้ทุกข์ รู้สาเหตุแห่งทุกข์ รู้การดับทุกข์ และรู้วิธีการดับทุกข์ด้วยตนเอง ก็จะพ้นทุกข์ด้วยตนเอง ไม่ใช่คนอื่นทำให้ตน และการปฏิบัติตนตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ก็ถือว่าเป็นการสร้างที่พึ่งแก่ตนทั้งภายในและภายนอก

^๙ พระมหามนตรี วุฒิกโก, “อิทธิพลของวัดอุ้มงคลที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๒.

^{๑๐} อภ.วิ. (บาลี) ๓๕/๑๔๕/๑๒๗

(๒) ที่พึ่งภายนอก

หลักปฏิบัติมรรค ๘ ในอริยสัจ ๔ (สัมมาอาชีวะ สัมมากัมมันตะ = อาชีพสุจริต และงานสุจริต งานที่ถูกต้อง) นั้น ชี้ให้เห็นว่า พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาแห่งการกระทำ (กิริยาบาท) ไม่ได้เป็นศาสนาแห่งความเชื่อในเรื่องอำนาจแห่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพเจ้าต่าง ๆ ตลอดทั้งอำนาจผีสาร อันเป็นอำนาจภายนอก มากระทำให้หรือบันดาลให้เป็นไป พุทธศาสนา เชื่อในการกระทำของมนุษย์ คือ เชื่อว่า มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพ สามารถพัฒนาตนเองให้ ประเสริฐกว่า ดีกว่า เทพทั้งหลาย และสามารถที่จะแสวงหาปัจจัย ๔ ได้โดยไม่ต้องพึ่งใคร

๒.๑.๒ การพึ่งตนเองในทัศนะของนักคิดและนักปราชญ์

ก. การพึ่งตนเองในทัศนะนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา

การที่พึ่งแก้ตนตามหลักพระพุทธศาสนา ผู้วิจัย ได้ยกเอาทัศนะของนักวิชาการ ทางพระพุทธศาสนาเป็นอุทาหรณ์ ๓ ท่าน คือ ท่านพุทธทาส, พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) และ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ดังจะได้อธิบายโดยย่อต่อไปนี้

๑. การพึ่งตนเองตามแนวทางของพุทธทาสภิกขุ

ท่านพุทธทาสให้ทัศนะว่าธรรมชาติทุกอย่างในโลกอาศัยเหตุปัจจัย คือ การพึ่งพาอาศัยกัน แต่ก็พึ่งได้เป็นบางเรื่องหรือบางสิ่งเท่านั้น ไม่ใช่พึ่งพากันทั้งหมด เช่น การพึ่งแรงงานญาติ ๆ การพึ่งแรงเพื่อนบ้าน เป็นต้น คนทำดีจึงจะมีที่พึ่งอันถาวร เพราะการพึ่งคนอื่น พึ่งได้แต่เพียงภายนอก คือ พึ่งด้านปริกษาหารีอกัน ส่วนการทำจริงเป็นเรื่องของตัวเรา จะขึ้นสวรรค์หรือตกนรกก็อยู่ที่ตัวเราไม่ใช่ใครอื่นมาทำให้ ดังคำกลอนที่ท่านพุทธทาสกล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

การพึ่งผู้อื่นอันพึ่งท่านพึ่งได้แต่บางสิ่ง
หรือพึ่งแรงคนใช้จนควายวัว
ต้องทำดีจึงเกิดมีที่ให้พึ่ง
ทำดีไปพึ่งตัวของตัวไป
พึ่งผู้อื่นพึ่งได้แต่ภายนอก
ต้องทำจริงเพียงจริงทุกสิ่ง ตอน-

เช่นพึ่งพึ่งผ่านเกล้าเจ้าอยู่หัว
ไซ้จะพ้นพึ่งตัวไปเมื่อไร
ไม่มีคิดหนึ่งพึ่งเขาไหน?
แล้วจะได้ที่พึ่งซึ่งถาวร
ท่านเพียงแต่กล่าวบอกหรือพร่ำสอน
จึงถอนตัวได้ไม่ตกจม

จะตกจนหรือว่าจะตกนรก

ตนต้องยกตนเองให้เหมาะสม...^{๑๑}

ฉะนั้น การที่มนุษย์ต้องพึ่งอาศัยกันนั้น เป็นหลักธรรมดาทั่วไปอยู่แล้ว เพราะมนุษย์มีจิตจำกัดในการแสวงหาปัจจัยสี่ อีกอย่างหนึ่ง มนุษย์เป็นสัตว์อ่อนแอครั้งคลอດออกมาจากท้องแม่ ก็ต้องมีคนช่วยเหลือ ปลอ่ยกตามลำพังไม่ได้ไม่เหมือนลูกสัตว์ อย่างวัวควาย พอคลอดออกมามันก็พร้อมที่จะยืนด้วยขาของมันเอง^{๑๒}

ส่วนหลักปฏิบัติ เพื่อตนพึ่งตนได้นั้น มี ๖ ประการ คือ อดทน ซื่อสัตย์ มัธยัสถ์ ขยัน ถ่อมตนและกตัญญู มีสาระสำคัญ ดังนี้

(ก) ความอดทน แบ่งเป็น ๔ ความหมาย ได้แก่

(๑) อด คือ ไม่ได้ ไม่มี เช่นเราจะไปรับของแล้วของนั้นหมดหรือไม่มี อย่างนี้เราก็ออด แล้วเราต้องใช้ขันติ ความอดทนและรอคอยในโอกาสต่อไป

(๒) ทน คือ ไม่แสดงอาการผิดหวังอย่างใดอย่างหนึ่งออกมา แม้เราจะได้หรือเสียหายอย่างใด ก็ไม่แสดงอาการออกมาให้คนเห็น ต้องทนต่อไป

(๓) อดทน คือ ทั้งอดและทั้งทนเข้าไว้ ในกรณีที่เราได้รับความสำเร็จอย่างสูงหรือประสบความล้มเหลวอย่างหนักยิ่ง ก็ต้องใช้ทั้งอดและทั้งทน จึงจะไม่เสียบุคลิกภาพของตนเอง เพราะคนเราถ้าทำอะไรได้ดังใจแล้วก็มักจะดีใจจนเกินควร ครั้นมันไม่ดังใจแล้วก็เสียอกเสียใจเกินกว่าเหตุ ฉะนั้นเมื่อเกิดเหตุการณ์ดังกล่าวแล้ว เราจะต้องอดทน

(๔) ทนอด คือ ใช้ในกรณีที่เราผิดหวังบ่อยๆ ผิดหวังซ้ำซาก ไม่เคยสมหวังสักที เราจึงจำต้องใช้ “ทนอด” เข้าไว้เสมอ^{๑๓}

ลักษณะของบุคคลผู้มีความอดทนที่ดี ประกอบด้วย ความอดกลั้น ไม่ดุร้าย ไม่ทำให้ใครน้ำตาาร่วง และเบิกบานยิ้มแย้มอยู่เสมอ

ผลดีของการพึ่งตนด้วยความอดทน ได้แก่ มีความภูมิใจในตน สร้างเสน่ห์ให้แก่ตนเอง เป็นที่รักขอบใจของคนทั่วไป ทำงานทุกอย่างสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ทำให้เกิดความดีต่างๆ ติดตามมา ทำให้เกิดความสุขแก่ตนและสังคม คนดีสรรเสริฐ และเป็นปัจจัยส่งเสริมคุณธรรมชั้นสูงๆ ขึ้นไป^{๑๔}

^{๑๑} ไพโรจน์ อยู่ณณเชียร, โสถกรรมท่านพุทธทาส, (กรุงเทพฯ: ศรีอภัยทอง, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐๘.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๕.

^{๑๓} สถาบันบันลือธรรม, คู่มือสร้างตน, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า ๑๓.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘.

(ข) ความซื่อสัตย์ แยกเป็น ๒ ความหมาย คำแรก ซื่อ คือ ไม่คิดไม่โกงตรงไปตรงมา ขอบธรรม ยุติธรรม คำที่สอง สัตย์ คือ ความจริง ของแท้ ความซื่อสัตย์เป็นคุณธรรมที่ทุกคนควรปฏิบัติ มี ๗ ประการ ได้แก่ ซื่อสัตย์ต่อตนเอง ซื่อสัตย์ต่อคนอื่น ซื่อสัตย์ต่อคำที่ตนได้พูดไปแล้ว ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่การงานที่ตนกระทำ ซื่อสัตย์ต่อหมู่คณะ ซื่อสัตย์ต่อสถาบันที่ตนอาศัย และซื่อสัตย์ต่อเวลาที่เราทำงานอยู่นั้น

ผลดีของความซื่อสัตย์ คือ ทำให้เกิดความภูมิใจในตนเอง การศึกษามีโอกาสจบชั้นสูงๆ ได้ การงานก้าวหน้า ทำให้ได้เลื่อนยศศักดิ์สูงขึ้น ผู้คนยกย่องสรรเสริญ

(ค) มัธยัสถ์ คือ การใช้จ่ายพอเหมาะแก่ฐานะของตน ตรงกับคำว่า มัตถัญญตา ซึ่งหมายถึง การรู้จักประมาณในเหตุการณ์ต่าง ๆ การรู้จักประมาณในการรับสิ่งของจากผู้อื่นเท่าที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ และการรู้จักประมาณในการให้สิ่งของต่อคนอื่น โดยไม่เดือดร้อนตนและครอบครัว

(ง) ขยัน คือ บุคคลผู้มีลักษณะที่มีปกติลุกขึ้นเสมอหรือตื่นอยู่เสมอ ไม่นอนตื่นสาย ทำงานตรงตามเวลา ชอบใจในการทำงาน มีความเพียรพยายามไม่หยุดหย่อน มีความอดทน ไม่อ้างว่าหนาวนัก ร้อนนัก เย็นนัก ยังเข้าอยู่ หิวนัก กระหายน้ำ และต้องเป็นคนว่าง่าย

(จ) ถ่อมตน คือ การแสดงกิริยาอ่อนน้อม ถ่อมตน อ่อนโยน แต่ไม่ใช่อ่อนแอ

(ฉ) กตัญญู คือ การรู้คุณของบุคคลอื่น โดยสามารถที่จะแสดงความกตัญญูต่อบุคคล เช่น บิดามารดา พี่น้อง ญาติมิตร สัตว์เลี้ยง สิ่งของ บุญกุศล และกตัญญูต่อตนเอง^{๔๔}

กล่าวโดยสรุป การสร้างที่พึ่งให้ตนเองตามทัศนะของหลวงพ่อบุทธทาส ต้องอาศัยคุณธรรมหลายอย่างประกอบกัน จึงจะสำเร็จได้ คือ ต้องอาศัยความอดทน ความซื่อสัตย์ ความอดออม ความเพียร ความถ่อมตน และความกตัญญูรู้คุณบุคคล และสิ่งของที่เราใช้สอย

๒. พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)

ได้ให้ทัศนะว่า การพึ่งตนเป็นหลักการพื้นฐานของพระพุทธศาสนา เป็นการสอนให้บุคคลเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง ไม่ให้ยึดคิดหรือมกยเสียเวลากับอธิปาทิหาริย์ การหวังพึ่งอำนาจดลบันดาลให้เกิดโชคลาภ ถือว่าเป็นการปฏิบัติที่ขัดกับหลักการพระพุทธ

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕-๔๗.

ศาสนาที่เป็นกรรมวาทและวิริยวาท ทั้งยังเป็นเหตุให้ตนเป็นคนเฉื่อยชา ขอบงอมีองเท้า เา
นอนแต่นอนรอวาสนา” และว่า “ถ้าหากบุคคลจะพึ่งตนเอง ก็ต้องพัฒนาตนให้เป็นที่พึ่งให้
ได้ก่อน ถ้าจะเป็นอิสระเสรี ก็ต้องมีความสามารถที่จะทำงานด้วยตนเองได้...”^{๑๖}

๓. พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

ได้แสดงทัศนะเรื่องการพึ่งพาตนเองตามหลักเศรษฐกิจแนวพุทธ ดังความ
ต่อไปนี้ “พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทจัดเป็นภูมิปัญญาตะวันออก ตอนนี้องค์ตะวันตกกำลัง
สับสน เกิดความอับจนในเรื่องภูมิปัญญา มีปัญหาเศรษฐกิจ เศรษฐกิจในสหรัฐอเมริกากำลัง
ชะลอตัว เศรษฐกิจของโลกก็ซบเซาตามที่เป็นเช่นนี้ เพราะคิดแบบวัตถุนิยม หรือบริโภคนิยม
แต่ละประเทศผลิตสินค้าเพื่อกระตุ้นค้นหา ไม่มีคำว่าพอเพียงในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง (Self Sufficiency
Economy) ซึ่งมีฐานมาจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ที่สอนในเรื่องการพึ่งตน อุดตา หิ
อตุตโน นาโถ ตนแลเป็นที่พึ่งของตน เศรษฐกิจพอเพียง สอนเรื่องการพึ่งตนเอง สภาพที่
เป็นอยู่ปัจจุบันเป็นเพราะไม่รู้จักพอเพียง คือ ไม่รู้จักพึ่งตนเอง ไปกู้เงินต่างประเทศมาก
เกินไป ไม่มีความสันโดษ คือ ไม่พอใจตามที่มี ไม่ยินดีตามที่ได้ และไม่รู้จักคำว่าพอดี
(มัตตัญญูตา) หรือทางสายกลาง มัชฌิมาปฏิปทาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงมีฐานมาจากภูมิปัญญา
ทางพุทธศาสนา...เราต้องพยายามใช้ทรัพยากรในประเทศของเราเอง รู้จักคำว่าพอเพียง คือ
พอใจตามมี ยินดีตามได้ ตามหลักสันโดษ โดยให้มีความสุขกาย และสุขใจไปด้วยกัน
หลักธรรมดังกล่าวนี้มีอยู่ในเศรษฐกิจพอเพียง...”^{๑๗}

^{๑๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๖๔, ๕๑๗.

^{๑๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), เริ่มวิวัฒน์ที่กลางวิกฤต, (กรุงเทพมหานคร : อรุณลาดพร้าว,
๒๕๔๑), หน้า ๒๔-๒๕.

^{๑๘} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต, “เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ”, กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔ (อัคราณา).

ข. การพึ่งตนเองในทัศนะนักวิชาการ

"การพึ่งตนเอง" มีหลายมิติ หลายมุมมอง อยู่ที่ว่าใครจะมองมุมใด ฉะนั้น ความหมายและคำจำกัดความต่าง ๆ จึงมีความหลากหลาย เพราะขึ้นอยู่กับมุมมองของผู้ให้ความหมาย มีหลายท่านที่ให้คำจำกัดความของคำว่า "การพึ่งตนเอง" ไว้ได้อย่างน่าสนใจ แต่จะยกมากล่าวถึงเพียงบางท่านเท่านั้น ซึ่งท่านเหล่านี้ ส่วนใหญ่ก็จะเป็นผู้ที่คลุกคลีอยู่กับชาวบ้านและบางท่านสามารถพึ่งตนเองได้โดยอาศัยหลักพุทธธรรม ในการทำงาน^{๑๙} ตัวอย่างมีดังนี้

(๑) ดร.สมศักดิ์ ศรีสันติสุข ให้นิยาม "การพึ่งตนเอง" คือ การรู้จักความพอดี มีความสามารถในการพึ่งตนเอง ลักษณะที่เป็นรูปธรรม ก็คือ รู้จักประมาณตน และมีความคิดที่จะแบ่งปันเพื่อช่วยเหลือกัน ฉะนั้น จึงสรุปว่า การพึ่งตนเองในมุมมองนี้ ก็คือ การตระหนักถึงความพอดี พอเหมาะ พอสม และการนำส่วนที่เหลือ (เกินความพอดี) ไปให้ช่วยคนอื่น

(๒) ศ. ดร. ชีระ บุญเจริญ ให้นิยาม "การพึ่งตนเอง" คือ การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น เราจะพึ่งผู้อื่น ก็ต่อเมื่อเราไม่สามารถช่วยตัวเองได้เท่านั้น ในขณะที่เดียวกัน เราก็ต้องพยายามพัฒนาตัวเองเพื่อให้คนอื่นได้พึ่งด้วย ในส่วนที่เราสามารถทำได้

(๓) ผศ. กัลยา พัฒนศรี ให้นิยาม "การพึ่งตนเอง" คือ การให้ชาวบ้านได้เรียนรู้ เพื่อที่จะช่วยเหลือตัวเองได้ เพราะไม่มีระบบบริการใดๆ ที่พร้อมจะช่วยประชาชน ได้ทุกเรื่อง ทุกเวลา

(๔) พญ. กุสุมา ชูศิลป์ ให้นิยาม "การพึ่งตนเอง" คือ การทำให้ชาวบ้านมีการตัดสินใจ (Judgement) ในการที่จะช่วยเหลือตัวเองอย่างถูกต้องและปลอดภัยที่สุด ในระดับที่เขาสามารถทำได้ จากสิ่งที่มีอยู่ในพื้นที่ของเขา จะเป็นระบบวัฒนธรรมหรือวิทยาศาสตร์ก็ตาม^{๒๐}

(๖) อนนก นาคะบุตร ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง โดยการนำเอาแนวคิดของชาวบ้านที่สามารถพึ่งตนเองได้ ๒ ท่าน คือ ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิมและมหาอยู่ สุนทรชัย มาสังเคราะห์รวมกัน ซึ่งได้ตัวร่วมอยู่ ๓ ประการ คือ

^{๑๙} ภาควิชาการพัฒนารุมนชน, "การพึ่งตนเอง", กรุงเทพมหานคร : เอกสารประกอบการสัมมนา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘ (อัคราณา).

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน .

ก) การพึ่งตนเองต้องกลับมาอยู่ในองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา

ข).การพึ่งตนเองตามแนวที่ชาวบ้านทำนี้ ไม่ได้กล่าวถึงการเพิ่มมูลค่าส่วนเกินทางเศรษฐกิจหรือการผลิตเป็นหลัก เหมือนอย่างที่สภาพัฒน์ฯทำ เพราะสภาพัฒน์ฯเน้นในเรื่องของการส่งออก สุดท้ายก็มีแต่หนี้ แต่สิ่งชาวบ้านทำสิ่งที่ชาวบ้านพูดเป็นเรื่องของการให้สติ เป็นการมองทางออกที่ไม่โจมตีเข้าหาระบบเศรษฐกิจแบบบริโภคนิยม เพราะให้ลดการพึ่งพา การผลิต ก็ให้ลดการสั่งซื้อปุ๋ย ลดพื้นที่ปลูกข้าว และสิ่งที่ทุกควรลดละในทันทีก็คืออบายมุข

ค) ชาวบ้านเสนอให้สร้างเงื่อนไขการพึ่งตนเองแบบครบวงจร คือ เปลี่ยนฐานการผลิตจากข้าว ไปกระจายความเสี่ยงในเรื่องของไร่นาสวนผสมและผลิตเพื่อกินไม่ใช่เพื่อขาย เป็นการสร้างวงจรที่ตอบสนองตัวเอง ไม่ตกเป็นเบี้ยล่างของตลาด โดยพยายามมองว่าผลผลิตอย่างหนึ่งจะเกื้อกูลอีกอย่างหนึ่งได้อย่างไร จึงจะเกิดวัฏจักรการเกื้อกูลของกลไกธรรมชาติ^{๒๐}

๒.๑.๓ การพึ่งตนเองตามทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ

การพึ่งตนเอง เป็นความตั้งใจที่สำคัญที่สุดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ที่จะทำให้เกษตรกรสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ในระดับที่ไม่เป็นภาระแก่ภาครัฐมากนัก หัวใจสำคัญของแนวคิดนี้ ก็คือ การช่วยให้ชาวบ้านมีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง สนับสนุนแนวทางการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง ประชาชนต้องสามารถพึ่งตนเอง ในด้านการผลิตอาหารเพื่อยังชีพของตนเองให้ได้ก่อน จึงจะสามารถดำเนินการในส่วนอื่น ๆ ได้ เช่น การผลิตอาหารเพื่อการค้าเป็นต้น สรุปก็คือ ให้มีอาหารกินอย่างพอเพียงเพื่อทุกคนในครอบครัวก่อน แล้วจึงค่อยคิดถึงการนำผลผลิตออกสู่ท้องตลาดทีหลัง

ส่วนวิธีการพึ่งตนเองนั้น ทรงแนะนำให้ใช้ความสามารถของตัวเอง คือ ให้ยืนด้วยขาของตัวเอง ดังความตอนหนึ่งว่า “บางคนแปลจากภาษาฝรั่งว่า ให้ยืนบนขาตัวเอง คำว่ายืนบนขาตัวเองนี้มีคนบางคนพูดว่าชอบกล ใครจะมายืนบนขา คนอื่นมายืนบนขาเรา เราก็โกรธ แต่ตัวเองยืนบนขาตัวเองก็ต้องเสียหลักหกล้มหรือล้มลง อันนี้ก็เป็นความคิดที่อาจจะเพื่องไปหน่อย แต่ว่าเป็นตามที่เขาเรียกว่ายืนบนขาของตัวเอง (ซึ่งแปลว่าพึ่งตนเอง)

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน .

หมายความว่า สองขาของเรานี้ ยืนบนพื้นให้อยู่ได้ไม่หกล้ม ไม่ต้องไปขอเฝ้าขาของคนอื่นมาใช้สำหรับอื่น”^{๒๒}

๒.๑.๔ การพึ่งตนเองในทัศนะของปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัย ได้รวบรวมแนวความคิดหรือทัศนะของปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อนำมาเป็นประเด็นการศึกษา พอสังเขปที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

(๑) พ่อมหาอยู่ สุนทรชัย ให้ทัศนะว่า “การพึ่งตนเอง” คือ การช่วยเหลือตัวเองได้ในด้านปัจจัย ๔ ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค สิ่งเหล่านี้ ท่านเห็นว่าเป็นสิ่งที่คนเราควรพึ่งตนเองให้ได้ก่อน จากนั้นจึงพึ่งในด้านเศรษฐกิจ”^{๒๓}

(๒) พ่อเชียง ไทยดี ได้ให้ทัศนะว่า “การพึ่งตนเอง” คือ การทำงานอะไรก็ได้ ที่ทำให้ตนมีความสุข ครอบครัวมีความสุข เพื่อให้ตนมีอยู่มีกินก่อน โดยไม่ต้องสนใจที่จะนำไปสู่ตลาด แต่ให้มุ่งนำเข้ามามากกว่าการนำออกไป และค่อยทำไปโดยไม่ต้องหักโหม โดยยึดคติที่ว่า “มีเงินใช้ ได้เงินกิน เรากรวย กินเงินได้ ใช้เงินมี เราถึงจน”^{๒๔}

(๓) พ่อชาติ มารแส ให้ทัศนะว่า “การพึ่งตนเอง” ได้แก่ การเพิ่มมูลค่าจากคุณค่าของสิ่งที่ตนมีอยู่ โดยยึดหลักว่าในการพึ่งตนเองนั้น ควรทำในสิ่งที่ตนเองมีความรู้ และทำในสิ่งที่ตนรักก่อน”^{๒๕}

(๔) พ่อผอง เกตพิบูลย์ กล่าวว่า “การพึ่งตนเอง” ก็คือ การช่วยตัวเอง ด้วยการรู้จักความพอเพียงและการละเว้นจากอบายมุข เพราะหากเราไม่รู้จักความพอเพียง ความพอดี และไม่ละเว้นจากอบายมุขแล้ว ถึงจะทำอย่างไรก็พึ่งตนไม่ได้ โดยท่านยึด อุดมคติที่ว่า “พึ่งคนอื่น พึ่งได้ชั่วครั้งชั่วคราว พึ่งตัวเราพึ่งได้ตลอดกาล” และท่านให้คิดเกี่ยวกับการทำงาน

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน.

^{๒๓} โรงเรียนชุมชนอีสานและสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา-อีสาน, แนวคิดการเกษตรแบบผสมผสาน, (บุรีรัมย์: โรงเรียนชุมชนอีสาน, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕.

^{๒๔} มหาวิทยาลัยภูมิปัญญาไทอีสานคืนถิ่นและคณะ, จดหมายข่าวก้าวหน้า ปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑, (๑ มกราคม ๒๕๔๗ -๓๑ มีนาคม ๒๕๔๗): หน้า ๑๕-๒๑.

^{๒๕} มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี จังหวัดขอนแก่น, คำคุณ, ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๒ (๑ เมษายน - ๓๐ มิถุนายน ๒๕๔๗): หน้า ๑๗.

ไว้ว่า “อย่าเอาเงินเป็นที่ตั้ง ไม่มีเงินแม้สักบาทเดียวก็สามารถทำได้และพึ่งตนได้ ขอให้มีความกำลังใจ”^{๒๖}

(๕) พ่อสุทรนันท์ ปรัชญาพฤกษ์ ซึ่งเป็นปราชญ์ที่มีแนวคิดสวนกระแสสังคม ได้กล่าวถึง “การพึ่งตนเอง” ว่าเป็นการสร้างภูมิแก่ความจนและกล่าวว่าการประกอบอาชีพที่จะทำให้พึ่งตนเองได้นั้น ควรเอาเรื่องที่อยู่ใกล้ตัวมาทำ นอกจากนั้นท่านยังกล่าวอีกว่า “การศึกษากับวิถีชีวิตเป็นเรื่องเดียวกัน” หากคนเราได้เรียนรู้วิธีสร้างงาน คนจะไม่มีวันตกงาน เพราะคนไม่ได้เรียนรู้วิธีสร้างงาน คนก็เลิกตกงาน และเป็นเหตุให้พึ่งตนเองไม่ได้ในที่สุด^{๒๗}

(๖) พ่อผาย สร้อยสระกลาง กล่าวว่า “การพึ่งตนเอง” คือการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ ทุกข์ (ปัญหา) สมุทัย (สาเหตุของปัญหา) นิโรธ (ความดับแห่งปัญหา) มรรค (วิธีการที่นำไปสู่การดับปัญหา) ด้วยตนเอง เพื่อให้รู้ตนเอง รู้ผู้อื่น ซึ่งจะทำให้สามารถพึ่งตนเองได้และพึ่งพาคนอื่นได้^{๒๘}

กล่าวโดยสรุป การพึ่งตนเอง มีประเด็นที่สำคัญโดยสังเขป คือ

๑. การพึ่งตนเองตามหลักพระพุทธศาสนา เน้นให้บุคคลพึ่งตนเองด้วยพุทธธรรม คือ สามารถเข้าใจและปฏิบัติในอริยสัจ ๔ ประการ หลักไตรลักษณ์ ๓ หลักสติปัฏฐาน ๔ และการพึ่งตนเองด้วยการเข้าถึงพระรัตนตรัย ๔ มีพระพุทธรัตนะ เป็นต้น โดยมี ๒ ลักษณะได้แก่ การพึ่งตนเองภายในและการพึ่งตนเองภายนอก

๒. การพึ่งตนเองในทัศนะนักคิดและนักปราชญ์ เห็นว่า บุคคลควรพึ่งตนเองด้วยหลักพุทธธรรมข้อใดข้อหนึ่ง และบุคคลควรพึ่งตนเองด้วยหลักสันโดษ ซึ่งในทัศนะเหล่านี้มีความสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมทั้งสิ้น

๓. การพึ่งตนเองในทัศนะของนักวิชาการ เห็นว่า บุคคลจะพึ่งตนเองได้นั้น ต้องประกอบด้วยเหตุปัจจัยภายนอกโดยเฉพาะ ปัจจัย ๔ คือ อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค นอกจากนั้น ก็เป็นเรื่องเศรษฐกิจ การทำมาหาเลี้ยงชีพ ความเป็นอยู่ที่ดี

๔. การพึ่งตนเองตามพระราชดำรัสของในหลวงนั้น มุ่งให้ประชาชนมีอาชีพที่เหมาะสมแก่ตนและสามารถทำงานเลี้ยงชีวิตได้ ด้วยลำแข้งของตนเอง ก่อนพึ่งคนอื่น

^{๒๖} สัมภาษณ์ พ่อผอง เกตุพิบูลย์, ๑๕ มกราคม ๒๕๔๕ .

^{๒๗} มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี จังหวัดขอนแก่น, เรื่องเดิม, อ้างแล้ว, หน้า ๔๑.

^{๒๘} โรงเรียนชุมชนอีสานและสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา-อีสาน, แนวคิดการเกษตรแบบผสมผสาน, (บุรีรัมย์: โรงเรียนชุมชนอีสาน, ๒๕๔๐), หน้า ๑๐ - ๑๕.

๕. การพึ่งตนเองในทัศนะของปราชญ์ชาวบ้าน มุ่งการพัฒนาอาชีพให้เหมาะสมแก่ท้องถิ่น และเน้นการทำเกษตรพอเพียงให้สามารถเลี้ยงครอบครัวได้ ด้วยการปลูกพืชล้มลุกบ้าง พืชยืนต้นบ้าง การเลี้ยงสัตว์ เลี้ยงปลา หมุนเวียนกันตลอดปีอย่างต่อเนื่อง และลงทุนน้อยได้คุ้มทุน ไม่ใช่เงินตรามากมาย แต่ใช้แรงงานเป็นหลัก

๒.๒ ความสำคัญของการพึ่งตนเอง

จากการที่ได้ศึกษาความหมายของการพึ่งตนเอง ทั้งในพุทธธรรมและจากทัศนะของบรรดานักคิด นักปราชญ์ต่าง ๆ จากหลายสาขาอาชีพไปแล้วนั้น จะเห็นได้ว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างมากต่อทุกสังคม สังคมใดก็ตาม ที่คนในสังคมขาดพึ่งตนเองหรือพึ่งตนเองไม่ได้ สังคมนั้นจะมากด้วยปัญหา หากความเป็นปกติสุขยาก

เมื่อกล่าวถึงการพึ่งตนเอง การสร้างที่พึ่งให้ตนเองตามหลักพระพุทธศาสนา หากเป็นที่พึ่งภายใน หรือที่พึ่งทางจิตใจแล้ว พระพุทธองค์ได้ตรัสให้ผู้มีปัญญาทำที่พึ่ง ที่มั่นคงถาวร ดังพระพุทธพจน์ว่า

“คนมีปัญญาพึ่งทำที่พึ่ง จูเกาะที่น้ำท่วมไม่ถึง
ด้วยความขยัน   ด้วยความไม่ประมาท
ด้วยการสำรวม   และด้วยการฝึกฝน”^{๒๕}

ความหมายของพระพุทธพจน์นี้ คือ ให้นุคคลทำที่พึ่งภายในตนเอง เพื่อไม่ให้หวั่นไหว คือ โอะมะ ๔ (กาโมมะ หวั่นไหวคือกาม ภโวมะ หวั่นไหวคือภพ ทิฏฐิโอะมะ หวั่นไหวคือทิฐิ และอวิชโอะมะ หวั่นไหวคืออวิชา) ท่วมทับจิตใจ จนตกเป็นเครื่องมือของบาปอกุศลได้ ด้วยคุณธรรม ๔ อย่าง คือ (๑) ความหมั่นเพียร (๒) ความไม่ประมาท (๓) ความสำรวมระวัง (๔) ความรู้จักข่มใจของตนเอง เพราะคุณธรรมเหล่านี้ ย่อมทำให้นุคคลรอดพ้นจากภาวะวิกฤติทางด้านจิตใจ มีจิตใจที่ค้ำจาม ประกอบด้วยกุศลธรรม ละความชั่ว ทำความดี สร้างสรรค์ประโยชน์ตน ประโยชน์สังคม จึงทำให้ตนสามารถเป็นที่พึ่งของตนและคนอื่นได้

^{๒๕} พ.บ. (ไทย) ๒๕/๒๕/๓๒

ดังพระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลาย ที่ทรงเป็นที่พึ่งของปวงเวไนยสัตว์ ผู้ตกอยู่ในกองทุกข์ ให้รอดพ้นจากกองทุกข์ เป็นต้น

ส่วนการพึ่งตนเองภายนอก คือ การที่บุคคลสามารถที่จะพึ่งพาตนเองในด้านเศรษฐกิจและสามารถพัฒนาตนเองให้เจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าขึ้น พระธรรมปิฎกได้ให้ข้อคิดว่า “ถ้าบุคคลจะพึ่งตนเอง ก็ควรพัฒนาตนให้เป็นที่พึ่งให้ได้ก่อน ถ้าจะเป็นอิสระเสรี ก็ควรมีความสามารถพอที่จะทำงานด้วยตนเองได้”^{๑๑} จึงสรุปว่า การพึ่งตนเองภายนอกนั้น มี ๒ ประการ คือ

๒.๒.๑ การพึ่งตนเองในด้านเศรษฐกิจ

การพึ่งตนเองในด้านเศรษฐกิจ คือ การเป็นผู้ผลิตสินค้าเพื่อบริโภคเองและเพื่อจำหน่าย โดยอาศัยแรงกายของตนเป็นทุนหลัก และมีหลักบริหารงานด้วยอิทธิบาท ๔ ได้แก่

(๑) ฉันทะ พอใจในการทำงาน

(๒) วิริยะ พากเพียรต่อสู้กับอุปสรรคที่เกิดขึ้น

(๓) จิตตะ การตั้งใจแน่วแน่ต่องานที่ได้รับมอบหมายหรือปฏิบัติอยู่นั้น

(๔) มั่งสา พิจารณาหาข้อบกพร่องเพื่อจะได้แก้ไขปรับปรุงในโอกาสต่อไป และพยายามรักษาระดับของคุณภาพงานให้มั่นคง และก้าวหน้าต่อไปอย่างฉลาด และเข้าใจจริง”

ส่วนบุคคลที่ขาดการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ ย่อมประสบภัยทางเศรษฐกิจอย่างร้ายแรง อาจถึงกับการสิ้นเนื้อประดาตัว เพราะไม่คำนึงการบริโภคทรัพย์สินที่หามาได้ ไม่เป็นนักผลิต แต่เป็นนักบริโภค คือ ชอบสิ่งใด สินค้าใด ราคาแพงๆ ก็จับจ่ายซื้อหา จึงทำให้สิ้นเปลืองทรัพย์และนำไปสู่การเป็นหนี้สิน เพราะต้องกู้ยืมเงินจากธนาคาร หรือจากนายทุน นอกกระบบด้วยการจ่ายดอกเบี้ยที่แพงกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้ ดังนั้น ผู้ที่ต้องการพึ่งตนเองได้ ต้องอยู่อย่างพอเพียง พิจารณาปัจจัย ๔ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ ตามหลักสันโดษ คือ ยินดีตามฐานะ ความสามารถของตนเอง ประกอบด้วยความขยันหมั่นเพียร รู้จักแสวงหาทรัพย์สินมาเพิ่มเติม ไม่เป็นทาสของอบายมุข มีการเล่นการพนัน การเล่นหวย รู้จักการคบเพื่อนที่ดี

^{๑๑} พระธรรมปิฎก , (ป.อ. ปยุตโต) , เริ่มวิวัฒนาการกลางวิกฤต , (กรุงเทพมหานคร : อรุณลาดพร้าว, ๒๕๔๑) , หน้า ๒๔ – ๒๕ .

^{๑๒} ที.ป. (บาลี) ๑๑/๒๓๑/๒๓๓

รู้จักการวางตนที่เหมาะสมในสังคมปัจจุบัน ไม่จับจ่ายฟุ่มเฟือยจนเกินฐานะ^{๓๒} รู้จักประหยัดอดออม จึงเชื่อว่า ฟังพาตนเองได้ในภายนอกด้วยคุณธรรมดังกล่าวมาแล้วนั้น

๒.๒.๒ การพึ่งตนเองด้วยการพัฒนาคุณภาพชีวิต

การที่บุคคลสามารถใช้ชีวิตของตนอยู่ร่วมกับสังคม ชุมชน หมู่บ้าน ได้อย่างปกติสุข รู้จักการปรับปรุงตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนนั้นๆ รู้จักการแก้ปัญหาาร่วมกัน และสร้างความสงบสุขต่อสังคมที่ตนอาศัยอยู่นั้น ถือว่ามีการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นเอง^{๓๓} ดังพระพุทธภาษิตที่ว่า “ตนแลเป็นที่พึ่งของตน”^{๓๔} คือ ฝึกบุคคลให้พึ่งพาตนเองเป็นหลัก เพราะมนุษย์จะเป็นที่พึ่งของกันและกันได้เพียงบางเรื่อง บางเวลาเท่านั้น แต่ถึงคราวคับขัน มีภัยเกิดขึ้นเฉพาะหน้า มนุษย์ทุกคนก็จำเป็นต้องอาศัยตน พึ่งตนเองอยู่ดี

การพึ่งตนเอง คือ การพึ่งความดีงาม พึ่งความรู้ความสามารถของตนเอง ตนมีความดีงาม มีความรู้ความสามารถมากน้อยเพียงใด ก็พึ่งตนเองได้เพียงนั้น ในบางครั้งเราก็จำเป็นต้องพึ่งคนอื่น แต่การที่คนอื่นจะให้เราพึ่งได้ก็เพราะเรามีความดี เขาเห็นความดีหรือความสามารถของเรา จึงให้พึ่งถ้าหากขาดความดี ขาดความสามารถแล้ว ย่อมไม่เห็นความดีของเรา เขาก็ไม่อาจให้เราพึ่งได้ และการสร้างที่พึ่งด้วยการกระทำของคน คือ ทำงานเต็มความสามารถด้วยความรู้ที่ได้ศึกษามา และใช้ให้ถูกต้องถูกทาง ไม่ใช่เชื่อเรื่องพระเจ้ามาบันดาลให้เป็นไป ชีวิตจึงจะประสบผลสำเร็จและมีความสุข^{๓๕}

๒.๓ ระดับในการพึ่งตนเอง

การพึ่งตนเอง (Self-dependent) เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาคน เพราะเป็นหลักการ ที่จะช่วยให้คนสามารถกำหนดวิถีชีวิตของตนเองได้ ซึ่งการพึ่งตนเองนั้น แบ่งเป็น ๒ ระดับใหญ่ๆ ได้แก่

^{๓๒} อนุฎฐก. (บาลี) ๒๓/๑๔๔/๒๘๕

^{๓๓} กรมการศาสนา, คุณธรรม ๔ ประการ, (กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๒๖), หน้า ๓๘.

^{๓๔} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑/๑

^{๓๕} รศ. เสฐียรพงษ์ วรรณปก, “การพึ่งตนเองแนวพุทธ”, กรุงเทพมหานคร : เอกสารประกอบการสัมมนา, ๒๕๔๖ (อัคราณา).

๑. การพึ่งตนเองในระดับกลุ่ม (Collective) การพึ่งตนเองในระดับนี้มีความเกี่ยวข้องกับสังคม เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง โดยใช้ความพยายามและกำลังของตนเป็นหลัก ดังคำนิยามที่ผู้รู้หลายท่านกล่าวไว้ ดังต่อไปนี้

(ก) รุสโซ ให้ทัศนะว่า การพึ่งตนเอง คือ การรวมตัวกันอย่างเท่าเทียมต่อต้านการครอบงำจากต่างประเทศ การมีจิตใจรักชาติของพลเมืองทั้งหมด มีสถาบันทางประชาธิปไตยต่างๆ มีระบบการจัดการทางทหารและความเพียงพอทางเศรษฐกิจของตนเอง^{๓๖}

(ข) มหาตมะ คานธี ได้ยืนยันว่า การพึ่งตนเอง คือการตระหนักถึงพลังของตนเอง ซึ่งมีนัยถึงความสามารถจะตัดสินใจอย่างอิสระและควบคุมเหนือความสัมพันธ์ต่างๆ ภายนอก^{๓๗}

(ค) วิวัฒน์ชัย อัตถากร ได้ให้ความหมายของการพึ่งตนเองว่าเป็นคำที่มีความหมายตรงกันข้ามกับการพึ่งพา (Dependence) หรือ (Dependency) ฉะนั้น การพึ่งตนเองจึงหมายถึง การพึ่งพาทางเศรษฐกิจ ทางการเมือง การพึ่งพาทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การค้าขาย ความช่วยเหลือ การพึ่งพาด้านการเงินหรือเงินกู้ และการพึ่งพาตนเองของสังคมหนึ่ง คือ สถานการณ์ที่ชุมชนหรือสังคมมีระบบการผลิตแบบพึ่งตนเอง แต่การพึ่งตนเองไม่ได้หมายถึงการปิดประเทศ หรือไม่ยุ่งเกี่ยวสัมพันธ์กับคนอื่น แต่หมายถึงการสามารถยืนหยัดอยู่ด้วยลำแข้งหรือความพร้อมของตนด้วยทรัพยากร และบุคคลที่มีอยู่^{๓๘}

๒. การพึ่งพาตนเองในระดับปัจเจกบุคคล (Individual Level) หมายถึง ความอิสระที่จะกำหนดเป้าหมาย และตระหนักว่าเป้าหมายนั้นจะเป็นไปได้ด้วยความพยายามของตนเอง โดยใช้พลังและปัจจัยทางเศรษฐกิจของตนเอง^{๓๙} นอกจากนั้นยังหมายถึงกิจกรรมที่บุคคลกระทำในระดับครัวเรือน เพื่อดำเนินชีวิตให้ไปได้ด้วยดี มีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ดังนั้น สรุปการพึ่งพาตนเองได้ ๔ ประการ ได้แก่

(ก) สามารถกำหนดเป้าหมายและการตัดสินใจของตนเองได้

^{๓๖} Galtung et al., *Self-reliance : A Strategy for Development*. London : Bogle- L ' Ouverture Publication Ltd., 1980, : 58.

^{๓๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘.

^{๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

^{๓๙} ปราณี หมอนทองแดง, "ทิศทางการพึ่งตนเองในสังคมที่กำลังเปลี่ยนไป : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านสองแห่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ", วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๓), หน้า ๑๘-๑๕.

- (ข) ขึ้นอยู่บนความสามารถของตนเองได้
- (ค) สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ได้
- (ง) มีความปรารถนาที่จะพึ่งพาตนเอง^{๔๐}

๒.๔ วิธีพึ่งตนเองตามหลักพุทธธรรม

การพึ่งตนเองในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้หลายนัย ซึ่งหลักใหญ่ทรงสอนให้รู้จักการพึ่งตนเองในการประกอบคุณความดี ในการยกระดับชีวิตของตนให้สูงขึ้น เป็นการสอนให้มนุษย์เผชิญกับปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นด้วยตัวเอง สอนให้รับผิดชอบตัวเอง ไม่โอนให้เป็นภาระของคนอื่นหรือสิ่งอื่น ไม่ต้องบวบสรวง อ้อนวอน หรือรอโชคชะตา แนวคำสอนนี้ สอนให้คนเชื่อว่า “ทำดีต้องได้ดี ทำชั่วต้องได้ชั่ว” ที่เรียกว่า กฎแห่งกรรม (Law of karma) สำหรับวิธีพึ่งตนเองในทางพระพุทธศาสนานั้น แบ่งออกเป็น ๕ ประเภท ดังต่อไปนี้

๒.๔.๑ พึ่งตนเองตามกฎแห่งกรรม

กฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนา เป็นกฎแห่งความเหตุและผลทางด้านศีล เป็นกฎที่สนับสนุนคำสอนที่ว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” พุทธศาสนาถือว่า สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม^{๔๑} บุคคลทำกรรมใดไว้ ดีหรือชั่ว เขาย่อมเป็นผู้รับผลแห่งกรรมนั้น อย่างแน่นอน หลีกเลี่ยงไม่ได้

ฉะนั้น พระพุทธศาสนาจึง ไม่สอนให้โทษบุคคลอื่น เมื่อเกิดความผิดพลาดขึ้นมา ไม่ให้ยกข้อผิดพลาดนั้นๆ ให้ไปอยู่ที่ความบังเอิญ หรืออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ลี้ลับใดๆ แต่สอนให้พยายามสู้หน้ากับความจริงตามเหตุผลทุกอย่าง และให้ถือว่า ปรากฏการณ์ทุกอย่างที่เกิดขึ้นเกี่ยวข้องกับชีวิตของเรา เป็นผลของการกระทำของเราทั้งสิ้น จากทัศนะดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า กฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนาเป็นกฎแห่งการพึ่งตนเอง เมื่อคนเข้าใจถึงความจริงนี้ ก็จะไม่ใช่ห้อยมือรอเท้า เลิกคิดที่จะพึ่งตนคนอื่นหรือสิ่งใด ๆ ภายนอก

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐.

^{๔๑} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๗๖๗/๖๔๘, พ.ศ. (ไทย) ๒๕/๓๘๒/๔๕๗

เพราะประจักษ์ว่าตัวเองเท่านั้นที่จะบันดาวิถีชีวิตของตนให้เป็นไปในรูปใด ๆ ก็ได้ ตามผลแห่งการกระทำของตน^๒

๒.๔.๒ พึ่งตนเองด้วยประกอบคุณความดี

การสร้างคุณความดีในทางพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องเฉพาะตัว คือ ผู้ใดทำ ผู้นั้นได้ ดังพุทธภาษิตที่ว่า “ยาทิสํ วปะเต พิชํ ตาทิสํ ลกเต ผลํ กลุณณการี กลุณณํ ปาปการี จ ปาปกัมเปเต” แปลว่า บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้น ผู้ทำกรรมดี ย่อมได้ผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้ผลชั่ว^๓ ฉะนั้นทุกคนต้องทำดีด้วยตน การสอนให้พึ่งตนเองเป็นการวางรากฐานจิตใจให้เข้มแข็ง กล้าที่จะต่อสู้กับความยากลำบากโดยไม่ต้องกังวลว่า จะมีใครมาให้ความช่วยเหลือหรือไม่เป็นการสอนให้คิดหาวิธีแก้ปัญหาด้วยตัวเอง ซึ่งจะส่งผลให้มีจิตใจเป็นอิสระและทำให้เป็นผู้ไม่ประมาท เพราะเมื่อไม่เคยคิดพึ่งผู้อื่น ย่อมจะเป็นผู้เตรียมการทุกอย่างไว้เพื่อช่วยตัวเอง

๒.๔.๓ พึ่งพึ่งตนเองด้วยการยกระดับชีวิตให้สูงขึ้น

ได้แก่การพยายามยกระดับชีวิต หรือพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนให้สูงขึ้นเรื่อย ๆ โดยวิธีการอันชอบ ทั้งในเรื่องเศรษฐกิจ วัฒนธรรม การศึกษา และการฝึกหัดตัวเอง ไม่ปล่อยชีวิตไปตามบุญกรรมตามกรรม (นอนคอยวาสนา) เป็นการสอนให้บุคคลหาความก้าวหน้ามาสู่ตนเองอยู่เรื่อย ๆ ให้สร้างความเจริญรุ่งเรืองไม่หยุดอยู่กับที่และส่งเสริมความ پاکเพียรเข้มแข็งอดทน^๔

๒.๔.๔ พึ่งตนโดยไม่พึ่งวิธีบวงสรวง

ได้แก่การพึ่งตนเอง โดยไม่คิดพึ่งสิ่งนอกตัว ที่ตัวไม่ได้กระทำ หลักการพึ่งตนเองข้อนี้ สอนให้บุคคลมีเหตุผล มีความรับผิดชอบต่อชอบตนเอง ไม่ผลักภาระหน้าที่เป็นธุระของผู้อื่น คือ หากอยากได้ดี ตนก็ต้องทำดี อยากมีข้าวกินก็ต้องปลูกข้าว อยากมีทรัพย์ก็ต้องรู้จักประกอบเหตุที่จะให้มีทรัพย์ รู้จักการหาทรัพย์ อยากมีความรู้ ก็ต้องมัน

^๒ สุทธิพงษ์ คัมภีร์ศาสนาสัทธรรม, หลักพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๓๑), หน้า ๘๑.

^๓ ส. ส. (ไทย) ๑๕/๓๕๒/๑๑๕

^๔ สุทธิพงษ์ คัมภีร์ศาสนาสัทธรรม, หน้า ๘๒.

ศึกษาหาความรู้ มิใช่อยากได้ดี อยากมีทรัพย์ อยากมีความรู้ ก็เที่ยวไปอ้อนวอนขอพร
บวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้ได้ในสิ่งที่ตนหวัง ซึ่งเป็นสิ่งที่ขัดหลักกับแห่งเหตุและผล

๒.๔.๕ การพึ่งตนเองด้วยหลักศรัทธา

มนุษย์ทุกยุคทุกสมัย ย่อมแสวงหาที่พึ่งแก่ตนและสังคม เพื่อความอยู่ดีกินดี และ
ให้สังคมดำเนินไปด้วยความปกติสุข โดยส่วนหนึ่งมาจากความเชื่อและความเข้าใจต่อสิ่งที่
ตนเห็นว่าสามารถเป็นที่พึ่ง และป้องกันภัยได้ แม้ในพระพุทธศาสนาก็มีหลักสร้างที่พึ่งแก่ตน
อย่างมีเหตุผล คือ หลักศรัทธา หมายถึง ความเชื่อ ซึ่งต้องประกอบด้วยองค์ ๔ ประการ คือ

๑. กัมมัตถตา คือ การเชื่อเรื่องกรรม กฎแห่งกรรม ไม่ใช่การอ้อนวอนจากสิ่งใดๆ
ให้สำเร็จผลในการทำงาน และการดำเนินชีวิต

๒. วิปากัตถตา คือ เชื่อวิบาก ได้แก่ เชื่อผลของกรรมที่ตนกระทำ โดยเชื่อว่า ถ้า
เราทำดี ก็จะได้รับผลดี ถ้าทำความชั่ว ก็จะได้รับผลชั่วเช่นกัน

๓. กัมมัสสกตัตถตา คือ เชื่อความที่สัตว์ว่ามีกรรมเป็นของของตน เชื่อว่าแต่ละ
คนมีกรรมเป็นเจ้าของ จะต้องรับผิดชอบและแสวงวิบากกรรมที่ตนได้กระทำไว้นั้น

๔. ตถาคตโพธิสัทธา คือ เชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในการเป็นพระ
สัมมาสัมพุทธะ ทรงสั่งสอนสัตว์โลกให้สามารถพ้นทุกข์ได้ด้วยอริยสัจ^{๔๕}

๒.๕ พุทธธรรมที่ส่งเสริมการพึ่งตนเอง

การพึ่งตนเองตามหลักพุทธธรรมนั้น มีอยู่หลายประการด้วยกันดังได้อธิบายไป
แล้วในหัวข้อที่ ๒.๔ ส่วนในหัวข้อนี้จะเป็นการอธิบายถึงหลักพุทธธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติตาม
พึ่งตนเองได้ ซึ่งมีดังต่อไปนี้

๒.๕.๑ นาถกรณธรรม

ที่พึ่งที่ผสมผสานระหว่าง ที่พึ่งภายนอก และที่พึ่งภายใน ๑๐ ประการ
เรียกว่า “นาถกรณธรรม”^{๔๖} หมายถึง ธรรมสร้างที่พึ่ง หรือ คุณธรรมที่กระทำตนให้เป็น
ที่พึ่งของตนและคนอื่นได้ ดังต่อไปนี้

^{๔๕} อภ. วิ. (บาลี) ๓๕/๘๒๒/๔๔๓

^{๔๖} อจ. เอกาทสก. (บาลี) ๒๔/๑๗/๓๑

(๑) ศีล ประพฤติดีมีวินัย คือ การดำเนินชีวิตโดยสุจริต ทั้งทางกาย วาจาและมีระเบียบแบบแผนในการดำเนินชีวิตและในการอยู่ร่วมสังคม หรืออีกนัย ศีล คือความมีวินัยและการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์กติกาในการอยู่ร่วมกัน เพื่อให้มีความสัมพันธ์ที่ดีในสังคม ชีวิตและสังคมจะได้เรียบร้อยราบรื่นไม่สับสนวุ่นวาย เป็นเหตุปัจจัยให้กิจที่ทำได้รับผลดีและมีความเจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป

ศีลนั้นมีอยู่หลายระดับ หรือหลายประเภท ท่านจัดแบ่งไว้เพื่อให้เหมาะกับสภาพชีวิตและสังคมหรือชุมชนนั้น ๆ ในการที่จะปฏิบัติเพื่อเข้าถึงจุดหมายของตน^{๔๖}

(๒) พาหุสัจจะ ได้ศึกษาสดับมาก คือ ศึกษาเล่าเรียนสดับตรับฟังมาก ความรู้ใดเป็นสายวิชาของตน หรือตนศึกษาในศิลปวิทยาแขนงใด ก็ศึกษาให้ชำรอง มีความเข้าใจกว้างขวางลึกซึ้ง รู้ชัดเจนและใช้ได้จริง

(๓) กัลยาณมิตรตตา คือ การคบหาคนดีเป็นเพื่อน เป็นที่ปรึกษาปัญหาของชีวิต กัลยาณมิตรในความหมายทางพระพุทธศาสนา หมายถึง บุคคลที่ชักนำไปสู่การมีปัญญาและความดี เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ พระ พระศาสดา กัลยาณมิตร มีบทบาทมากในการชักนำบุคคลไปสู่การเรียนรู้ และส่งเสริมให้มีการเรียนรู้อย่างถูกต้อง หากมีกัลยาณมิตรช่วยแนะนำบุคคลก็จะถึงการเรียนรู้ได้เร็วขึ้น

พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญบทบาทของกัลยาณมิตรเป็นอย่างสูง เช่นตรัสว่า กัลยาณมิตรเป็นบุพภาคของการเกิดขึ้นของปัญญาบ้าง หรือกัลยาณมิตรเป็นธรรมะทั้งหมด บ้าง ดังนั้นบุคคลพึงแสวงหากัลยาณมิตรและพึงเป็นกัลยาณมิตรของผู้อื่น ความสัมพันธ์ทุกชนิดควรเป็นไปด้วยกัลยาณธรรม กล่าวคือสัมพันธ์กันแล้วทำให้ฉลาดขึ้น ไม่ใช่ทำให้เขาโง่งลง พึงตนเองได้น้อยลง เข้าใจผิดเกิดความโลภ ความโกรธ ความหลง

(๔) โสวัจสตา คือ เป็นคนอ่านสอนง่าย ไม่ดื้อรั้นกระด้าง รู้จักรับฟังเหตุผล และข้อเท็จจริง พร้อมทั้งแก้ไขปรับปรุงตนเอง ไม่ดูแก่อำนาจของอิตตาริปไตย

(๕) กิงกรณียะสุ ทักขตา คือ การเอาใจใส่ต่อการทำงาน ภาระกิจของหมู่คณะ ญาติ เพื่อนพ้องและชุมชน รู้จักใช้ปัญญาไตร่ตรองหาวิธีให้ดำเนินการที่เหมาะสม ให้สำเร็จเรียบร้อยด้วยดีงาม

^{๔๖} พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๘๒ - ๒๘๔.

(๖) ฆัมมกามตา ผู้ใคร่ในธรรม คือ รักความถูกต้อง รักความยุติธรรม ความเสมอภาคในสังคม หรือชอบศึกษา ค้นคว้า สอบถามหาความรู้ความจริง รู้จักพูด รู้จักรับฟัง สร้างความรู้สึกลึกสนิทสนมสบายใจ ชวนให้ผู้อื่นอยากเข้ามาปรึกษาและร่วมสนทนา

(๗) วิริยารัมภะ มีความเพียรขยัน คือ เพียรทำความดี เพียรละความชั่วทุกอย่าง เอาใจต่อหน้าที่อย่างเด็ดเดี่ยว ไม่ทอดทิ้งกลางคัน ไม่ปฏิเสธความรับผิดชอบไม่ว่ากรณีใดๆ

(๘) สันตุฏฐิ คือ ความสันโดษ ยินดี พอใจในทรัพย์สมบัติ ตำแหน่งหน้าที่และผลสำเร็จต่าง ๆ ที่ตนได้สร้างหรือแสวงหาได้มาด้วยเรี่ยวแรงความเพียรพยายาม และ ความรู้ความสามารถของตนเอง โดยทางชอบธรรมและไม่มัวเมาเห็นแก่ความสุขทางวัตถุ

(๙) สติ มีสติคงมั่น คือ รู้จักกำหนดจดจำ ระลึกการที่ทำ คำที่พูด กิจที่ทำแล้ว และที่จะต้องทำต่อไปได้ จะทำอะไรก็รอบคอบ รู้จักยับยั้งชั่งใจ ไม่ผลีผลาม ไม่เลินเล่อ ไม่เลื่อนลอย ไม่ประมาท ไม่ยอมถดถอยในทางผิดพลาด ไม่ปล่อยปละละเลยถึงโอกาสในการสร้างคุณความดีระมัดระวังจิตใจของตนไม่ให้ถูกกิเลสครอบงำ

(๑๐) ปัญญา มีปัญญาเหนืออารมณ์ คือ มีปัญญาหยั่งรู้เหตุผล รู้ดี รู้ชั่ว คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ มองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงของมัน มีเหตุผล รู้จักใช้โยนิโสมนสิการ ในการพิจารณาเรื่องต่าง ๆ จนรู้แจ้งในสภาวะของสิ่งทั้งหลาย^{๔๔}

เมื่อกล่าวโดยสรุป ที่พึงในแนวของนาถกรรมธรรมนี้ สามารถสรุปเป็นประเด็นสำคัญลงเพียงหลักใหญ่ ๆ คือ

ก. การสร้างที่พึงแก่ตนเอง ได้แก่ ข้อ คีล ช่วยให้พึ่งตนเองในด้านความประพฤติทางกายและวาจาที่ดำรงเป็นสุภาพชน เป็นมิตรต่อสาธารณะชนได้ทุกชนชั้น พาหุสัจจะ การศึกษาทรงจำไว้มาก เป็นที่พึ่งแก่ตนเองในด้านความคิด เข้าวินยญาณเพื่อเป็นข้อมูลนำมาประกอบสำหรับการแก้ปัญหาต่าง ๆ โสวจิตตสา ช่วยให้เป็นคนคู่อ่อนโยน มีมารยาทผู้ดี วิริยารัมภะ ช่วยให้เป็นคนมุมานะเป็นนักต่อสู้กับปัญหาและอุปสรรคที่เกิดแก่ตนเอง และการทำงานที่มุ่งมั่นด้วยใจเด็ดเดี่ยว กล้าหาญ สันตุฏฐิ ช่วยให้เราไม่มีความวิตกกังวล ไม่ยินดีหรือยินร้ายต่อทรัพย์สินสมบัติและ หน้าที่การงานของคนอื่น แต่เป็นกำลังใจให้ตนเองมีพลังต่อสู้โดยสันติวิธีในการได้มาซึ่งหน้าที่การงาน ตำแหน่งทางสังคม ไม่ใช่แย่งมาหรือใช้อำนาจที่ไม่

^{๔๔} ที.ปว. (บาลี) ๑๑/๓๕๓/๒๘๑

ชอบธรรม (อยุติธรรม) ส่วน สติ ช่วยให้ทำงานด้วยความไม่ประมาท และปัญญา ช่วยให้พิจารณาสิ่งต่างๆ โดยรอบคอบมีเหตุผลที่ควรแก่งานชนิดนั้นๆ

ข. การสร้างที่พึ่งที่เกี่ยวกับคนอื่น คือ ข้อ กัลยาณมิตรตา การคบเพื่อนที่ดียอมนำประโยชน์สุขมาให้ ถ้าคบเพื่อนเลว ก็เลวไปด้วย เพราะคบคนเช่นใดก็เป็นเหมือนคนเช่นนั้น และข้อกิงกรณียะสุ ทักขตา สงเคราะห์ลงในการพึ่งพากันและกันทางสังคม เนื่องจากต้องคอยช่วยเหลือ ส่งเสริม ให้การอุดหนุนในด้านมนุษยธรรมต่อเพื่อนมนุษย์ เช่น ช่วยผู้ประสบภัยจากรถยนต์บนท้องถนน ช่วยเหลือเพื่อนบ้าน ช่วยเหลือนักเรียนด้วยกัน เป็นต้น

๒.๕.๒ หลักอริยทรัพย์

ในการพึ่งตนเองนั้น สิ่งซึ่งมีความสำคัญค่อนข้างมากนั้น ก็คือ ทรัพย์ ถ้าขาดทรัพย์แล้วยากที่จะพึ่งตนเองได้ ทรัพย์จึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำเนินชีวิต ในพุทธศาสนา ท่านแบ่งออกเป็นประเภทกว้าง ๆ ได้ ๒ ชนิด คือ

๑. ทรัพย์ภายนอก ได้แก่ แก้ว แหวน เงิน ทอง บ้านเรือน ที่ดิน รถยนต์ เป็นต้น ซึ่งเป็นทรัพย์ธรรมดาทั่วไป (ปัจจัย ๔)

๒. ทรัพย์ภายใน ได้แก่ อริยทรัพย์ ซึ่งเป็นคุณสมบัติหรือคุณธรรมที่ฝังแน่นอยู่ในจิตใจ นับเป็นทรัพย์อันประเสริฐสุด เพราะเป็นทรัพย์ที่ไม่รู้จักสูญสลายไป จิบหายไปด้วยภัยทั้งปวง ซึ่งต่างจากทรัพย์ภายนอกที่สามารถสูญสลายไปจิบหายไปได้ทุกเวลา ผู้มีทรัพย์ภายใน ย่อมหาทรัพย์ภายนอกได้ ดังนั้น ผู้มีอริยทรัพย์ ย่อมสามารถพึ่งตนเองได้ตลอดไป ทรัพย์ภายใน ที่เรียกว่า อริยทรัพย์ แปลว่า ทรัพย์อันประเสริฐ มี ๗ ประการ คือ

(๑) สัทธานะ ทรัพย์ คือ ศรัทธา คือ บุคคลผู้มีความเชื่อในพระปัญญาเครื่องตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เชื่อในพระพุทธานุภาพของพระองค์ ว่าพระองค์เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบเป็นต้น บุคคลผู้มียุทธธรรมเช่นนี้ เชื่อว่าผู้มีศรัทธาเป็นทรัพย์ บุคคลประเภทนี้ แม้ไม่มีทรัพย์สมบัติใด ๆ เลย ก็ไม่จัดว่าเป็นคนจน

(๒) ศีลธนะ ทรัพย์ คือ ศีล คือ บุคคลผู้มีการรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ มีความยินดีเฉพาะในอุ้งครองของตน มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่แสวงสิ่งแสพติดมันเมาต่าง ๆ

(๓) หิริธนะ ทรัพย์ คือ หิริ คือ บุคคลผู้มีความละอายต่อการทำชั่วทุจริตทั้งทางกาย ทางวาจาและทางใจ อายต่อการประจบบาปอกุศลธรรมทั้งหลาย

(๔) โอตตปฺปนนะ ทฺรพฺยํ คือ โอตตปฺปะ คือ บุคคลผู้มีความสะดุ้งกลัวต่อการทำทุจริตทางกาย ทุจริตทางวาจา ทุจริตทางใจ สะดุ้งกลัวต่อการประกอบเหตุอันไม่ดีงามทั้งหลาย ทั้งในที่ลับและในที่แจ้ง บุคคลผู้มีลักษณะเช่นนี้ เชื่อว่ามีโอตตปฺปะเป็นทฺรพฺยํ

หิริกับโอตตปฺปะนอกจากจะเป็นอริยทฺรพฺยํแล้ว ยังเป็นคุณธรรมที่สร้างสันติสุขให้กับโลก แต่หากจะวิเคราะห์ให้ลึกลงไปก็จะเข้าใจได้ว่า การที่เราจะสร้างสันติสุขให้กับโลกหรือคุ้มครองโลกได้นั้นจะต้องอาศัยทฺรพฺยํ เมื่อหิริและโอตตปฺปะเป็นอริยทฺรพฺยํ ฉะนั้น บุคคลผู้มีความละอายแก่ใจและเกรงกลัวต่อบาปก็เท่ากับได้สร้างสันติสุขให้กับโลก

(๕) พาหุสัจจนะ ทฺรพฺยํ คือ พหุสุต คือ บุคคลเป็นผู้ได้ยินได้ฟังมาก ซึ่งพระธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลางและมีความงามในที่สุด มีความรู้และเข้าใจในพุทธธรรมเป็นอย่างดี สามารถนำมาแสดงและชี้แจงได้อย่างถูกต้อง

(๖) จาคณนะ ทฺรพฺยํ คือ จาคะ คือ ความเป็นบุคคลผู้มีใจที่ปราศจากความตระหนี่ มีจิตยินดีในการเสียสละ

(๗) ปัญญานะ ทฺรพฺยํ คือ ปัญญา คือ ความเป็นบุคคลผู้มีความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในเหตุผลดีชั่ว ประโยชน์มิใช่ประโยชน์^{๔๕}

การพึ่งตนเองตามหลักอริยทฺรพฺยํนี้ เมื่อบุคคลเกิดศรัทธาในทางที่ถูกต้องต่อสิ่งใดก็ตาม ต้องประกอบด้วยองค์สี่เสมอ ไม่ใช่ศรัทธาเชื่อถือแต่ไร้ศีลธรรม โดยเฉพาะศีล ๕ ซึ่งเป็นพื้นฐานของมนุษย์ เมื่อมีศีลแล้ว จิตใจย่อมตั้งอยู่ในความละอายแก่ใจในการกระทำความผิดหรือความชั่วทั้งปวง แล้วหลีกเลี่ยงความชั่วนั้น เพราะเกรงจะได้รับโทษภัยแก่ตนขณะเดียวกัน ควรตั้งอยู่ในการศึกษา มีความรู้อย่างถ่องแท้ในเรื่องที่ตนเรียนรู้ ทรงจำ สามารถถ่ายทอดแก่คนอื่นได้ ฟังรู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อส่วนรวมในส่วนที่ควรสละแบ่งปัน และในการดำเนินกิจกรรมใดๆ ฟังพิจารณาด้วยหลักโยนิโสมนสิการ คือ มีความระมัดระวัง รอบคอบ ฉลาด มีไหวพริบ ไม่เห็นแก่ความอยากได้ อยากดี จนเกินฐานะ หรือวิชาการ ความรู้ที่ตนได้ศึกษามา

^{๔๕} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๑๒๖/๒๖๔

๒.๕.๓ ธรรมเป็นเหตุให้สมหวัง

การจะประสบความสำเร็จในการทำที่พึงแก่ตนเอง เพื่อให้ชีวิตเป็นไปด้วยความหวัง คือ หวังอยากเป็น หวังอยากได้ในสิ่งที่ตนคิดว่า จะสุขสบาย บางคน ก็สมหวังตามความมุ่งหมาย บางคนก็ไม่ได้ คนที่คิดอะไร ทำอะไรได้รับผลสมหวังตามความมุ่งหมายนั้น เพราะมีคุณธรรมที่เป็นเหตุให้สมหวัง ๔ ข้อ ได้แก่

(๑) มีความเชื่อที่มีเหตุผล

(๒) เป็นคนมีระเบียบวินัย

(๓) รู้จักเสียสละสิ่งที่เป็นข้าศึกในการทำงาน

(๔) ถึงพร้อมด้วยปัญญา คือ เป็นคนรู้จักใช้ปัญญาพิจารณาวินิจฉัยปัญหาที่เกิดขึ้น รู้จักตัดสินใจปัญหา รู้จักแก้ปัญหาคำลึงปัญญาของตนเอง^{๕๐}

อย่างไรก็ตาม คุณธรรม ๔ ข้อนี้ เป็นปัจจัยสำคัญส่วนหนึ่งที่ส่งเสริม ให้เป็นคนมีความมั่นคง เป็นตัวของตัวเอง สามารถทำตนให้เป็นที่พึงของคนได้ตามความมุ่งหวังตั้งใจของตน ซึ่งคนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบัน มักไม่ได้สมหมายในสิ่งที่ตนหวัง ที่เป็นเช่นนั้น ก็เพราะอยากประสบผลสำเร็จ อยากดังตัวได้ อยากพึ่งตัวได้ แต่ไม่ประกอบเหตุอันจะทำให้ตนได้ หากมีแต่นั่งคิดนอนคิดเอา ไม่รู้จักทำงาน ไม่รู้จักแสวงหาเข้าทำนองว่าเป็นคนงอมืองอเท้า ก็ย่อมจะไม่ได้ทรัพย์ที่ตนปรารถนาได้ คนที่ประสงค์จะพึ่งตนเองได้ จึงไม่ควรเป็นคนดีแต่คิด ดีแต่ตั้งความปรารถนาแต่ไม่คิดทำ ไม่รู้จักลงมือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเราควรคำนึงอยู่เสมอว่า ความปรารถนาของบุคคลในโลก ที่สมหมายได้ยากนั้น พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ ๔ อย่าง คือ

(๑) ขอสมบัติจึงเกิดมีแก่เราโดยทางที่ชอบ

(๒) ขอยศจะมีแก่เรากับญาติพวกพ้องเรา

(๓) ขอเราจงรักษาอายุให้ยืนยาว

(๔) เมื่อสิ้นชีพแล้ว ขอเราจงไปบังเกิดในสวรรค์^{๕๑}

^{๕๐} อัง.จตุกก.(บาลี) ๒๑/๕๕/๘๐

^{๕๑} อัง.ติก. (บาลี) ๒๑/๖๒/๕๐

๒.๖ ธรรมที่เป็นอุปสรรคต่อการพึ่งตนเอง

การพึ่งตนเอง ย่อมไม่เกิดขึ้น หรือเกิดขึ้นก็ไม่มั่นคง เมื่อบุคคลไม่สามารถ ปรคับประคองตนให้ผ่านพ้นอุปสรรคของชีวิตไปได้ คนมากมายที่ต้องพบกับความ ล้มเหลว ความล้มสลาย เพราะสิ่งซัดซาง หรือสิ่งเบียดเบียน ซึ่งเรียกกันว่า อุปสรรค

สิ่งที่ทำให้บุคคลพึ่งตนเองไม่ได้ (อุปสรรค) ได้แก่ อบายมุข ซึ่งเป็นปากทางแห่ง ความเสื่อมทุกอย่าง คือ เสื่อมทรัพย์ เสื่อมชื่อเสียง เสื่อมความนับถือ เสื่อมสุขภาพ เสื่อมจาก คุณความดี เป็นต้น ดังนั้นผู้หวังความเจริญ หวังการพึ่งตนเองได้ จึงควรหลีกเลี่ยงจาก อบายมุข ๔ ประการ ต่อไปนี้เสีย คือ

๑. พึ่งเว้นจากการเป็นนักแสดงเพื่อผู้หญิง
๒. พึ่งเว้นจากการเป็นนักดื่มสุรา ยาเมาและพึ่งเว้นจากเสพสิ่งเสพติดทั้งมวล
๓. พึ่งเว้นจากการเป็นนักแสดงพนันทั้งมวล
๔. พึ่งเว้นจากการคบคนชั่ว^{๕๒} (พาล) เพราะบุคคลคบคนเช่นไรย่อมเป็นคน

เช่นนั้น

ในทศนิยายปาฎิกวรรคท่านได้เพิ่ม “การเที่ยวกลางคืน คือ การชอบเที่ยวดู การละเล่นและการเกียจคร้านทำงาน” เข้ามาอีก ฉะนั้นอบายมุขในที่นี้จึงมี ๖ ข้อด้วยกัน^{๕๓}

๒.๗ ประเภทของคนในสังคมเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง

สังคมชนบทของไทย ก่อนการพัฒนาให้ทันสมัยตามแนวทางทุนนิยมตะวันตก เป็นชุมชนหมู่บ้าน ชาวบ้านทำมาหากินแบบเลี้ยงตัวเอง และแลกเปลี่ยนกับเพื่อนบ้านหรือ หมู่บ้านใกล้เคียง เนื่องจากสภาพแวดล้อมอุดมสมบูรณ์ ทำให้หมู่บ้านส่วนใหญ่สามารถ พึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ มีการทำนาเป็นอาชีพหลัก นอกจากนั้น ก็หาปลา กบ เขียด และสัตว์อื่น ๆ ที่มีอุดมสมบูรณ์ตามป่าซึ่งอยู่ใกล้ ๆ หมู่บ้านเป็นอาหารประกอบ แม้จะมีบาง แห่งเกิดฝนแล้งในบางช่วง ถ้าแล้งติดต่อกันไม่นาน ข้าวเปลือกสำรองก็พอใช้กินประทังไป

^{๕๒} อกุฏฐก. (บาลี) ๒๓/๑๔๔/๒๕๒

^{๕๓} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๑๗๘/๑๕๖

ได้ ถ้าข้าวสารองหมด ก็ขุดเผือกมันและกลอยตามปามาต้มกินแทนข้าว หรืออาจจะเดินทางไปขอมาแบ่งปันจากชุมชนอื่น โดยมีของบางอย่างในหมู่บ้านตนไปแลกหรือไปขอโดยตรง การแลกเปลี่ยนนั้นก็แลกพอเป็นพิธีเท่านั้น เช่น มันหนึ่งหัวอาจจะใช้แลกกับข้าว ๑ ถัง เป็นต้น ทั้งนี้ เพราะวัฒนธรรมในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แม้ช่วงครอบคลุมชนบทไทยมาช้านาน หรือถ้าฝนแล้งติดต่อกันนาน ๆ ชาวบ้านทั้งหมู่บ้านก็จะอพยพไปหาที่ทำกินใหม่ที่อุดมสมบูรณ์ ซึ่งสมัยนั้น ยังมีที่ว่างมากพอให้หักล้างดวงพงเพื่อตั้งชุมชนขึ้นใหม่ แต่เหตุการณ์เช่นนี้ไม่เกิดบ่อยขึ้นนัก เพราะระบบนิเวศวิทยายังไม่ได้ถูกทำลายไปด้วยเทคโนโลยีอย่างปัจจุบัน^{๔๔}

อย่างไรก็ตาม อาจแบ่งคนในสังคมทั้งในอดีต ปัจจุบัน อนาคต ออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่ (๑) พวกที่พึ่งตนเองได้ (๒) พวกที่พึ่งตนเองไม่ได้ (๓) พวกที่พึ่งตนเองได้ด้วยเป็นที่พึ่งของคนอื่นได้ด้วย ซึ่งในประเภทที่ ๒ มีแนวโน้มว่าจะมีมากขึ้นสังคมปัจจุบันนี้

๒.๓.๑ บุคคลที่พึ่งตนเองได้

มนุษย์มีธรรมชาติที่เหมือน ๆ กัน คือรักตัวเอง มนุษย์จึงแสวงหาความสุขแก่ตนปรารถนาจะให้ตนมีลาภ มีเกียรติยศ มีคนนับหน้าถือตา มีคนยกย่องนับถือเคารพรักใคร่และปรารถนาจะให้ตนมีอายุยืนมีผิวพรรณผ่องใส มีความสุขใจ มีพลานามัยดี มีความแข็งแรงตลอดไป ซึ่งสิ่งที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดนั้น ก็มีใช้เรื่องแปลกอะไร หากการแสวงหาอันนี้เป็นไปโดยความถูกต้องชอบธรรม ไม่เป็นการเบียดเบียนตนและผู้อื่น เป็นการรักตนถูกทาง^{๔๕} คือรักตัวแล้วก็ทำความดี มีความขยันหมั่นเพียร ประหยัด ซื่อสัตย์สุจริต มีความมานะอดทนและหมั่นแสวงหาความรู้เพื่อที่จะพัฒนาศักยภาพตนเองอยู่เสมอ หมั่นประกอบคุณงามความดี เช่นนี้ คือ คนที่สามารถพึ่งตนเองได้กล่าวโดยสรุป ก็คือ เป็นคนที่พึ่งตนเองได้ เพราะมีความประพฤติดี ทำงานที่บริสุทธิ์สุจริตไม่มีโทษแก่ตนและสังคมประเทศชาติ

^{๔๔} พระประชา ปสนนธมโม และคณะ, “สิทธิมนุษยชนกับงานของพระสงฆ์ในชนบท”, กรุงเทพมหานคร : เอกสารรายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ม.ป.ป. (อัคราณา).

^{๔๕} กรมการศาสนา, คุณธรรม ๔ ประการ, (กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๒๖), หน้า ๓๗.

๒.๗.๒ บุคคลที่พึ่งตนไม่ได้

ธรรมชาติโดยทั่วไปของมนุษย์ที่เหมือน ๆ กัน คือ ความรักตนเอง และพยายามหาทางให้ตนเองได้มีความสุข แม้พระพุทธพจน์ก็รับรองไว้ว่า “ถ้าบุคคลรู้ว่าตนเป็นที่รัก ก็ควรรักษาตนนั้นไว้ให้ดี บัณฑิตพึงประคับประคอง ตนไว้ให้ได้ อย่างน้อยยามใดยามหนึ่งใน ๓ ยาม”^{๔๖} ซึ่งหมายถึง ให้ทำงานด้วยความไม่ประมาทและทำหน้าที่ให้ดีในปฐมวัย มัชฌิมวัย หรือปัจฉิมวัย อีกนัยหนึ่ง คนที่พึ่งตัวเองได้ เพราะมีงานที่สะอาดสุจริต ถูกต้องทั้งศีลธรรมและกฎหมาย ส่วนคนที่พึ่งตัวเองไม่ได้ เพราะมีงานไม่สะอาดเป็นการงานที่ทุจริต ผิดกฎหมายบ้านเมือง

๒.๗.๓ บุคคลที่พึ่งตนได้และเป็นที่พึ่งของคนอื่นได้

บุคคลประเภทที่หนึ่ง คือ บุคคลที่สามารถจะพึ่งพาคุณงามความดีของตน ได้ แต่ยังไม่มียศถาบรรดาศักดิ์ที่จะช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นภัยพิบัติ หรืออุปสรรคไปได้ ส่วนบุคคลอีกประเภทที่สามนี้ คือ บุคคลที่เป็นที่พึ่งแก่ตนก็ได้ และสามารถที่จะแนะนำคนอื่นได้อีกด้วย เนื่องจากได้สะสมความดีนั้นมาเป็นเวลานาน จนเป็นที่ประจักษ์ของสาธารณชน เป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับจากคนส่วนใหญ่ของสังคม และเป็นคนที่มีความฉลาด มีความชำนาญทุกด้าน เช่น พระพุทธเจ้า พระสาวก เป็นต้น บุคคลประเภทนี้ นอกจากจะทำที่พึ่งให้ตัวเองได้ด้วยคุณสมบัติทั้งภายนอกและภายในแล้ว ยังสามารถเป็นที่พึ่งของคนอื่นได้ด้วย

ตัวอย่างเช่น พ่อเจียง ไทยดี ปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดสุรินทร์ ผู้ประสบความสำเร็จในการพึ่งตนเองด้วยหลักการทำเกษตรกรรมอย่างประณีตบนที่ดิน ๑ ไร่ โดยท่านถือหลักปัจจัยพื้นฐาน ดังนี้

๑. ทุน หมายถึง ทุนจากปัจจัยต่างๆ ได้แก่ (ก) ทุนด้านสุขภาพ คือ ร่างกายต้องพร้อมทำงาน (ข) ทุนด้านสังคม คือ ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง รวมตัวช่วยเหลือกัน (ค) ทุนในด้านเงินตรา เพื่อใช้จับจ่ายในวัสดุ อุปกรณ์การเกษตร เช่น จอบ เสียม และเงินทุนสำหรับจ้างเครื่องจักรกลชุดลอกสระออมน้ำ (ง) ทุนด้านสิ่งแวดล้อม คือ ที่ดินจำนวน ๑ ไร่ สภาพน้ำสภาพดินไม่ ดิน สัตว์ต่างๆ ในพื้นที่ ว่าควรจัดการอย่างไร

^{๔๖} พ.บ. (ไทย) ๒๕/๑๕๗/๘๑

๒. การจัดการ คือ การลงมือปฏิบัติและแก้ปัญหาในการทำงาน ประกอบด้วย การวางแผนที่ดี มีองค์กร คือ คนรับผิดชอบในครอบครัว การประเมินผลงาน ทำเป็นบัญชีรับ-จ่าย

๓. หลักธรรมในการพึ่งตนเอง ใช้หลักอิทธิบาท ๔ คือ ความพอใจ ความตั้งใจ ความแข็งแรง และความเข้าใจทำหรือฉลาดทำงานนั่นเอง เป็นหลักสำคัญยิ่งในการพึ่งตนเอง^{๔๖}

๒.๘ สรุปวิเคราะห์

หลักการพึ่งตนเองตามหลักพุทธธรรมนั้น สอนให้พุทธบริษัทพึ่งตนเอง โดยแบ่งเป็น ๒ ลักษณะ ได้แก่ การพึ่งตนเองภายในด้วยหลักพุทธธรรม และการพึ่งตนเองภายนอกด้วยปัจจัย ๔ ที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต

การพึ่งตนเองภายใน คือ การเจริญสติปัญญา ๔ การเข้าถึงพระรัตนตรัย ๓ และ การรู้ความจริงตามหลักอริยสัจ ๔ ประการ คือ รู้ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค

ส่วนนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาก็ให้ความสำคัญต่อหลักปฏิบัติในการพึ่งตนเอง เช่น ท่านพุทธทาสภิกขุสอนให้พึ่งความอดทน ความซื่อสัตย์ ความมัธยัสถ์ ความขยัน ความถ่อมตนและความกตัญญูรู้คุณบุคคลที่ทำไว้ก่อน

นอกจากนั้น นักวิชาการและปราชญ์ชาวบ้าน ก็ให้ความหมายว่า การพึ่งตนเอง ได้แก่ บุคคลสามารถที่จะพึ่งพาตนเองได้ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา วัฒนธรรมและ ประเพณีที่ดีงาม

ด้านความสำคัญของการพึ่งตนเอง คือ สามารถทำบุคคลผู้นั้นและสังคมนั้น ให้เกิดความเจริญก้าวหน้าไปได้ เนื่องจากมีกระบวนการขับเคลื่อนที่เกื้อกูลแก่กันและกัน จนทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นกว่าเดิม

ส่วนระดับในการพึ่งตนเอง แบ่งเป็น ๒ ระดับ คือ การพึ่งตนเองของแต่ละกลุ่มบุคคล และการพึ่งตนเองของปัจเจกชน

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖.

วิธีการพึ่งตนเองตามหลักพุทธธรรม แบ่งเป็น (๑) พึ่งด้วยการทำความดี (๒) พึ่งด้วยการยกระดับชีวิตให้สูงขึ้น (๓) พึ่งด้วยการไม่อ่อนนอนหรือบวงสรวงแต่ปฏิบัติแทน (๔) พึ่งตนตามหลักกฎแห่งกรรม และ (๕) พึ่งตนตามหลักศรัทธาอันถูกต้อง

หลักพุทธธรรมในการส่งเสริมการพึ่งเอง ได้แก่ นาถกรรมธรรม ๑๐ ข้อ หลักอริยทรัพย์ ๗ ข้อ หลักกรรมเป็นเหตุให้สมหวัง ๔ ข้อ ส่วนธรรมที่มาขัดขวางการพึ่งตนเอง ได้แก่ อบายมุข ๔ และ ๖

ประการสุดท้าย คนในสังคมแบ่งเป็น ๓ ประเภท ได้แก่ (๑) บุคคลที่พึ่งตนเองได้ (๒) บุคคลที่พึ่งตนเองไม่ได้ และ (๓) บุคคลที่พึ่งตนได้และเป็นที่พึ่งแก่ผู้อื่นได้ด้วย

บทที่ ๓

บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนา

ด้วยงานวิจัยนี้เป็นการศึกษาถึงบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมชาวบ้านให้พึ่งตนเอง โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาการพึ่งตนเองตามหลักพุทธธรรม และบทบาทของพระสงฆ์กับการช่วยชาวบ้านให้พึ่งตนเอง ซึ่งในบทที่แล้วผู้วิจัยได้กล่าวถึง การพึ่งตนเองตามหลักพุทธธรรมไปแล้ว ในบทนี้ในเบื้องต้นจะกล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในด้านต่าง ๆ จากนั้นก็เชื่อมโยงถึงพระสงฆ์ที่มีบทบาทช่วยชาวบ้านให้สามารถพึ่งตนเองได้

ศาสนาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาในโลก เพราะมนุษย์มีความพยายามที่จะแก้ไขปัญหาของตนและปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน (ปัญหาสังคม) เมื่อศาสนาพัฒนามาเป็นสถาบันทางสังคม ศาสนายังผูกพันกับมนุษย์มากขึ้น ในฐานะที่ศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจของศาสนิกชน แต่สถาบันศาสนาจะได้รับการตอบรับจากมนุษย์มากหรือน้อยนั้น อยู่ที่ว่าศาสนาสามารถสนองตอบความต้องการส่วนตัวของมนุษย์ ในการแก้ปัญหาดนและสังคม การที่ศาสนาใด ๆ จะดำรงอยู่หรือสูญหายไป ขึ้นอยู่กับประโยชน์ที่ศาสนานั้น ๆ มีต่อสังคมเป็นสำคัญ*

ถ้าหากมนุษย์ไม่เกิดปัญหาใดๆ ก็ไม่จำเป็นต้องอาศัยศาสนาเลย แต่มนุษย์ผู้มีกิเลสเป็นปฏิกูลข่มมีจิตที่หวั่นไหวไปตามกระแสแห่งโลกธรรม ทั้งฝ่ายดี คือ การได้ลาภ ยศ สรรเสริญ และสุข และฝ่ายเสีย คือ เสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา และทุกข์ พระพุทธศาสนาสอนให้พุทธศาสนิกชน รู้จักแยกแยะทั้งฝ่ายดีและฝ่ายเสีย แล้วปฏิบัติตนเองให้เหมาะสมกับภาวะที่เกิดขึ้นนั้น ๆ

* อภิชาติ พันธเสน, ความหวังทางออกและทางเลือกใหม่, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ บุกเซ็นเตอร์, ๒๕๓๕), หน้า ๒๐๔.

๒ อ.อ.อ.อ. (บาลี) ๒๓/๕๖/๑๕๕.

๓.๑ บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคมไทย

เมื่อกล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ ในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน กระทั่งเป็นไปในอนาคต จะเห็นว่ามี mốiเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของพุทธบริษัทเป็นอย่างยิ่ง ในฐานะที่เป็นศูนย์รวมศรัทธาของประชาชนผู้นับถือ และเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติ และอีกประการหนึ่ง พระพุทธศาสนาเป็นเหมือนรากเหง้าแห่งความเป็นชาติ และเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมของประเทศไทยทั้งด้านสังคม และวัฒนธรรม^๑

ส่วนเหตุปัจจัยที่ทำให้พระสงฆ์ต้องมีการพัฒนาบทบาทของตนเอง เพื่อความเหมาะสมในสังคมนั้น ประกอบด้วย ๒ สาเหตุหลัก คือ

๑. ปัจจัยภายนอก ได้แก่ พระสงฆ์มีการเปลี่ยนแปลงบทบาท เนื่องจากชุมชน มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ด้านการสื่อสารมวลชน ค่านิยมด้านความเชื่อดั้งเดิม รวมไปถึงการแทรกแซงของภาครัฐ นักการเมือง นักธุรกิจเอกชน

๒. ปัจจัยภายใน ได้แก่ องค์การของพระสงฆ์มีการเปลี่ยนแปลงบทบาท เนื่องจากปัจจัยภายในองค์การเอง เช่น การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาของพระสงฆ์ กฎหมายคณะสงฆ์ การประชุมพระสังฆาธิการ และทัศนคติของพระสงฆ์ที่ได้รับการกล่อมเกลามาอย่างยาวนาน^๒

จากเหตุผลที่กล่าวมาในงานวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ อาจกล่าวได้ว่า องค์การสงฆ์ และตัวของพระสงฆ์เองเป็นกลไกขับเคลื่อนวิถีชีวิตของชาวพุทธให้เคลื่อนที่ไปอย่างมั่นคงแบบพุทธ ขณะเดียวกันกระแสทางสังคม บ้านเมือง เหตุการณ์ต่างๆ ก็มีผลกำหนดบทบาทให้พระสงฆ์ต้องพัฒนาและปรับกลยุทธ์ในการสั่งสอน และอบรมประชาชนทุกกลุ่มอย่างฉลาด และเป็นปัจจุบัน คือ ทันต่อเหตุการณ์ที่เคลื่อนไหวในสังคม เพื่อปรับท่าทีของตนให้

^๑ คณินันท์ จันทบุตร์, “สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย”, งานวิจัยภาควิชาประวัติศาสตร์, (คณะวิชามานุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูอุบลราชธานี), ๒๕๓๐.

^๒ จรินทร์ ยังสังข์, “บทบาทของพระสงฆ์ในกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคม”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๓๖.

กระชั้นขึ้น และพระสงฆ์จะต้องอาศัยคฤหัสถ์เป็นอยู่ ขณะเดียวกันก็ต้องเข้ามาบิณฑบาตต่อชุมชน สังคมด้วยเหตุผล ๓ ประการ ดังนี้

๑. การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ต้องพึ่งพาปัจจัย ๔ จากพุทธศาสนิกชน
๒. สภาพและเหตุการณ์ในสังคมย่อมมีผลเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญสมณธรรม
๓. โดยคุณธรรม คือ เมตตา กรุณา พระสงฆ์จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์*

พระราชวรมุนี (ประยูทธ ปยุตฺโต) ก็ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์นับแต่ในอดีตพระสงฆ์ ซึ่งผูกพันกับชาวบ้าน ถือเป็นแบบอย่างของความสัมพันธ์ที่ดี ระหว่างพระพุทธศาสนากับสังคมมาโดยตลอด ว่าต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในทุกด้าน พอสรุปบทบาทของพระสงฆ์และวัด ดังต่อไปนี้

- (๑) เป็นสถานศึกษาสำหรับชาวบ้านๆ ส่งบุตรหลานมาอยู่รับใช้พระสงฆ์เพื่อรับการฝึกอบรมทางศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาการต่างๆตามที่สอนในสมัยนั้น รวมทั้งเป็นศูนย์รวมของเยาวชนด้วย
- (๒) เป็นสถานที่สงเคราะห์บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเล่าเรียน
- (๓) เป็นสถานพยาบาลผู้เจ็บป่วยตามภูมิรู้ของคนในสังคมในสมัยนั้น
- (๔) เป็นที่พักของคนเดินทาง
- (๕) เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์
- (๖) เป็นสถานบันเทิงที่จัดงานเทศกาลต่างๆ
- (๗) เป็นที่ไถ่เกื้อยื้อยพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาครอบครัว
- (๘) เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรมที่รวบรวมศิลปกรรมต่างๆ
- (๙) เป็นคลังเก็บวัสดุของใช้ต่างๆ ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกัน
- (๑๐) เป็นศูนย์กลางบริหารหรือปกครอง

* วัฒนา พัฒนพงศ์, พระสงฆ์กับบทบาททางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๒๖), หน้า ๔๖.

(๑๑) เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรม^๖

วัดและพระสงฆ์สามารถแสดงบทบาทเหล่านี้ได้ เนื่องจาก ชาวบ้านเข้าใจว่า พระสงฆ์เป็นผู้มีความบริสุทธิ์เป็นผู้เสียสละ และที่สำคัญที่สุด คือ มีความรู้ดีกว่า พระสงฆ์เป็นผู้มีสติปัญญา รอบรู้วิชาการต่างๆ เห็นชาวบ้านทั่วไป สามารถให้คำปรึกษาแนะนำแก่ชาวบ้าน ในปัญหาต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี ซึ่งเป็นความสำคัญที่ใกล้ชิดและมั่นคงเสมอมา เมื่อสังคมเปลี่ยนไป บุคคลจากภายนอกเข้ามามีบทบาทต่อชุมชนในฐานะผู้ปกครอง พระสงฆ์จึงถูกลดบทบาทลงจากผู้นำในด้านต่างๆ เป็นเพียงผู้ประสานงานเชื่อมโยงระหว่างรัฐบาลกับประชาชน ด้วยเหตุที่กล่าวมาแล้วนั้น จึงทำให้วัดและพระสงฆ์ ถูกลดบทบาทที่มีต่อการดำรงชีวิตและการพัฒนาของชาวบ้านลดลงมากมาย ปัจจัยอีกสองประการ คือ

(๑) พระสงฆ์ไม่พยายามปรับปรุงตัวเองให้เข้ากับสังคมที่เปลี่ยนแปลง ไม่พยายามประยุกต์ความเจริญต่างๆ มาเสริมบทบาทของตัวเองขึ้นมาใหม่

(๒) การสูญเสียผู้นำทางปัญญาของพระสงฆ์ เนื่องจากพระสงฆ์ไม่ศึกษาหาความรู้ และเทคนิคใหม่ๆ ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชุมชนที่เคยแนบแน่นก็เริ่มเหินห่างกันออกไป^๗

๓.๒ บทบาทของพระสงฆ์ไทยในอดีต

๓.๒.๑ ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์ไทยกับชาวบ้าน

พระพุทธองค์ทรงเห็นความสำคัญของพระสงฆ์ที่ผ่านการฝึกฝนตัวเองดีแล้ว ว่าน่าจะก่อให้เกิดความสุขแก่ประชาชน ฉะนั้นจึงแสดงมรรคมีองค์ ๘ อันเป็นทางที่จะนำไปสู่ผู้เจริญเป็นอารยธรรม เมื่อตนเองดับทุกข์ได้แล้วก็ควรเผยแผ่แจกจ่ายแนวทางนั้นแก่ผู้อื่นด้วย ดังนั้นจึงมีพุทธคำรัสต่งพระสาวกออกประกาศศาสนาดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

^๖ พระราชวรมุนี (ประยุทธ ปยุตฺโต), “การสัมมนาเรื่องพุทธศาสนากับสังคมไทยในปัจจุบัน”, กรุงเทพมหานคร : พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๑๓ (อัคราณา).

^๗ อภิรักษ์ พันธเสน, ความหวังทางออกและทางเลือกใหม่, หน้า ๒๐๕-๒๐๗.

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอจงเที่ยวจาริก ไปเพื่อประโยชน์และความสุขของคน
จำนวนมากเพื่ออนุเคราะห์โลก จงประกาศพรหมจรรย์อันมีความงามทั้งเบื้องต้น
ท่ามกลางและที่สุดผู้มีกิเลสฐลีในดวงตาน้อย มีอยู่”^๔

ในด้านสังคมและความเป็นอยู่ที่ผูกพันกับประชาชน คือ การเป็นอยู่ประจำวัน พระ
พุทธองค์ทรงตรัสเตือนภิกษุทั้งหลายว่า “การบวชนี้นี้ต้องอาศัยข้าวที่ชาวบ้านใส่บาตรเป็นอยู่
เธอพึงควรอุสาหะในข้อนี้ตลอดชีวิต” “บรรพชิตพิจารณาเนืองๆ ว่าชีวิตเรานี้เนื่องด้วยผู้อื่นจึงทำ
ตัวเป็นผู้ที่เลี้ยงง่าย”^๕

ในพหุการสูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงการพึ่งพากัน ระหว่างบรรพชิตกับคฤหัสถ์
ด้วยการสงเคราะห์ปัจจัย ๔ มีจีวร เป็นต้นแก่เหล่าภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้น จึงควรอนุเคราะห์ด้วย
การแสดงธรรมตอบแทนแก่พราหมณ์และคฤหัสถ์พวกนั้น ดังพระพุทธพจน์ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย เป็นผู้อุปการะมากแก่เธอทั้งหลาย
บำรุงเธอทั้ง ด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และยารักษาโรค แม้เธอทั้งหลาย ก็เป็นผู้มี
อุปการะมากแก่พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามใน
ท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถพร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธบริบูรณ์
สิ้นเชิง แก่พราหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้นเถิด”^๖

พระสงฆ์ปฏิบัติได้ทำหน้าที่ ในฐานะเนื่อนาบุญของโลกด้วยการอนุเคราะห์ ตาม
หลักทศ ๖ ในสังคาลสูตร ซึ่งพระพุทธองค์ ทรงแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับ
ประชาชนไว้ ๒ ฝ่าย คือ

(ก) ข้อปฏิบัติสำหรับฝ่ายคฤหัสถ์ ดังพระดำรัสว่า “ดูกรคฤหบดี สมณพราหมณ์ผู้
เป็นทิศเบื้องบน อันกุลบุตรพึงบำรุงโดยฐานะ ๕ ดังนี้

^๔ วิ.ม.หา.(ไทย) ๔/๑๒/๑๒

^๕ วิ.ม.หา. (ไทย) ๔/๑๔๓/๑๕๘

^๖ อ.ง. ทสก. (บาลี) ๒๔/๔๘/๕๒

๑. ศักยภาพประกอบด้วยเมตตา
๒. ศักยภาพประกอบด้วยเมตตา
๓. ศักยภาพประกอบด้วยเมตตา
๔. ศักยภาพเป็นผู้ไม่ปิดประตู (เต็มใจต้อนรับ)
๕. ศักยภาพจัดหาอามิสทานถวาย

(ข) ข้อปฏิบัติสำหรับฝ่ายบรรพชิต ดังพระดำรัสว่า “สมณพราหมณ์ ผู้เป็นทิศเบื้องบน เมื่อได้รับการบำรุง จากกัลบุตรโดยฐานะ ๕ อย่างแล้ว ย่อมอนุเคราะห์กัลบุตร โดยฐานะ ๖ อย่าง ดังนี้

๑. สอนให้ละเว้นจากความชั่ว
๒. แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม
๔. สอนสิ่งที่ยังไม่เคยสดับเล่าเรียน
๕. ชี้แจงให้เข้าใจชัดเจนในสิ่งสดับเล่าเรียนแล้ว
๖. บอกทางสวรรค์ให้”^{๑๑}

เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน เป็นความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนนั่นเอง จุดเน้น คือ ประชาชนบำรุงพระสงฆ์ด้วยปัจจัย ๔ เป็นการให้วัตถุ พระสงฆ์ก็ตอบแทนประชาชนด้วยธรรม คือ แสดงธรรมปฏิบัติธรรมให้ประชาชนเห็นเป็นตัวอย่าง

แต่ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับพระนั้น ต้องมีกรอบไม่เกินเลยพระวินัย ซึ่งเป็นกรอบรักษาความสัมพันธ์ให้มั่นคง เช่น บทบัญญัติทางวินัยว่า ให้พระสงฆ์พิจารณาลงโทษปฏิสارانียกรรมแก่พระภิกษุที่ผิดต่อคฤหัสถ์^{๑๒} เช่น การขวนขวายเพื่อมิใช่ลาภ มิใช่ประโยชน์ เพื่ออยู่ไม่ได้แห่งคฤหัสถ์ คำว่า เปรียบเปรย ยุงคฤหัสถ์ให้แตกแยกกัน รับคำเขาแล้วไม่ทำจริง เป็นต้น

จากความสัมพันธ์ที่พระองค์ได้แสดงแนวไว้ ได้ทรงทำเป็นตัวอย่าง และพระสงฆ์ได้สืบทอดเจตนารมณ์นั้นต่อกันมา จึงทำให้พระสงฆ์กับคฤหัสถ์ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน จวบเท่า

^{๑๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๔/๒๐๕

^{๑๒} วิ.จ. (ไทย) ๖/๑๕๕/๖๘

พระพุทธศาสนาที่ตั้งมั่นในดินแดนไทยตลอด ๖๐๐ ปีที่ผ่านมา ทำให้เกิดความสัมพันธ์กันด้านอื่นๆ ดังต่อไปนี้

(๑) ความสัมพันธ์ด้านสังคม ประชาชน ได้ใช้วัดเป็นที่พบปะพูดคุย เป็นสถานที่จัดงาน รื่นเริง งานบุญเป็นสถานที่ปรับทุกข์เรื่องเดือดร้อนต่างๆ กับพระสงฆ์ วัดเป็นคลังเก็บวัสดุสำหรับชุมชน เป็นที่พักคนเดินทาง เป็นที่สงเคราะห์ผู้เจ็บป่วยด้วยการแพทย์โบราณเป็นที่สร้างผู้นำพัฒนาชุมชน เช่น การก่อสร้างโรงเรียน การขุดบ่อ ทำถนนหนทาง สร้างสะพาน เป็นต้น

(๒) ความสัมพันธ์ด้านการศึกษา พระสงฆ์กับคฤหัสถ์ได้ใช้วัดเป็นศูนย์การศึกษาของชุมชน

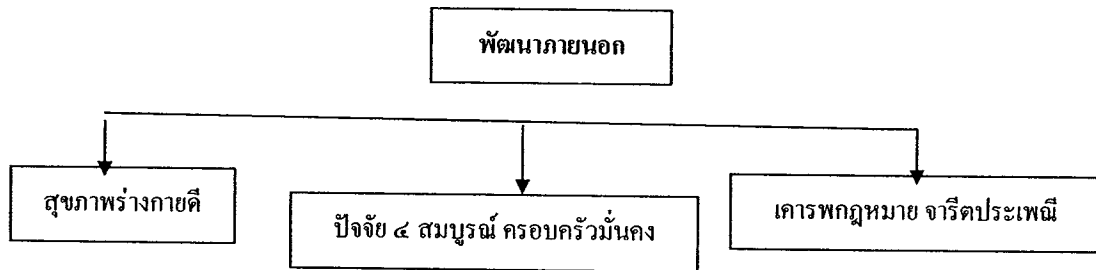
(๓) ความสัมพันธ์ในด้านการผลิตศิลปกรรมและศิลปวัตถุ ทั้งพระสงฆ์และชาวบ้านต่างช่วยกันสร้างสรรค์งานศิลปวัตถุ เช่น ภาวนา วิหาร โบสถ์ ศาลาการเปรียญ หอไตร เป็นต้น เมื่อมีความสัมพันธ์อันดีแล้วพระสงฆ์ก็สร้างบทบาทของคนต่อสังคมในทางสร้างสรรค์ ในฐานะผู้นำทางสติปัญญา

๓.๒.๒ บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาในอดีต

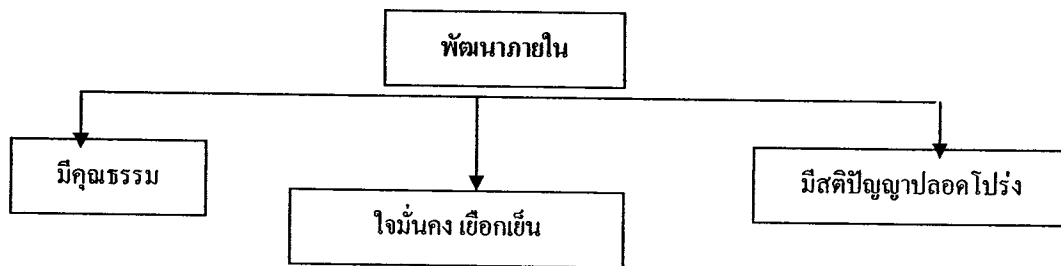
พระสงฆ์ในอดีตมีการพัฒนาศาสนิกชน ให้เกิดความเจริญอกงาม เรียกว่า “พัฒนา” โดยแยก เป็น ๒ ลักษณะ คือ การพัฒนาภายนอก และพัฒนาภายใน การพัฒนาภายนอกนั้น ได้รวมเอาการพัฒนาทางด้านร่างกาย ด้านร่างกาย ด้านปัจจัย ๔ การอยู่ดีกินดี และการอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบวินัย และการเคารพกฎหมายเป็นต้น ส่วนการพัฒนาภายในนั้น หมายถึง คุณธรรมทางจิตใจ และการพัฒนาความคิดสติปัญญาต่าง ๆ ให้มีคุณภาพที่ดี ซึ่งเขียนเป็นรูป ดังนี้

ภาพที่ ๒.๑ การพัฒนาภายนอก

ภาพที่ ๒.๒ การพัฒนาภายใน

เกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ ที่มีหน้าที่ในการสร้างความเจริญทั้งภายนอก และภายในให้กับสังคมทุกระดับชั้นนั้น ในสมัยพุทธกาลพระราชหรือผู้ปกครองอาณาจักรจะมีพระราชกรณียกิจ (คือ หน้าที่) ต่อพระสงฆ์ ๒ ประการ^{๑๑} คือ

(๑) ให้การอารักขาแก่พระสงฆ์ที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ให้ท่านอยู่เป็นสุข ดังหลักของ วัชชีธรรม ที่ว่า “ให้ความคุ้มครองอันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ทั้งหลายโดยตั้งใจว่า ขอพระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังมิได้มาสู่แคว้นที่มาแล้วพึงอยู่ในแคว้นนั้นโดยผาสุก”

(๒) การเข้าสอบถามปรึกษาปัญหาเกี่ยวกับพระสงฆ์ที่เรียกว่า สมณพราหมณปริปุจฉา อันเป็นข้อหนึ่งใน จักกวัตติวัตร ของพระราช เพื่อให้รู้ว่า อันใดดี อันใดชั่ว ควรประกอบหรือไม่ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขหรือไม่ แล้วประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง^{๑๒}

^{๑๑} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : ชวนการพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๒๑๔-๒๑๕.

^{๑๒} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๕/๖๕

ดังนั้น บทบาทของพระสงฆ์หลังจากได้รับการคุ้มครองดีแล้ว ก็มีหน้าที่ตอบแทนรัฐ อยู่ ๒ ประการ คือ

(๑) หน้าที่ในการแนะนำสั่งสอน (Educator) ให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจ ธรรมะที่ถูกต้อง เมื่อเข้าใจถูกต้อง ก็จะประพฤติอยู่ในศีลธรรม รู้จักฝึกอบรมจิตใจ ประชาชน อยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข ประพฤติดี ก็เป็นประโยชน์ต่อแผ่นดินไปเอง

(๒) หน้าที่ในการเป็นผู้ให้คำปรึกษา (Advisor) ให้ความรู้ความเข้าใจแก่พระราชา ในทางธรรม และเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา แต่ไม่เข้าไปกุ่มอำนาจทางการเมือง อย่าง นักบวชบางศาสนา^๕

บทบาทหลักของพระสงฆ์ ก็คือ การให้การศึกษาแก่ประชาชน ตามหลัก พระพุทธศาสนาเรียกว่า บทบาทของครู บทบาทในฐานะครูเป็นบทบาทที่ถาวรตลอดมา ตั้งแต่ สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน

บทบาทรองลงมา ได้แก่ การให้คำปรึกษา ในเรื่องสำคัญๆซึ่งคนในสังคมคลุ้มคลั่ง โดยทั่วไปไม่กล้าตัดสินใจทำการอย่างใดอย่างหนึ่งลงไป ก็จะไปปรึกษาพระสงฆ์ เหตุฉะนั้น พระสงฆ์จึงต้องทำหน้าที่ช่วยในการตัดสินใจแก่ประชาชน บทบาทนี้แสดงให้เห็นความเป็นผู้นำ ในด้านภูมิปัญญา ในอดีตพระราชาหรือผู้นำประเทศจะต้องสนับสนุนให้พระสงฆ์ มีการศึกษา อย่างเต็มที่ เพื่อให้พระสงฆ์มีความรู้ความสามารถ จะได้เป็นที่ปรึกษาของชาวบ้านได้อย่าง ถูกต้องดีงาม^๖

๓.๓ บทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบัน

๓.๓.๑ ปัจจัยที่ทำให้บทบาทของพระสงฆ์เปลี่ยนไป

เมื่อประเทศไทย ได้มีการพัฒนาประเทศให้เท่าทันกับอารยธรรมตะวันตก ในช่วง ๑๐๐ ปีที่ผ่านมา แม้จะถือว่าเป็นผลดีแก่สังคม เพราะเป็นการทำให้เกิดความเจริญขึ้น แต่ก็

^๕ ที.ป. (ไทย) ๑๑/๒๓๒/๒๑๖

^๖ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา, ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย, หน้า ๒๑๖.

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้คนออกจากวัด คนห่างพระสงฆ์ ถึงจะมีสถานบริการของรัฐตั้งอยู่ในบริเวณวัด แต่วัดและพระสงฆ์ก็ไม่มีบทบาทและไม่มีส่วนร่วมในการบริหารหน่วยงานนั้น ๆ

ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่เป็นเหตุให้บทบาทพระสงฆ์เปลี่ยนไป ก็คือ วัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ทั้งหลาย ไม่มั่งคั่งในสายตาของประชาชน เพราะพระสงฆ์บางรูป มีความประพฤติที่ย่อหย่อนในพระวินัย ประพฤติในสิ่งที่ขัดกับความรู้สึกของชาวบ้าน เช่น การเดินสูบบุหรี่ในที่สาธารณะ ขับขี่ยานพาหนะด้วยตนเอง วัดสกปรกไม่ปิดกวาด ทำความสะอาดเป็นต้น เมื่อพระสงฆ์มีความประพฤติเช่นนี้ ประชาชนก็เสื่อมศรัทธา ต่างหันหลังให้วัด คนจะเข้าวัดบ้างก็ในโอกาสทำบุญในวันสำคัญทางศาสนา และในการประกอบพิธีที่เกี่ยวข้องกับพวกเขาโดยตรงเท่านั้น

ผศ.ปกรณ์ คุณารักษ์ ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับบทบาทที่ลดลงของพระสงฆ์ในปัจจุบันไว้ว่า มีสาเหตุมาจาก ความอ่อนแอของพระสงฆ์ เพราะไม่ได้สนใจเรื่องคำสอนที่แท้จริงของพระพุทธองค์ แต่มัวไปยุ่งกับวัดดุมงคล เรื่องไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ ไม่ได้สอนให้ชาวบ้านแก้ปัญหาได้โดยวิธีพุทธ แต่ให้แก้ปัญหาโดยวิธีอื่นๆ แบบผสมผสาน ซึ่งไม่ใช่เป้าหมายของพระพุทธศาสนาด้วยซ้ำไป^{๑๑}

๓.๓.๒ การฟื้นฟูบทบาทพระสงฆ์ในปัจจุบัน

เนื่องจากระบบเศรษฐกิจของประเทศไทย ได้เปลี่ยนจากการทำเพื่ออยู่ มาเป็นทำเพื่อขาย จึงส่งผลกระทบต่อชีวิต ชุมชน สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมอย่างรุนแรง ผลกระทบดังกล่าวมาจากปัจจัย ๔ ประการ คือ

- (๑) อายธรรมตะวันตก
- (๒) การศึกษาแผนใหม่
- (๓) การพัฒนาแผนใหม่
- (๔) สื่อและการบันเทิงเพื่อการค้า^{๑๒}

^{๑๑} ผศ.ปกรณ์ คุณารักษ์, ปัญหาสังคม, (ขอนแก่น: คลังนาโนวิทยา, ๒๕๔๖), หน้า ๒๓๐.

^{๑๒} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย, หน้า ๒๒๒.

ปัจจัยทั้ง ๔ ประการนี้ เป็นปัจจัยให้เกิดปัญหาขึ้นในสังคมปัจจุบัน เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจ จากการทำกินเอง ใช้อย่างพึ่งตนเองได้ มาเป็นระบบซื้อขาย ทำให้เกิดความโลภ อันมีผลให้ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศต้องล้มละลายทางเศรษฐกิจ พึ่งตนเองไม่ได้ ธรรมชาติแวดล้อมส่วนใหญ่ถูกทำลายไป ชวนาเป็นหนี้สินมากขึ้น ทำให้หนี้กันไม่มีวันจบสิ้น ครอบครัว ชุมชนและวัฒนธรรมแตกสลาย สุขภาพจิตเสื่อมโทรมมากขึ้น ชีวิตเคยเป็นไท ก็กลับกลายเป็นทาสของระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่อย่างสลับไม่หลุด

เมื่อสภาพสังคมเป็นเช่นนี้ องค์กรที่ผู้คนในสังคมนึกถึงว่า น่าจะมีทางออกให้กับสังคม ก็คือสถาบันสงฆ์ ดังนั้นจึงได้มีแนวคิด ที่จะฟื้นฟูบทบาทของพระสงฆ์ เพื่อให้พระสงฆ์ได้มีส่วนช่วยในการแก้ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้น^๙ ซึ่งเป็นปัญหาที่ยากยิ่งนัก แต่ไม่เกินความสามารถที่จะแก้ไขได้ หากทุกคนในสังคมให้ความร่วมมือ และช่วยกันแก้ไข ถึงอย่างไรก็ตาม โดยแท้ความจริง พระสงฆ์เอง ท่านก็ได้ทำหน้าที่และมีบทบาทในเรื่องเหล่านี้อย่างเต็มความสามารถมานานแล้ว ถึงแม้ว่าในเบื้องต้นฝ่ายภาครัฐบาลจะไม่ได้ให้ความสนใจมากนักก็ตาม แต่พระสงฆ์หลาย ๆ รูป ตัวอย่างเช่น

- (๑) พระพิศาลธรรมพาที (พระพะยอม กัลยาโณ) แห่งวัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี
- (๒) พระครูพิพิธประชานาถ (หลวงพ่อนาน สุทฺธสฺสโร) แห่งวัดสว่างสามัคคีจังหวัดสุรินทร์
- (๓) พระครูพิพิธธรรมรส (หลวงพ่อบัญญัติ อนุตฺตโร) แห่งวัดคิริมะอู (หรือวัดป่าธรรมคา) จังหวัดนครราชสีมา
- (๔) พระครูสุภาจารวัฒน์ (หลวงพ่อสีหา สุภาจาโร) แห่งอำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร
- (๕) พระครูพิทักษ์นันทคุณ เจ้าคณะอำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน
- (๖) พระครูพัฒนวิহারกิจ (หลวงพ่อดำ ธรรมจาโร) แห่งวัดพัฒนานวนาราม จังหวัดสุรินทร์ เป็นต้น

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๑.

พระสงฆ์ที่ยกตัวอย่างมานี้ ท่านได้มีเมตตาธรรม โดยพยายามชักชวนประชาชนให้หันหน้าเข้าหากันเพื่อร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันหาทางออก โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ช่วยให้คำแนะนำ ทั้งนี้เพื่อให้ชาวบ้านรู้จักการพึ่งพาตนเอง คิดแก้ปัญหาด้วยตนเอง

๓.๔ บทบาทที่อยู่ในความขัดแย้งทางทัศนคติทางสังคม

ในสถานการณ์ปัจจุบันนี้ แม่ตัวของพระสงฆ์ มีลำบากใจอยู่มากต่อการวางตัวและแสดงบทบาทต่อสังคม เพราะท่าทีของคนในสังคมและพุทธศาสนิกชนที่มีต่อพระสงฆ์ ซึ่งพอจะแยกออกได้เป็น ๓ กลุ่ม คือ (๑) กลุ่มคอยคัดค้านหรือกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับการที่พระสงฆ์ลงมาทำงานพัฒนาร่วมกับชาวบ้าน (๒) กลุ่มให้การสนับสนุน และ (๓) กลุ่มที่วางตัวเป็นกลาง ต่อบทบาทซึ่งพระสงฆ์แสดงออกไป

ตัวอย่างเช่น การสร้างโบสถ์ วิหาร กฎที่ใหญ่อโศกธรรมา ชาวพุทธบางกลุ่มก็เห็นด้วย สนับสนุน บางกลุ่มก็ไม่เห็นด้วย เพราะเห็นว่าเป็นการฟุ่มเฟือย การดำเนินการศึกษาแบบใหม่ในรูปวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยสงฆ์ ชาวพุทธบางกลุ่มก็เห็นด้วย เห็นว่าเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันที่ต้องเปลี่ยนแปลงพัฒนาการไปตามความเปลี่ยนแปลงของสังคมแต่บางกลุ่มก็คัดค้าน การออกไปร่วมกันพัฒนาหมู่บ้าน ชาวพุทธบางกลุ่มก็เห็นด้วย แต่บางกลุ่มก็คัดค้าน^{๒๐}

จากตัวอย่างที่แสดงไว้ข้างต้น เป็นเรื่องที่สร้างความหนักใจให้แก่พระสงฆ์มาก เพราะพระสงฆ์ในปัจจุบันอยู่ในลักษณะที่ถูกบีบทั้งสองด้าน ถ้าอยู่เฉย ๆ ก็ว่าเอาโรคเอาเปรียบ ฉันทแล้วก็เอาแต่จำวัด (นอน) ไม่เห็นทำประโยชน์อะไรแก่สังคมเลย แต่พอออกไปช่วยพัฒนาชุมชนสร้างถนน ช่วยรักษาผู้เจ็บป่วย ก็หาว่าประพฤติตนเกินขอบเขตวินัยสงฆ์ ไม่เหมาะสมกับสมณสาธูปพระภิกษุสามเณรในปัจจุบันจึงไม่รู้ว่าชาวบ้านจะเอาอย่างไรกับพระแน่ แม้ทางฝ่ายบ้านเมืองเองก็มีท่าทีเยินยาคอวงการศาสนา บางทีอาจเป็นเพราะการยึดถือคำพังเพยโบราณที่ว่า “ชั่วช่วงชี ดี

^{๒๐} วัฒนา พัฒนพงษ์, พระสงฆ์กับบทบาททางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๒๖), หน้า ๕๕.

ช่วงสงฆ์” ก็ได้ เพราะปรากฏว่า ยังไม่ค่อยมีผลงานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ ในส่วนที่เกี่ยวกับความขัดแย้ง หรือความสอดคล้องทางทัศนคติระหว่างชาวบ้านกับชาววัดเลย

ปัจจุบันนี้ ช่องว่างระหว่างสังคมวัด คือ พระสงฆ์ กับสังคมชาวบ้าน คือ คฤหัสถ์นั้น ห่างกันมาก ช่องว่างนี้ยิ่งนานวันเข้าดูชักจะห่างออกไปทุกที ภาพพจน์ของพระสงฆ์ที่ปรากฏอยู่ในสายตาของชาวบ้านก็มีแนวโน้มไปในทางลบอยู่เรื่อย ๆ ประเพณีการทำบุญใส่บาตรพระทุก ๆ เช้าก็จะเริ่มลดลง สังเกตวัดต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ จะพบว่าสมัยก่อน อาคารบ้านเรือนแม้น้อย แต่ปรากฏว่ามีคนทำบุญตักบาตรกันมาก ซึ่งตรงกันข้ามกับปัจจุบัน ที่มีอาคารบ้านเรือนมากมายแต่จำนวนประชาชนใส่บาตรกลับน้อยลงทุกวัน

พระสงฆ์ท่านมักจะมองโลกในแง่ดี ท่านคงไม่ทราบหรือกว่าชาวพุทธบางประเภทนั้น เป็นชาวพุทธแต่เพียงในนาม บางทีทั้งปีทั้งชาติไม่เคยทำบุญตักบาตร อุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ และศาสนาเลย แต่พวกนี้แหละที่ชอบด่าหิพระสงฆ์ ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งก็เอาแต่ทำบุญทำทานอย่างเดียว โดยไม่มองว่าการกระทำของตนนั้นทำให้พระบางรูปเกิดกิเลส ซึ่งคนทั้งสองกลุ่มนี้ต่างก็มีข้อบกพร่องด้วยกันทั้งคู่

กลุ่มแรก คือจำพวกชาวพุทธที่ไม่เคยอุปถัมภ์บำรุงศาสนา ไม่เคยถือศีล ฟังธรรม หยั่งทรงหลวงวิชาการสมัยใหม่ ดูหมิ่นเหยียดหยามสถาบันสงฆ์โดยมิได้หวังดี เป็นกลุ่มที่น่าชิงชังน่าขยะแขยงอย่างยิ่งเป็นเรื่องที่พระสงฆ์ทั้งหลายจะต้องพยายามดึงให้คนเหล่านี้ หันเข้าสู่แนวทางที่ถูกต้องให้ได้ คนกลุ่มนี้จะต้องอาศัยพระภิกษุสามเณรที่มีการศึกษาสูงเท่านั้นจึงจะดึงมาได้

กลุ่มที่สอง คือ พวกเอาแต่ทำบุญทำทานอย่างเดียว โดยไม่พิจารณาเงินบริจาคให้พระหรือหน่วยงานของวัดว่ามีความเหมาะสมหรือไม่ ลากยศดังกล่าวจะแสดงบทบาทอันเป็นที่มาของรายได้ทรัพย์สินของท่านต่อไป ที่จริงถ้า มีการสำรวจเงินบริจาคที่ถูกต้อง เศรษฐีทั้งหลายถวายให้พระภิกษุสงฆ์บางรูปบางคณะ ไปสร้างสิ่งอันไม่จำเป็นไร้ค่าน (บางครั้งยังขัดต่อสมณสาธูปเสียอีก) หรือใช้สอยส่วนตัว เช่น การสร้างกุฏิที่หรูหราเกินความจำเป็น การจัดการนั่งส่วนตัวที่หรูหราเกินขอบเขตสมณสาธูป แล้วจะเห็นว่าเป็นจำนวนเงินที่พระสงฆ์อีกกลุ่มหนึ่งสามารถนำไปสร้างโรงเรียนสงเคราะห์เด็กอนาถา สร้างที่พักและจัดซื้อยารักษาโรคแก่คนป่วย เป็นต้น ได้อย่างสบาย

๓.๕ บทบาทของพระสงฆ์ในอนาคต

บทบาทในอนาคตของพระสงฆ์จะเป็นเช่นไรนั้น เป็นเรื่องที่ทำนายและคาดการณ์ได้ยาก แต่จะอย่างไรก็ตาม บทบาทในปัจจุบันของพระสงฆ์น่าจะมีส่วนสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทในอนาคตได้บ้าง เพราะฉะนั้น หากเราประสงค์ให้สถาบันสงฆ์ในอนาคตได้แสดงบทบาทในทางที่ถูกที่ควรและสอดคล้องกับทัศนคติ (ที่ชอบธรรม) ของสังคมแล้วไซ้ เราก็จะได้รับแรงดำเนินการต่อไปนี้ คือ

- (๑) จัดบทบาทที่ชัด ต่อพระธรรมวินัย กฎหมาย และ ทัศนคติที่ดีงามของพุทธศาสนิกชน
- (๒) ปรับปรุงพัฒนาบทบาทที่ดีและสอดคล้องกับพระธรรมวินัย และทัศนคติที่ดีงามของชาวบ้านในปัจจุบัน
- (๓) พัฒนาบทบาทที่ดีในอดีตบางบทบาท
- (๔) กำหนดบางบทบาทที่เห็นว่าเหมาะสมกับยุคสมัย และสภาวะทางเศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรมของไทยในปัจจุบัน^{๒๐}

การดำเนินการดังกล่าวข้างต้นนั้น จะสัมฤทธิ์ผลได้ ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากหลาย ๆ ฝ่าย ได้แก่ ภาครัฐบาล และภาคประชาชน ต้องพยายามปรับทัศนคติของตนที่ขัดแย้งกับทัศนคติส่วนใหญ่หรือขัดแย้งกับพระธรรมวินัย เพื่อให้พระสงฆ์ได้มีความปลอดโปร่งใจ ในการที่จะดำเนินศาสนกิจของท่าน ในส่วนแห่งการแก้วิกฤตสังคม เพราะเท่าที่แล้ว ๆ มา แม้แต่ในปัจจุบัน พระสงฆ์ส่วนใหญ่ต้องกังวลกับเสียงคัดค้าน เสียงวิพากษ์วิจารณ์ของชาวบ้านที่มีต่อการแสดงบทบาทของพระสงฆ์ ถ้าหากสามารถจัดการความขัดแย้งทางทัศนคติเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ได้โดยเด็ดขาดแน่นอนแล้ว เชื่อมั่นว่า ภาพพจน์ของสถาบันพระสงฆ์จะเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี และทั้งยังช่วยเกื้อหนุนรัฐในทางการพัฒนาประเทศได้เป็นอย่างดีด้วย

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวว่า การที่พระสงฆ์ซึ่งเป็นศาสนทายาทหรือผู้สั่งสอนหลักธรรมในพระพุทธศาสนานั้น ควรมีบทบาทที่เด่นชัดอยู่ ๒ อย่าง คือ (๑) เป็นผู้มีความสามารถในการสั่งสอนพุทธศาสนิกชน (๒) ความหลากหลายในระดับการพัฒนาพุทธศาสนิกชน นั้นหมายถึงว่า ทั้งผู้สอนและผู้ปฏิบัติตามต้องเข้าใจในบทบาทของแต่ละฝ่าย^{๒๒}

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาประเทศไทยเท่าที่เป็นอยู่ ได้เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ดังจะเห็นได้จากชื่อของแผนพัฒนาประเทศ ฉบับที่แล้ว ๆ มา โดยไม่ให้ความสนใจหรือให้ความสนใจน้อยมาก ต่อการพัฒนาทางจิตใจ ประเทศเกาหลี ซึ่งประสบความสำเร็จในการพัฒนาหมู่บ้านทั่วประเทศของเขานั้น ใช้ขั้นตอนการพัฒนาประเทศโดยใช้การพัฒนาจิตใจอยู่ในอันดับที่หนึ่ง

ส่วนการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ ถูกจัดไว้อันดับรอง ประเทศไทยมีพระภิกษุสามเณรอยู่เป็นจำนวนมาก หากรัฐประสงค์ที่จะกำหนดแนวทางในการพัฒนาประเทศโดยเน้นความสำคัญของจิตใจแล้ว สามารถอาราธนาพระคุณเจ้าทั้งหลายออกไปปลูกเร้าชาวบ้านให้มีจิตสำนึกในคุณธรรมข้อต่าง ๆ เช่น ความรักในระเบียบวินัย ขยันหมั่นเพียร เป็นต้น และดูเหมือนจะหาบุคลากรในการปลูกเร้าชาวบ้านที่ดีเช่นนี้จากที่ไหนไม่ได้อีกแล้ว เพื่อไม่ให้เป็นการสายเกินไป เราจะต้องรีบเร่งฟื้นฟูและพัฒนาชนบทที่ถูกต้องของพระสงฆ์เสียตั้งแต่บัดนี้ หากยังมีวีรกรรมอยู่ อาจจะสายเกินไปก็ได้

๓.๖ พระสงฆ์กับการพัฒนาชนบท

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของคำว่า “พัฒนา” ไว้ว่า การพัฒนาคนจะต้องเริ่มด้วยหลักการ ๓ อย่าง คือ พัฒนาพฤติกรรมหรือนิสัยใจคอให้ดีงามก่อน และพัฒนาจิตหรืออารมณ์ให้มีความสุขโดยไม่อาศัยวัตถุที่จะเสพจนเกินไป และพัฒนาปัญญา คือ ความฉลาด ไหวพริบ วิธีการแก้ปัญหาต่างๆ ด้วยหลักพุทธธรรม ไม่ประมาทในการดำเนินชีวิตแบบ

^{๒๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), สถานการณ์พระพุทธศาสนาพลิกหน้าเป็นพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๖), หน้า ๑๕.

พุทธ มีค่านิยมที่ถูกต้อง ไม่หลงใหลในวัตถุนิยม จนลืมหลักธรรมะ เข้าใจชีวิตอย่างดั่งแท้ ทำงานโดยมุ่งประโยชน์สุขต่อสังคมและปราศจากการเบียดเบียนกันและกัน^{๒๓}

รศ.ดร.บุญทัน ดอกไธสง ได้ให้ทัศนะว่า การพัฒนาสังคมไทยให้เจริญก้าวหน้าขึ้น พึ่งฝึกฝนตนเองและสังคมด้วยหลัก มรรค ๘ โดยสรุปใจความย่อออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ (๑) หลักศีล พัฒนาด้านความประพฤติของประชาชน (๒) หลักสมาธิ การฝึกจิตใจให้มั่นคงเข้มแข็งต่อสู้กับปัญหามานาประการได้ และ (๓) หลักปัญญา คือ ฝึกให้ประชาชนรู้จักคิดเป็น และรู้จักวิธีการแก้ปัญหาเป็น^{๒๔}

ดร.ปริชา เปี่ยมพงศ์สานต์ ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการพัฒนาแนวพุทธไว้ในหนังสือ วิกฤตการณ์แห่งการพัฒนา ความว่า ในประเทศศรีลังกาได้นำเอาแนวคิดบางอย่างของชาวพุทธมาประยุกต์ในการพัฒนาประเทศในด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยให้ชื่อหลักการนี้ว่า “สรวอทัย” ซึ่งแปลว่า สังคมดีขึ้น ให้ทุกคนดีขึ้น มีการใช้ความดีส่วนตัวให้เป็นประโยชน์ในการปรับปรุงชุมชนของตนเองโดยใช้หลัก ๔ ข้อ คือ (๑) มีการแบ่งปันทรัพยากรให้แก่เพื่อนมนุษย์ในชุมชน (๒) ใช้หลักเศรษฐกิจแห่งความรัก ในการอยู่ร่วมกันทางสังคม (๓) ทำงานเพื่อช่วยกันและกันทางเศรษฐกิจ (๔) ยึดหลักความเสมอภาคทางสังคม ซึ่งหลักทั้ง ๔ นี้ เป็นหลักของพุทธปรัชญาแต่นำมาใช้ในภาคปฏิบัติโดยเฉพาะกับชาวชนบท จะเน้นเรื่องการให้ทาน จึงนิยมให้แรงงานเป็นทานแก่คนอื่น^{๒๕}

ผศ.ดร.ภัทรพล สิริกาญจน ได้กล่าวถึงพระสงฆ์ที่พัฒนาชนบทว่า ในสังคมไทยปัจจุบันนี้ พระสงฆ์นักพัฒนาสามารถเข้าถึงชาวชนบท และได้รับการยอมรับมากกว่าเจ้าหน้าที่รัฐเสียอีก เนื่องจากพระสงฆ์ผู้ทำงานพัฒนามักเป็นชาวบ้านท้องถิ่นเดิมนั้นอยู่แล้ว จึงเล็งเห็นความจำเป็นในการช่วยเหลือชาวบ้าน โดยถือหลักที่ว่า “วัดพึ่งบ้าน บ้านพึ่งวัด” นอกจากนั้น

^{๒๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก หมวดสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ : ดัชนีการพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔-๑๕.

^{๒๔} รศ.ดร.บุญทัน ดอกไธสง, กระบวนการและวิธีการพัฒนาจิตใจเพื่อพัฒนาสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๒๙), หน้า ๗๘-๘๕.

^{๒๕} ดร.ปริชา เปี่ยมพงศ์สานต์, “วิฤตการณ์แห่งการพัฒนา: ทิศทางใหม่ของการพัฒนา”, กรุงเทพมหานคร : เอกสารประกอบการสัมมนา สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว), ๒๕๓๘ (อัดสำเนา).

พระสงฆ์เองก็มีความพากเพียรสูง คือ สามารถปรับตัวอยู่กับชาวบ้านได้ทุกสถานการณ์ เช่น อยู่ตามป่าช้าในที่ชาวบ้านจัดถวายนั่นเอง และในชนบทที่ห่างไกลความเจริญมาก เมื่อชาวบ้านเจ็บป่วย ภาครัฐเข้าไปลำบากหรือเข้าไปไม่ถึงทั่วถึง ในการบำบัดทุกข์ด้านสุขภาพ ก็ได้พระสงฆ์นั้นแหละเป็นที่พึ่ง ด้วยการรักษาแบบโบราณ คือ ยาสมุนไพร ท่านจึงมีบทบาทต่อชนบทมาก^{๒๖}

พระครูสุภาจารย์วัฒน์ ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในชนบทท่ามกลางภาวะวิกฤติทางด้านเศรษฐกิจที่รุนแรงว่าผู้คนที่พึ่งเทคโนโลยีสมัยใหม่ จนเกือบลืมนึกถึงภูมิปัญญาไทยหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน ท่านจึงหาทางออกของปัญหา โดยผู้วิจัย สรุปเป็นประเด็น ดังต่อไปนี้

(๑) พระสงฆ์ผู้จะพัฒนาได้ดี พึงเห็นปัญหาเสียก่อน ก็คือ การเห็นทุกข์ที่เกิดขึ้นแก่ประชาชนในชนบทนั่นเอง ได้แก่ เห็นความเจ็บป่วยไข้ เรื่องสุขภาพ ปัญหาเรื่องปากท้อง หนี้สิน อาชีพการงาน โดยมองปัญหาให้ออกแล้ว จึงคิดวิธีแก้ไขปัญหานั้นถัดมา

(๒) คุณสมบัติของพระสงฆ์ผู้จะพัฒนาชนบท คือ พึงตั้งอยู่ในพระพุทธคุณหลัก ๓ ประการ อันได้แก่

ก. พระสงฆ์พึงตั้งอยู่ในบริสุทธิคุณ คือ ทำงานด้วยความจริงใจช่วยเหลือชาวบ้านโดยไม่หวังสิ่งใดสิ่งหนึ่งตอบแทน แต่เป็นการเกื้อกูลโดยเมตตาธรรม ไม่ใช่แลกเปลี่ยนด้วยผลประโยชน์ใดๆ

ข. พระสงฆ์พึงตั้งอยู่ในความกรุณาคุณ คือ คอยเป็นที่เลี้ยงช่วยเหลือจนเจือชาวบ้านได้ ด้วยความเอ็นดู กรุณาเขา สงสารเขา และอยากจะช่วยเหลือให้พ้นทุกข์ หรือปัญหาที่เขา กำลังประสบอยู่นั้นให้ได้ โดยวิธีพุทธ ตรงข้ามกับการกอบโกยเอาเงินทองของชาวบ้าน

ค. พระสงฆ์พึงดำรงอยู่ในปัญญาคุณ คือ การทำงานด้วยปัญญา ไม่ใช่เพียงกำลังกายอย่างเดียว แต่ทำงานอย่างมีสมอง คือ รู้จักพิจารณาด้วยหลักโยนิโสมนสิการ โดยรู้จักสร้าง ความรัก ความสามัคคีขึ้นก่อนในหมู่ชน ที่ตนเองไปยุ่งเกี่ยวพัฒนานั้น และรู้จักสอนให้ชาวบ้านเว้น

^{๒๖} ผศ.ดร. ภัทรพล สิริกาญจน, “หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ : แนวคิดและบทบาทของพระคำเขียน สุวณฺโณ”, รายงานการวิจัยจากทุนสนับสนุนของสถาบันไทยคดีศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๕), หน้า ๕๔.

อบายมุขทางแห่งความเลื่อม เช่น การเล่นหอย การชนไก่ การพนันชนิดต่างๆ ให้รู้โทษภัยของอบายมุขเหล่านั้น แล้วมาพัฒนาตนเองตามลำดับไป^{๒๗}

การพัฒนาชนบท เป็นอีกภารกิจหนึ่งของพระสงฆ์ไทย อาจกล่าวโดยสรุปถึงหน้าที่ของพระสงฆ์ได้ ดังต่อไปนี้

(๑) การตั้งมูลนิธิตึกษาและพัฒนาชนบท โดยกลุ่มนี้ตั้งอยู่วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ มีอุดมการณ์ในการทำงานว่า “มุ่งส่งเสริมกลสิกร สักสอนวิทยา ธารงพระศาสนาและพัฒนาท้องถิ่น”

(๒) กลุ่มพระสังฆพัฒนา ส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์ที่อยู่ในจังหวัดนครราชสีมา โดยมีสมาชิกที่ร่วมกันทำงาน ๒๐ -๓๐ รูป ผู้มีผลงานดีเด่น คือ พระครูพิพิธธรรมรส (หลวงพ่อบัณฑิตอนุตโตโร) แห่งวัดป่าธรรมคา ผู้สร้างนิคมเกษตรชาวพุทธที่อำเภอบัวใหญ่^{๒๘}

นอกจากนั้น ก็ยังมีพระสงฆ์ที่ช่วยพัฒนาชนบทอีกหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มสหธรรมเพื่อการพัฒนา จังหวัดสุรินทร์ กลุ่มกระบองก้อม จังหวัดชัยภูมิ กลุ่มวิทยากรแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง จังหวัดอุบลราชธานี กลุ่มพระสงฆ์เผยแผ่ชีวิตอันประเสริฐตามแนวทางของท่านพุทธทาส จังหวัดอุดรธานี กลุ่มพระสงฆ์ส่งเสริมสมุนไพรรักษาเพื่อการพัฒนา จังหวัดมหาสารคาม และกลุ่มประสานงานเทคโนโลยีเกษตรและสัมมาชีพ จังหวัดร้อยเอ็ด^{๒๙}

อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ก่อให้เกิดเป้าหมายแห่งค่านิยมที่สูงสุดทางสังคมไทย จึงมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมในด้านต่างๆ ของคนไทยเป็นอย่างยิ่ง ทั้งในด้านสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และมีผลต่อวิถีชีวิตของคนในทุกๆระดับ แม้การพัฒนาชนบทก็เช่นกัน^{๓๐}

สภาพการณ์ที่พระสงฆ์จะสามารถดำรงสถานะภาพของตนดังเช่นในอดีตได้ จะต้องเข้าไปมีบทบาทที่สามารถอำนวยความสะดวกแก่สังคม ทั้งในทางโลกิยธรรมและ โลกุตระธรรมได้มากขึ้น นั่นก็คือจะต้องหันมารับผิดชอบต่อปัญหาของบ้านเมืองและเอื้ออาทรต่อความทุกข์ยาก

^{๒๗} พระครูสุภาจารวัฒน์, บทบาทพระสงฆ์ในชนบทท่ามกลางวิกฤต, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกลดกิมทอง, ๒๕๔๒), หน้า ๘-๑๐.

^{๒๘} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย, หน้า ๒๒๘.

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๘.

^{๓๐} ศ.ดร. ทินพันธุ์ นาคะตะ, พระพุทธศาสนากับสังคมไทย, หน้า ๑๔๐.

ของประชาชน ปัจจุบันปัญหาของสังคมไทย คือ ปัญหาความทุกข์ยากของประชาชนในชนบทอันเนื่องมาจากความล้มเหลวในการพัฒนาชนบท ถึงแม้จะประสบความสำเร็จก็เป็นเพียงด้านวัตถุ แต่ขาดมิติทางด้านจิตใจ เป็นผลให้พระสงฆ์ในเขตชนบทได้มีโอกาสนำหน้าที่ด้านการเป็นผู้นำการพัฒนา นำพาชาวบ้านร่วมกันดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาชุมชนของตนเอง

ดร.อภิชัย พันธเสน ยังได้กล่าวต่อไปอีกว่า พระสงฆ์ในชนบทมีพื้นฐานความศรัทธา ความเคารพของชาวบ้าน เป็นแกนนำในการเข้าไปมีบทบาทพัฒนาชนบท ซึ่งเมื่อพระสงฆ์นำพาชาวบ้านพัฒนาจิตใจหรือวัตถุ ในกิจกรรมใดกิจกรรมนั้นก็มักจะได้รับความร่วมมือช่วยเหลือจากชาวบ้านด้วยความศรัทธา สามารถประสบความสำเร็จในการดำเนินได้โดยง่ายและเสียค่าใช้จ่ายน้อย แต่บทบาทการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ยังจำกัด อยู่ในแวดวงพระสงฆ์ในบางพื้นที่ ยังไม่กว้างขวางนัก และยังมีกิจกรรมในลักษณะต่างคนต่างทำ ไม่ประสานกันอย่างเป็นขบวนการหรือองค์กรแนวทางการดำเนินการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์จึงยังไม่เด่นชัดมากนัก^{๓๓}

สภาพการสูญเสียภาวะแห่งการเป็นผู้นำทางปัญญา นับว่าเป็นปัญหาสำคัญ ในการลดบทบาทของวัดและพระสงฆ์ลงไปมาก ตลอดถึงบทบาทการพัฒนาชนบท เป็นผลให้ประชาชนและผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชนบทหลาย ๆ ฝ่ายไม่มั่นใจความสามารถและบทบาทที่พระสงฆ์ควรจะแสดงแม้แต่ในคณะสงฆ์เองก็ยังไม่ลงรอยกัน บางรูปบางฝ่ายเห็นว่าพระสงฆ์ควรจะดำรงตนเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ไม่ควรไปร่วมหรือนำชาวบ้านสร้างวัตถุเสียเอง ประเด็นนี้ก็เป็นที่น่าสนใจ แต่ในความเป็นจริง ในชนบทนั้นปัญหาพื้นฐานที่ประชาชนประสบคือปัญหาชีวิตความเป็นอยู่หรือคุณภาพชีวิต การพัฒนาทางด้านจิตใจเพียงอย่างเดียว จะไม่เกิดประโยชน์อะไรต่อชนบท

ดังนั้น ในชนบทพระสงฆ์ต้องพยายามเข้าช่วยพัฒนาชุมชนชนบท ให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยต้องพัฒนาควบคู่ไปทั้งด้านวัตถุและจิตใจ แต่จะเน้นในด้านใดมากกว่ากัน ควรจะพิจารณาให้เหมาะสม ตามสภาพพื้นฐานของโครงสร้างสังคม และเศรษฐกิจในแต่ละชุมชน

^{๓๓} อภิชัย พันธเสน, ความหวัง ทางออกและทางเลือกใหม่, หน้า ๒๕.

อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานพัฒนาชนบทให้บรรลุวัตถุประสงค์นั้น จะต้องได้รับความร่วมมือจากประชาชน จึงจะสำเร็จได้ แต่สังคมที่เปลี่ยนแปลงไป บทบาทของพระสงฆ์ ที่มีต่อชุมชนก็ถูกลดทอนลงไป ทำให้การพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ ไม่ค่อยได้รับการยอมรับจากหลายฝ่าย ทั้งประชาชนบางกลุ่มและข้าราชการ ฉะนั้น เพื่อให้ได้มาซึ่งการยอมรับและความเชื่อถือจากทุก ๆ ฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จากประชาชน เพราะเป็นกลยุทธ์สำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาชนบทพระสงฆ์นักพัฒนาหรือพระสงฆ์ที่สนใจงานพัฒนาชนบท จำเป็นต้องพยายามสร้างการยอมรับจากประชาชน เพื่อเป็นสื่อในการชักจูงประชาชน เข้าร่วมในการพัฒนาชุมชนของคนด้วยความเต็มใจ มิใช่เข้าร่วมด้วยความเกรงใจหรือถูกบีบบังคับ ถ้าพระสงฆ์ประสบความสำเร็จ ในการสร้างความยอมรับในบทบาทด้านการพัฒนาชนบทได้ เมื่อนำมาประกอบเข้ากับความศรัทธาเชื่อถือที่มีอยู่เป็นพื้นฐานแล้ว พระสงฆ์ก็จะสามารถชักนำชาวบ้านให้เข้าร่วมงานพัฒนาได้ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาทางด้านวัตถุและจิตใจ แต่จะประสบความสำเร็จเพียงไรนั้น ขึ้นอยู่กับความเข้าใจในหลักการพัฒนา และแนวทางการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาของพระสงฆ์แต่ละท่าน

การพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ในปัจจุบัน ได้อาศัยคุณสมบัติของวัดและพระสงฆ์ ในฐานะที่เป็นศูนย์รวมความศรัทธาอันมีค่าของประชาชน มาประยุกต์ใช้ในการชักนำประชาชน ร่วมกันพัฒนา สร้างสรรค์กิจกรรมที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชน แต่เรื่องที่น่าวิตกกังวลก็คือ พระสงฆ์มีทัศนคติต่อการพัฒนาชุมชนอย่างไร เหมาะสม และสอดคล้องกับปัญหาของชนบทในปัจจุบันหรือไม่ และพระสงฆ์จะบริหารโครงการขนาดใหญ่ได้หรือไม่ เพราะพระสงฆ์ที่ดำเนินงานพัฒนาชนบทส่วนใหญ่ จะมีการประสานงาน แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และช่วยเหลือซึ่งกันและกันบ้าง ภายในกลุ่มไม่ใหญ่นัก ทิศทางและแนวทางในการดำเนินงานของพระสงฆ์ ในงานพัฒนาชนบทยังค่อนข้างสับสน ไม่ชัดเจน ขึ้นอยู่กับ ศักยภาพ ความรู้ ความสามารถ ทัศนคติ และอุดมการณ์การพัฒนาของแต่ละท่านเป็นสำคัญ

๓.๗ ทักษะของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชนบท

การที่พระสงฆ์ได้เข้าไปมีส่วนร่วมการพัฒนาชนบท โดยเริ่มจากการถูกใช้เป็นเครื่องมือของรัฐบาลเผด็จการ ให้เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการทำสงครามจิตวิทยา ต่อสู้กับการขยายตัวของคอมมิวนิสต์ จึงได้สั่งสมประสบการณ์ เพราะได้ทำงานคลุกคลีกับชาวบ้านโดยตรงมาเป็นระยะเวลายาวนาน ซึ่งพอที่จะสรุปความเห็นของสังฆพัฒนา โดยจะสรุปผลจากการศึกษาของสมบุรณ์ สุขสำราญและพลศักดิ์ จิรไกรศิริ ดังต่อไปนี้

พระเทพสิมามาจารย์ เจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งเป็นหนึ่งในพระสงฆ์นักพัฒนา ได้แสดงทัศนะว่า พระสงฆ์สมควรเข้าร่วมการพัฒนาสังคม เพราะถือเป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ และถูกต้องทางศีลธรรมและธรรมะ โดยมีความเห็นว่าสถาบันสงฆ์จะไร้ประโยชน์และสลายไปในที่สุด ถ้าพระสงฆ์ไม่ปรับตัวเข้ากับสังคมที่เปลี่ยนแปลง การปรับตัวนี้มีใช้ชาวบ้านถวายภัตตาหารอะไรก็ฉันหมด หรือฉันได้ทุกอย่าง แต่หมายถึงเมื่อชาวบ้านเดือดร้อนเพราะความยากจน ขาดความศรัทธาเริ่มสร้างสรรค์ในชีวิตประจำวัน ปล่อยเวลาว่างไปโดยไม่ได้ทำประโยชน์อะไรเลย ทั้งยังคิดในอบายมุขทั้งปวง พระสงฆ์ควรช่วยเหลือชาวบ้าน โดยการชี้แนะทางไปสู่สัมมาชีพ และลงมือปฏิบัติ คือ พัฒนาชนบทร่วมกับชาวบ้าน ซึ่งพระสงฆ์บางรูป อาจต่อต้านทัศนะเช่นนี้ และส่วนใหญ่เป็นภิกษุที่มีวุฒิทางเปรียญธรรมสูง ๆ จึงเป็นเรื่องที่น่าคิดว่าการเรียนเปรียญธรรมสูง ๆ เป็นเรื่องเหนียวรั้งทัศนะอันก้าวหน้ากระนั้นหรือ นอกจากนี้พระคุณเจ้าเจ้าคณะจังหวัดยังมีทัศนะว่าพระจำเป็นต้องเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนา เพราะหากว่ารอเฉพาะการพัฒนาโดยข้าราชการจะไม่ทั่วถึง ข้าราชการอาจจะไม่เข้าใจชาวบ้านและความต้องการของชาวบ้านอย่างลึกซึ้งดีพอเหมือนพระสงฆ์

พระครูอดุล สิลกิตติ ซึ่งเป็นเลขาธิการของศูนย์โรงเรียนราษฎร์ของวัดแห่งประเทศไทย ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการพัฒนาว่า พระสงฆ์ต้องจาริกไปช่วยเหลือชาวบ้าน อย่างที่พระพุทธเจ้าเคยเสด็จไปปฏิบัติมาเมื่อครั้งพุทธกาล และถือเป็นหน้าที่ที่ควรปฏิบัติอย่างยิ่ง แต่ในสมัยปัจจุบันงานพัฒนานั้นไม่อาจทำแต่ลำพังพระสงฆ์ เพราะจะได้ผลงานน้อย ท่านจึงเห็นว่าพระสงฆ์ควรร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองตั้งแต่ระดับจังหวัดลงไปถึงหมู่บ้าน กลุ่มหนุ่มสาวและประชาชนที่มีจิตศรัทธาและมีความสนใจการพัฒนาชนบทร่วมกันพัฒนาท้องถิ่นให้

เจริญก้าวหน้า ในงานด้านการส่งเสริมการเกษตร อนามัย การก่อสร้างถาวรวัตถุ การจัดหาที่ดิน สำหรับการสาธารณประโยชน์ การจัดบริการแก่ชุมชน และการอบรมแนะนำและชี้แจงให้ประชาชนมีศีลธรรมและตั้งอยู่ในความสงบเรียบร้อย

จากการผู้วิจัยได้ศึกษาทัศนะและแนวทางในการทำงาน ของพระสงฆ์นักพัฒนา หลากๆ รูป พบว่า ส่วนใหญ่ยึดพระพุทธวจนะที่ว่า เธอจงจาริกไปเพื่อความสุขและประโยชน์ของคนหมู่มาก ฉะนั้นจึงถือว่า การพัฒนาสังคม เป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ ซึ่งเรื่องนี้ เป็นสิ่งที่ถูกต้องทั้งทางธรรมและวินัย แต่พระสงฆ์ก็ต้องปรับตัวให้เข้ากับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อความอยู่รอดของสถาบันของสงฆ์ ถ้าหากพระสงฆ์ไม่เข้าไปช่วยเหลือสังคมบ้าง อาจจะถูกกล่าวหาว่าเอาเปรียบสังคม

ในช่วงแรก ๆ ที่พระสงฆ์เข้าร่วมพัฒนาสังคมนั้น เป็นเพราะทางราชการต้องการทำสงครามจิตวิทยากับลัทธิคอมมิวนิสต์ แต่ในปัจจุบัน เมื่อพระสงฆ์ลงมือพัฒนาท้องถิ่น ก็ถูกทางข้าราชการบางคนเห็นว่าพระสงฆ์เข้าแทรกแซงงานของราชการ แท้จริงแล้วพระสงฆ์ไม่ถือราชฎ์บังหลวง ทำอะไร ก็ทำไปโดยสุจริต อีกทั้งยังสามารถประสานชาวบ้านให้เข้ากับข้าราชการฝ่ายปกครอง ทหารและตำรวจ การที่พระสงฆ์เข้ามาพัฒนาสังคมจึงได้ประโยชน์สองสถาน คือ สามารถช่วยเหลือชาวบ้านและฝ่ายบ้านเมืองได้ในเวลาเดียวกัน

ทัศนะของ พระเทพกวี แห่งวัดป่าดาราภิรมย์ อำเภอแม่ริม ท่านเห็นว่า พระสงฆ์ไม่สามารถมุ่งสอนแต่หลักธรรมเพียงอย่างเดียว เพราะศาสนาพุทธมีหลักการมาก แต่การปฏิบัติมีน้อย เมื่อพระสงฆ์เทศนาแล้วไม่ติดตามในทางปฏิบัติก็จะเปล่าประโยชน์ จึงนำเอาหลักศาสนาพุทธมาสู่การปฏิบัติดังนี้ ให้เพิ่มพูนความขยัน ให้แข่งขันกันประหยัด ให้ฝึกหัดทำความดี และให้สามัคคีร่วมชาติ ด้วยหลักพุทธศาสนานี้ ท่านได้นำไปสู่ การส่งเสริมกลกร มุ่งสอนวิชา ศึกษาศาสนา และพัฒนาท้องถิ่น จากทัศนะต่อการพัฒนาสังคมนี ท่านได้ตั้งมูลนิธิเมตตาศึกษา และมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบทขึ้นมาประกอบกิจกรรมด้านการพัฒนาต่าง ๆ ตั้งแต่ตั้งโรงเรียน ศูนย์เลี้ยงเด็กเล็ก ธนาคารข้าวและธนาคารควาย ศูนย์วิชาชีพ ช่วยเหลือเกษตรกรในด้านวิชาการ เกษตร และอื่น ๆ

ทัศนะคติของพระสงฆ์ไทยที่มีต่อการพัฒนาชนบท มีลักษณะกว้างขวางและเห็นด้วยกับงานพัฒนาชุมชนเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะพระผู้นำท้องถิ่นนั้นมีทัศนะที่เห็นด้วยเป็น

อย่างมากกับงานพัฒนาชนบท เพราะยึดมั่นในคำสั่งสอนพระพุทธเจ้าที่ว่า พระสงฆ์ต้องจาริกไปช่วยเหลือประชาชน การช่วยเหลือนี้มีใช้ช่วยเหลือทางด้านจิตใจและศาสนพิธีเท่านั้น แต่ช่วยในด้านวัตถุ คือ การพัฒนาการศึกษาวิชาชีพ อนามัย การเกษตร การโยชนา อาชีพ และการออมทรัพย์ รวมทั้งการปลูกเร้าให้มีจิตใจช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อันเป็นทางนำสู่การจัดตั้งองค์กรร่วมกัน เช่น ธนาคารข้าว ธนาคารควาย และสหกรณ์ เป็นต้น

สาเหตุที่พระผู้นำท้องถิ่น มีทัศนะ เช่นนี้ อาจสืบเนื่องมาจากสมัยรัฐบาลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีโครงการให้พระสงฆ์ ที่จาริกไปทำงานพัฒนาชนบทกับชาวบ้าน ต่อมามูลนิธิอาเซียได้ให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่โครงการต่าง ๆ ของพระผู้นำท้องถิ่นทำให้พระผู้นำท้องถิ่นสามารถทำงานพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างต่อเนื่อง เมื่อทำไปนาน ๆ ก็เกิดผลดีแก่ประชาชนทำให้พระผู้นำท้องถิ่นมีกำลังใจที่จะพัฒนาชนบท และความเชื่อมั่นว่าทัศนะของท่านถูกต้องทั้งทางธรรมและทางโลก^{๓๒}

๓.๘ แรงงูใจให้พระสงฆ์พัฒนา

ในเบื้องต้น ก่อนการพัฒนาในสิ่งใดๆ ควรรู้จัก คำว่า “พัฒนา” ในงานวิจัยนี้หมายถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นกว่าเดิม คือ การทำให้ชีวิตเจริญงอกงามขึ้นไป จนกว่าจะถึงจุดหมายแห่งความเป็นอิสระ สามารถขจัดปัญหา และไร้ความทุกข์มาก่อน^{๓๓}

แรงงูใจตามหลักพุทธธรรม มี ๒ ประการ คือ แรงงูใจฝ่ายดี คือ มีฉันทะ ความพอใจในการทำงานเป็นตัวละครกระซอกคิงไป และค้นหา แรงงูใจฝ่ายเลวหรือให้โทษ มีความ

^{๓๒} สมบูรณ์ สุขสำราญ และคณะ, “พระสงฆ์กับการพัฒนาชนบท”, กรุงเทพมหานคร : เอกสารประกอบการสัมมนา ชุมชนแนวพุทธศาสนิกสถาน, ๒๕๔๖ (อัดสำเนา).

^{๓๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก หมดพุทธศาสนาตร์, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓๐.

อยากด้วยรักใคร่ พอใจ ยินดี ติดอยู่ หลงอยู่ มัวเมา เป็นแรงกระชากไป^{๑๔}

หากมีคำถามว่า พระสงฆ์มีแรงจูงใจอย่างไร จึงได้มาร่วมในการพัฒนา หรือท่านอาศัยพุทธศาสตร์แนวไหนมาเป็นฐานแห่งความคิดและการกระทำ การตอบปัญหาทั้งสองข้อนั้นก็ควรจะมาสู่จุดที่พึงพัฒนา ๒ ประการ คือ (๑) . แรงจูงใจให้พัฒนา (๒) พุทธธรรมอันเป็นฐานและยุทธวิธีในการพัฒนา โดยแรงจูงใจที่ทำให้พระสงฆ์ได้ริเริ่ม และทำงานพัฒนาทั้งในอดีตทั้งในปัจจุบันสามารถแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. แรงจูงใจภายนอก พระสงฆ์มีชีวิตอยู่ท่ามกลางสังคมที่เปลี่ยนแปลง การที่ท่านได้เห็นปัญหาของประชาชนที่บ่ารุงวัดนั้น ๆ อยู่ และชุมชนที่อยู่รอบ ๆ วัด ซึ่งคนเหล่านั้นอาจจะเป็ญาติพี่น้องของท่านเองเป็นผู้มีอุปการคุณต่อวัด เห็นปัญหาความยากจน ปัญหาการเจ็บป่วยแล้วขาดผู้เอาใจใส่ การที่เด็ก ๆ ขาดการศึกษา การที่ชาวบ้านถูกนายทุนที่ฉลาดกว่าเอารัดเอาเปรียบในการซื้อและการขายผลผลิต ปัญหาขาดแหล่งน้ำลิ่งเหล่านี้ล้วนทำให้ท่านคิดหาทางที่จะช่วยชาวบ้านทั้งทางตรงและทางอ้อม

นอกจากนั้น ช่วงระยะตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๐ – ๒๕๒๐ เป็นช่วงที่มีการต่อสู้ทางอุดมการณ์ทางการเมืองในประเทศไทยมาก ระหว่างรัฐบาลคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พ.ค.ท.) จึงทำให้พระสงฆ์ต้องปฏิบัติตามโครงการพระธรรมทูต พระธรรมจาริก และพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ จนกระทั่งเป็นผู้มีส่วนร่วมในการจัดตั้งองค์กรประชาชน เป็นลูกเสือชาวบ้านและกลุ่มหนุ่มสาว ต่อมาองค์กรของพระสงฆ์ได้พัฒนาออกมาเป็นรูปแบบ หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ซึ่งมีหน้าที่อบรมและให้ข้อมูลด้านการพัฒนาโดยตรง

ต่อมาในระยะ พ.ศ. ๒๕๒๐ – ๒๕๒๕ พระสงฆ์ต้องร่วมกับองค์กรรัฐบาลและทางเอกชนในการพัฒนาชุมชนเพราะได้มี แผนการพัฒนาชนบทแห่งชาติเกิดขึ้น เพื่อขจัดปัญหาโง่จน และเจ็บ และต่อมาในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๖ ก็ได้กำหนดนโยบายการแก้ปัญหา ความยากจน การมีหนี้สิน และการขาดที่ดินทำกิน จึงเกิดโครงการร่วมกันระหว่างรัฐกับเอกชน เช่น โครงการโครารพัฒนา โครงการ บ.ว.ร. โครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง โครงการอีสานเขียว โดยเอาระบบ จปฐ. (ความจำเป็นพื้นฐาน) เป็นเกณฑ์วัดการพัฒนาชนบททำให้พระสงฆ์ต้องร่วมในการ

^{๑๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๔๕๐.

พัฒนามากยิ่งขึ้น ทั้งด้านสาธารณสุขพื้นฐาน ด้านการศึกษานอกโรงเรียน ด้านสหกรณ์หมู่บ้าน การปลูกป่า การพัฒนาแหล่งน้ำ เป็นต้น

๒. แรงงูใจภายใน จากการที่ผู้วิจัยได้ไปศึกษาดูงานและศึกษาจากเอกสาร พบว่า พระสงฆ์นักพัฒนา เช่น พระครูพิพิธประชานาถ (นาน สุทฺธสึโล) พระครูพัฒนวิหารกิจ (คำ ฐมฺมจาโร) ๒ พระนักพัฒนาจากจังหวัดสุรินทร์ พระครูสุภาจารวัฒน์ พระนักพัฒนาชื่อดัง จาก จังหวัดยโสธร พระครูพิทักษ์นันทคุณ จากจังหวัดน่าน พระสุบิน ปณีโต เป็นต้น สรุปว่า แรงงูใจภายในของพระสงฆ์ ได้แก่การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เพราะพระนักพัฒนาส่วนใหญ่ ท่านจะผ่านการปฏิบัติกัมมัฏฐานมา บางท่าน ถือปฏิบัติในธุดงค์วัตร คงเป็นเพราะท่านมีสมาธิ ภาวนาที่จึงทำให้จิตใจบริสุทธิ์แล้วเกิดปัญญาที่ลึกซึ้งมองปัญหาสังคมได้อย่างชัดเจน ประกอบ กับท่านมีเมตตาเป็นทุนเดิม จึงถือว่าการทำประโยชน์ คือ การปฏิบัติธรรม มีผู้บันทึกปรากฏการณ์ เช่นนี้ว่า นี่แหละ คือ การภาวนาเพื่อการรับใช้สังคม^{๓๔}

จากแรงงูใจทั้งสองนี้ ทำให้เกิดผลต่อการงานพัฒนาของพระสงฆ์ แต่ผลในระยะ ยาวจะแตกต่างกัน คือ ผู้ที่มีแรงงูใจภายนอกอย่างเดียวจะทำงานเพียงชั่วคราว เมื่อรัฐแปรเปลี่ยน นโยบายหรือขาดผู้อุปถัมภ์ก็จะเลิกหรือทำไปพบปัญหามาก ๆ เข้าก็จะท้อแท้เบื่อหน่าย และถอด ใจไปในที่สุด แต่ ผู้ที่มีแรงงูใจภายใน จะพึ่งตัวเองได้และไม่ท้อถอย เมื่อมีอุปสรรค ยิ่งสนุกกับ งานและการแก้ปัญหา

๓.๕ พุทธธรรมอันเป็นฐานในการพัฒนา

พุทธธรรม หมายถึง การประมวลคำสอนของพระพุทธเจ้า หรือคำสั่งสอนที่ทรง ประกาศและบัญญัติเอาไว้ ซึ่งปัจจุบันอยู่ในรูปแบบของพระไตรปิฎก เพื่อเป็นแหล่งสืบค้นคำ สอนเดิมอย่างแท้จริงของพระพุทธองค์ และเป็นเหมือนตัวแทนของพระองค์ และยักรวมไปถึง

^{๓๔} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย, หน้า ๒๔๔.

ปฏิบัติพุทธจริยวัตรที่งดงามในการประกาศพระพุทธศาสนาอีกด้วย” ในงานวิจัยนี้ พุทธธรรม หมายถึง ข้อธรรมหรือแนวปฏิบัติที่พระสงฆ์ได้ประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมแก่ชุมชนหรือประชาชน ในท้องถิ่น

๓.๕.๑ การพัฒนาตนเอง

การพัฒนา หมายถึง ทำให้มั่นคง ทำให้ก้าวหน้า ทำให้เจริญ ทำให้ดี การพัฒนา ประเทศ ก็คือ การทำให้บ้านเมืองมีความมั่นคง มีความเจริญรุ่งเรือง โดยมีเป้าหมายที่ต้องการให้ ประชาชนมีความอยู่เย็นเป็นสุข และในการพัฒนานั้น จะต้องเน้นที่การพัฒนาคน ซึ่งคน ๆ แรก ที่ควรได้รับการพัฒนาก่อนคนอื่น ๆ เลย ก็คือตัวเราเอง เพราะถ้าหากทุกคนมุ่งแต่จะพัฒนาคน อื่น จนไม่มีเวลาที่จะพัฒนาตนเอง เมื่อเข้าสู่ภาคสนาม คือ ภาคปฏิบัติ ครั้นเจอปัญหา ก็จะเอาตัว ไม่รอด เนื่องจากไม่ได้พัฒนาตนอย่างดีพอ จึงไม่รู้วิธีแก้ปัญหา ดังนั้นผู้ที่ไปพัฒนาคน ฝึก คน สอนคน จึงควรฝึกฝนตนเองให้ดีกว่าก่อน เพื่อไม่ให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนในภายหลัง ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ถ้าพร่ำสอนคนอื่น ฉันใด ก็ควรทำตนฉันนั้น”^{๓๖}

การพัฒนาดน หมายถึง การทำความมั่นคง ทำความเจริญก้าวหน้าให้แก่ตน เพื่อตน สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมโลกได้อย่างมีความสุขแล้วแบ่งปันความสุขให้กับผู้อื่น เกี่ยวกับ การพัฒนาดนเองนั้นในทางพระพุทธศาสนา ท่านสอนให้ทำให้ครอบคลุมทั้ง ๔ ด้าน คือ

ก. การพัฒนากาย (ภาวติกาย) คือ การพัฒนาตนให้มีความเจริญทางกาย โดยให้มี ปัจจัย ๔ สมบูรณ์ มีสิ่งแวดล้อมที่ดี ถูกสุขลักษณะ

ข. การพัฒนาศีล (ภาวติศีล) คือ การพัฒนาตนให้เป็นผู้มีระเบียบวินัยที่ดี สามารถ อยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างเป็นสุข โดยไม่เบียดเบียนผู้อื่นทั้งทางกายและทางคำพูด

^{๓๖} พระมหาจุลศักดิ์ จริยคุณ โน (รณน้อย), “แนวคิดและวิธีการแก้ปัญหาเศรษฐกิจแนวพุทธของ ปราชญ์อีสาน”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย), ๒๕๔๗.

^{๓๗} พ.ศ. ๒๕ / ๓๖ .

ค. การพัฒนาจิต (ภาวจิตโต) คือ การพัฒนาตนให้เป็นผู้ที่มีจิตมั่นคง ไม่ปล่อยให้จิตคิดฟุ้งซ่านจนขาดพลัง ขาดความสงบความมั่นคง หรือ มีอารมณ์ที่เบิกบาน อารมณ์ดี มองโลกในทางบวก จิตมีประสิทธิภาพดีในการทำงาน ความคิดสร้างสรรค์ จิตมีเมตตาธรรม

ง. การพัฒนาปัญญา (ภาวิตปัญญา) คือ การพัฒนาตนให้เป็นผู้มีปัญญารู้แจ้งเห็นจริงในชีวิตและโลกอย่างชัดเจน จนสามารถทำให้จิตและกิเลสสงบไปพร้อมกัน สามารถนำสติปัญญามาใช้อย่างเหมาะสมในการดำเนินชีวิต^{๔๔}

๓.๕.๒ หลักธรรมเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน (ทิฏฐธัมมิกัตถะ)

หลักธรรมนี้ หมายถึง การมีทรัพย์มีเงินใช้ มีรายได้ มีปัจจัย ๔ พอแก่การดำรงชีวิต เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและเทคโนโลยีต่าง ๆ ด้วยเหตุผลนี้ทำให้คนคำนึงถึงความเป็นอยู่ และปากท้องมาก่อนตามหลักของประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ ประการคือ

- ก. เพิ่มพูนความขยัน (อุฏฐานสัมปทา)
- ข. แข่งขันการประหยัด (อารักขสัมปทา)
- ค. ฝึกหัดทำความดี (กัลยาณมิตตา)
- ง. สามัคคีร่วมชาติ (สมชีวิตา)^{๔๕}

ท่านพุทธทาส ได้แสดงเรื่องการทำงานและใช้ทรัพย์ ว่า มนุษย์เราควรแสวงหาทรัพย์ด้วยความขยันและรู้จักการแบ่งปันทรัพย์นั้นแก่เพื่อนมนุษย์ คือ ใช้เองแต่พอดี และนำส่วนที่เหลือกินเหลือใช้แจกหรือเอาไปช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์บ้าง ท่านจึงใช้คำว่า “อย่ากินคืออยู่ดีเลย มันจะบ้า กินแต่พอดี อยู่แต่พอดี” ขณะเดียวกัน ควรคำนึงถึงการผลิดด้วย คือ ผลิตให้มากแต่บริโภคแต่น้อย อย่ากินเกิน อย่าใช้เกิน อย่าบริโภคเกิน^{๔๖}

^{๔๔} อจ.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๗๕/๑๒๑

^{๔๕} อจ.อุฏฐก. (บาลี) ๒๓/๑๔๔/๒๘๕

^{๔๖} พุทธทาส, รากฐานที่มั่นคงแห่งความเป็นมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า ๒๒-๒๓.

แม้พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ ก็ได้ตรัสถึงวิธีปลูกฝังความ
ขยันหมั่นเพียรแก่ประชาชนชาวไทย คือ

(๑) ผู้ใหญ่ คือ หัวหน้าหน่วยงาน ควรมอบงานที่เหมาะสมกับความรู้ และ
ความสามารถของผู้ย่อย คือ ผู้ปฏิบัติงาน

(๒) ผู้ใหญ่ คือ หัวหน้าหน่วยงาน ควรจัดรางวัล หรือของกำนัลเพื่อเป็นกำลังใจแก่
ผู้ย่อย

(๓) จัดบริการด้านสวัสดิการต่างๆ ให้แก่ผู้ย่อย ให้ดีเท่าที่จะสามารถทำได้^{๔๐}

ดังนั้น เมื่อกล่าวโดยสรุป จะเห็นว่า ทั้งสองแนวคิดจากของท่านพุทธทาสภิกขุ และ
จากแนวพระราชดำริของในหลวง ให้ความสำคัญแก่ผู้บริโภคนและด้านสวัสดิการแก่ผู้ทำงานอย่าง
เหมาะสม คือ ให้พอเหมาะแก่ความรู้ ความสามารถด้วย ในการช่วยเหลือให้เขาอยู่รอดในสังคม

๓.๕.๓ หลักสังคหวัตถุ

หลักสังคหวัตถุธรรมนี้ เป็นการเน้นให้ปัจเจกชนแต่ละคนให้มีความรัก ความห่วงใย
ช่วยเหลือผู้อื่น การเบิกบานในการทำงาน ไม่อิจฉาผู้อื่น และมีความยุติธรรม ซึ่งในส่วนรวมแล้ว
นั้น จะต้องมียหลักสังคหวัตถุ ๔ อย่าง คือ

- ก. ทาน การแบ่งปันช่วยเหลือ
- ข. ปิยวาจา รู้จักพูดกันด้วยคำที่ไพเราะ
- ค. อัตถจริยา บำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่นและคิดสร้างสรรค์
- ช. สมานัตตตา วางตนเสมอต้นเสมอปลายร่วมทุกข์กับชุมชนที่เราอยู่^{๔๑}

๓.๕.๔ การมองปัญหาสังคม

พระสงฆ์จะใช้การมองโดยระบบความคิดแบบอริยสังและอิทัปปิจจยตา คือ

ก. ดูว่าปัญหานั้น คือ อะไร

^{๔๐} กรมการศาสนา, อนุธรรม ๔ ประการ, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา กองศาสนศึกษา
กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๖), หน้า ๔๐-๔๑.

^{๔๑} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๒๘/๒๓๒

(๔) อิศระภาพทางจิตใจ คือ จิตไม่ตกเป็นทาสอยู่ภายใต้อำนาจของกิเลส คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง อย่างเด็ดขาด นี่แหละ คือ พุทธวิธีในการพัฒนา^{๔๔}

๓.๑๐ สรุปวิเคราะห์

ในบทที่ ๓ นี้ ได้มุ่งศึกษาถึงบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชนในชนบทโดยได้กล่าวในภาพรวม พอสรุปเป็นประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

๑. บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคมไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมีปัจจัย ๒ อย่างที่เข้ามาเกี่ยวข้อง คือ ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในองค์กรของคณะสงฆ์เอง

๒. บทบาทของพระสงฆ์ในอดีต ได้ถือหลักการเผยแผ่ศาสนา คือ การจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขของปวงชนไม่เลือกปฏิบัติต่อวรรณะใดๆ และในการพัฒนาของพระสงฆ์ มี ๒ ลักษณะ คือ การพัฒนาภายนอก ในด้านร่างกาย ปัจจัย ๔ และกตिका ประเพณี ส่วนที่ ๒ คือ การพัฒนาภายใน ได้แก่ พัฒนาด้านคุณธรรม ให้มีคุณธรรม สุขภาพจิตที่ดี และมีสติปัญญารอบรู้

๓. บทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบัน มีผลสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและปัญหาอื่นๆ จึงทำให้องค์กรสงฆ์ต้องปรับบทบาทของตนเองอยู่เสมอ เช่น การจัดตั้งธนาคารโคกระบือ ธนาคารข้าว การรับคนให้ไปทำงานในวัดเพิ่มมากขึ้น

๔. บทบาทของพระสงฆ์ในบางกรณีที่ถูกสังคมบางส่วน จับตามองว่าไม่เหมาะสมกับสถานะในปัจจุบัน เช่น การก่อสร้างมหาวิหารหลังใหญ่ หรือ เจดีย์ใหญ่ ซึ่งต้องใช้จ่ายเงินจำนวนมากนับสิบล้านหรือเป็นร้อยๆ ล้านบาทก็มี ฉะนั้น การดำเนินการควรถือหลักไม่ขัดแต่ธรรมเนียม

๕. บทบาทของพระสงฆ์ในชนบทโดยเฉพาะภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นับว่ามีบทบาทต่อการพัฒนาชาวบ้านเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งรวมไปถึงกลุ่มของพระครูพิพิธธรรมรส

^{๔๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก หมวดศึกษาศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓๒.

ข. หาสาเหตุว่ามาจากไหน

ค. วางเป้าหมายว่าจะแก้ปัญหาค่าไหน

ง. วางวิธีดำเนินงาน ว่าใช้บรรทัดวิธีอย่างไรจึงจะถึงเป้าหมายที่วางไว้ได้^{๔๓}

พระสงฆ์นิยมทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) คือไม่ติดกับวัตถุนิยมจนเกินไป ไม่จิตนิยมเกินไป แต่เน้นที่มีความสมดุลระหว่างวัตถุกับจิตใจ ความสัมพันธ์ระหว่างกายและใจ กิเลสและออยู่แต่พอดี ที่เหลือช่วยเจือจางสังคม ไม่ลืมของเก่าไม่เมาของใหม่ เศรษฐกิจและจิตใจต้องไปด้วยกัน ร่วมแต่ไม่รวมประสานแต่ไม่ผสม

๓.๕.๕ การรณรงค์เพื่อการพัฒนา

การรณรงค์เพื่อการพัฒนาในพระพุทธศาสนา หมายถึง อุบายวิธีที่สามารถนำบุคคลให้เข้าถึงหลักของความเจริญรุ่งเรือง และสามารถชนะความชั่วภายในจิตใจและแสดงออกซึ่งความดีต่อสังคมและคนที่เกี่ยวข้องได้อย่างเหมาะสม คือ ให้ละชั่วและทำดีอย่างต่อเนื่อง มีดังนี้

ก. แบบปหานะ เจริญลบ คือ ให้ละ เช่น ละกิเลส ละอบายมุข

ข. แบบภาวนา เจริญบวก คือ ให้เจริญคุณธรรมความดีต่าง ๆ เช่น ความสามัคคี ความบริสุทธิ์ ความมีปัญญา ความมีเมตตา ความอดทน ความขยัน ประหยัด เสียสละ เป็นต้น

พระสงฆ์ที่ทำงานพัฒนามาทุกรูปแบบ มี ๔ ขั้นตอน ดังนี้

(๑) อิศระภาพพื้นฐาน คือ หลุดพ้นจากความอดอยากหิวโหย ไร้ที่อยู่อาศัย ไร้การรักษาโรค คือขาดแคลนปัจจัย ๔ นั้นเอง

(๒) อิศระภาพทางสังคม คือ การที่มนุษย์สามารถรวมกันได้โดยไม่เบียดเบียนกัน มีความปลอดภัยทั้งชีวิตและทรัพย์สิน

(๓) อิศระภาพทางความคิด คือ สามารถคิดสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ได้โดยไม่มีสิ่งใดมาครอบงำความคิด

^{๔๓} อภ.วิ. (บาลี) ๓๕/๑๔๕/๑๒๗

๖. ทศนะของพระสงฆ์ที่เข้าไปพัฒนาชนบทนั้น ส่วนใหญ่เห็นพ้องกันว่า การพัฒนาคนจะให้เจริญด้านวัตถุเพียงอย่างเดียวคงไม่พอ จึงต้องพัฒนาในด้านจิตใจให้เข้าถึงหลักพุทธธรรม คือ ทำให้คนทำงานเป็น และรู้จักการใช้ชีวิตให้มีความสุข เกื้อกูลสังคมให้เจริญไปด้วย

๗. ส่วนพุทธธรรมที่จำเป็นในการนำไปประยุกต์และพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ คือ หลักหัวใจเศรษฐกิจ ๔ ข้อ คือ อุ.อา.ก.ส. (ขยันหา รักษาไว้ ใช้จ่ายให้พอดี มีมิตรแท้) และหลักสังคหวัตถุ ๔ คือ โอบอ้อมอารี วิจิไพเราะ สงเคราะห์ผู้คน เสมอต้นเสมอปลาย

บทที่ ๔

บทบาทพระครูพิพิธธรรมรสในการส่งเสริมการพึ่งตนเอง

ในบทนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาถึงพัฒนาการด้านความคิด ปัจจัยที่ผลักดันให้เกิดแนวคิด ในการพัฒนาชุมชน บทบาทด้านที่เด่น ๆ งานด้านการพัฒนาในอดีต แนวคิดการพึ่งตนเองของท่าน การส่งเสริมชาวบ้านให้ทำพุทธเกษตร (เกษตรพึ่งตนเอง) บทบาทของท่านในทัศนะของปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน และหลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมชาวบ้านให้พึ่งตนเอง ตลอดจนการวิเคราะห์ถึงความสอดคล้องระหว่างแนวคิดการพึ่งตนเองในพุทธธรรมกับแนวคิดการพึ่งตนเองท่าน ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการ และผลสัมฤทธิ์ในทางปฏิบัติงาน มีรายละเอียด ดังจะนำเสนอเป็นลำดับต่อไป

๔.๑ พัฒนาการทางด้านแนวความคิด

พระครูพิพิธธรรมเป็นพระสงฆ์นักพัฒนาอีกรูปหนึ่ง ที่ได้สร้างคุณูปการต่าง ๆ ไว้อย่างมากมายต่อสังคมไทย ถือว่าเป็นแบบอย่างที่ดีของพระสงฆ์นักพัฒนา คุณูปการที่สำคัญที่ท่านได้ทำไว้ คือ การปรับเปลี่ยนบทบาทของพระสงฆ์ ฐานะที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน การที่วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนนั้นถือว่าเป็นสิ่งที่ดี แต่ก็มีจุดอ่อนอยู่เช่นกัน เพราะทำให้พระสงฆ์เป็นฝ่ายตั้งรับหรือเป็นฝ่ายรอให้คนเข้ามาหา สมัยก่อนวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน โรงเรียนก็ตั้งที่วัด การศึกษาก็จัดที่วัด การรักษาพยาบาลก็มีที่วัด จะประชุมกัน เพื่อปรึกษาหารือเรื่องราวต่าง ๆ ก็ทำกันที่วัด จึงเท่ากับพระสงฆ์เป็นผู้นำของชุมชน แต่สิ่งเหล่านี้กลับสร้างประเพณีให้พระสงฆ์เป็นฝ่ายรอโยมเข้าวัด ตรงนี้เป็นปัญหา เป็นจุดอ่อน เพราะว่าสังคมมีการพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ โยมก็ถูกดึงออกจากวัด เพราะโรงเรียนก็อยู่นอกวัด โรงพยาบาลก็อยู่นอกวัด ถึงเวลาประชุมกันก็ทำนอกวัดที่ศาลากลางบ้านหรือไม้ก็ประชุมที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน การพัฒนาแบบนี้ทำให้คนหมดความจำเป็นที่จะเข้าวัด แต่พระไม่คุ้นกับความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว จึงไม่สามารถปรับบทบาทเพื่อรับกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป พระสงฆ์ยังรอให้คนเข้าวัด เพราะคิดว่าตัวเองยังคงเป็นศูนย์กลางของชุมชน ปัญหาการพัฒนาที่ดึงคนออกนอกวัด

และดึงออกนอกชุมชนนี้ ทำให้พระสงฆ์จำนวนไม่น้อย ต้องสูญเสียบทบาทของตนเองไป เพราะไม่สามารถปรับตัวให้เข้าสถานการณ์ใหม่ได้ แต่หลวงพ่อบัญญัติท่านไม่ได้เป็นฝ่ายตั้งรับ ไม่ได้รอให้คนเข้าวัด ไม่ได้รอให้คนมาหา เหมือนพระรูปอื่น พ่อทวด กระจยอม กล่าวว่า หลวงพ่อบัญญัติ ท่านเป็นพระหนีพระ เพราะมีแนวความคิดที่แตกต่างจากพระทั่วไป คือ ไม่ได้รอให้คนเข้าหา ไม่ได้เอาแต่พึ่งโยม ท่านเป็นพระที่เข้าหาโยม เป็นพระที่บำเพ็ญตน เพื่อให้ญาติโยมได้พึ่งพาอาศัย* พ่อผอง เกตุพิบูลย์ กล่าวว่า ถ้าประเทศไทยมีพระอย่าง หลวงพ่อบัญญัติ อำเภอละ ๑ รูป การพัฒนาประเทศคงจะเป็นไปด้วยดี เพราะท่านเป็นพระที่พัฒนาจริง ๆ และเป็นพระที่เคร่งคัดต่อพระวินัยอย่างดียิ่ง^๒

เกี่ยวกับการทำงานด้านพัฒนาของพระครูพิพิธธรรมรส นั้น มีคนสงสัยว่าท่านได้แนวคิดเหล่านี้มาจากไหน ทำไมท่านจึงเกิดแนวคิดเช่นนี้ขึ้นมาได้ เพื่อเป็นการตอบคำถาม ประเด็นดังกล่าว ผู้วิจัยจึงขอกล่าวถึงพัฒนาการทางด้านแนวความคิดของท่านดังต่อไปนี้

พระครูพิพิธธรรมรส ได้เข้าร่วมผ้ากาสาวพัตร์ในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ท่านเป็นผู้อุปนิสัที่ไคร่ต่อการศึกษาพระธรรมวินัย และมีความสนใจในด้านวิปัสสนากรรมฐาน ดังนั้น ท่านจึงได้ย้ายจากวัดที่ท่านสังกัดอยู่ เพื่อไปศึกษาพระปริยัติธรรมและเรียนพระกรรมฐาน ณ วัดโพธิ์ บ้านโนนทัน อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น หลังจากท่านเรียนจบนักธรรมชั้นเอก แล้วและเข้าใจในหลักวิปัสสนากรรมฐานอยู่ในระดับหนึ่ง ตอนนั้น (ประมาณปี พ.ศ. ๒๕๐๖ - ๒๕๐๗) ชื่อเสียงของสวนโมกข์มาสดุดใจท่านมากที่สุดในที่สุดปี พ.ศ. ๒๕๐๕ ท่านก็ได้เดินทางไปจำพรรษาที่สวนโมกข์ วันที่ท่านเดินทางไปถึงวัดสวนโมกข์ ท่านพุทธทาส กำลังพาพระทำงานอยู่ เมื่อรับไหว้แล้วท่านก็บอกให้ไปหาที่พัก แต่ท่านไม่ได้รับปากว่าจะให้อยู่จำพรรษา ด้วยหรือไม่ พอตื่นขึ้นมาหลังจากฉันเช้าแล้ว ท่านเดินไปเห็นพระกำลังทำงานอยู่ ท่านจึงช่วยทำ จากนั้นท่านก็อยู่ที่นั่นเรื่อยมาจนกระทั่งเข้าพรรษา^๓

ท่านได้อยู่สวนโมกข์เป็นเวลา ๔ ปี ช่วงที่อยู่สวนโมกข์ท่านได้รับการปลูกฝังให้รักการทำงานเพื่อส่วนรวม การทำงานอย่างถูกต้อง คือ ทำตามหน้าที่ของตน ๆ ถือว่าเป็นการปฏิบัติธรรม ฉะนั้น พัฒนาการทางแนวคิดของท่านจึงจุดเริ่มต้นตรงนี้ และประกอบกับตัว

* สัมภาษณ์ พ่อทวด กระจยอม, ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๔๗.

^๒ สัมภาษณ์ พ่อผอง เกตุพิบูลย์, ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๔๗.

^๓ สัมภาษณ์ พระครูพิพิธธรรมรส (หลวงพ่อบัญญัติ อนุตฺตโร), เจ้าอาวาสวัดป่าธรรมด, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๔๖.

ท่านเองก็ได้ผ่านการปฏิบัติกรรมฐานมา จึงทำให้เกิดความรู้สึกรักถิ่นอีสานของตนเองมากยิ่งขึ้น ในช่วงที่อยู่สวนโมกข์ท่านจะกลับมาบ้านปีสองสามครั้ง เมื่อมาแล้วก็ได้เห็นปัญหาและความยากจนของชาวบ้าน ที่ดินส่วนใหญ่มีสภาพที่แห้งแล้ง ไม่เหมาะที่จะปลูกพืชพรรณใดๆ ฝนฟ้าก็ไม่ตกต้องตามฤดูกาล ประกอบกับชาวบ้านก็ไม่มีความรู้ในการปรับปรุงพื้นที่ดินให้ใช้ประโยชน์ต่างๆ ได้ ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ ท่านจึงได้ตัดสินใจย้ายจากสวนโมกขารามมายังบ้านคิมมะอุ

เมื่อท่านได้เดินทางไปถึงบ้านคิมมะอุ ซึ่งตอนนั้นเป็นหมู่บ้านที่ยากจนมากที่สุด มีเวลาว่างชาวบ้านก็จะพากันเล่นการพนัน ท่านได้มองเห็นภัยของอบายมุข จึงคิดหาวิธีการเอาชนะและพัฒนาคนไปในขณะเดียวกันด้วย

พระมหาเถร วิจิตรธมโม ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับพัฒนาการหรืออุดมการณ์ในการทำงานของพระครูพิพิธธรรมรส ว่า “หลวงพ่อก็คือท่านเป็นผู้ที่มีความแตกฉานและลึกซึ้งในพระธรรมคำสอนเป็นพระนักคิด นักพัฒนา ที่มากไปด้วยประสบการณ์ เป็นผู้ที่มีมองโลกตามความเป็นจริงและมองได้อย่างชัดเจน”^๔

ส่วนอุดมการณ์ที่ยึดเป็นหลักในการทำงานนั้น ท่านถือคติที่ว่า ธรรมดาว่าคนเราหากอยู่เฉยๆ ไม่ได้มีประสบการณ์อะไร คงยากที่จะทำให้เกิดอุดมการณ์ใดขึ้นมา อุดมการณ์จะเกิดจากประสบการณ์ ดังนั้นอุดมการณ์ในการทำงานจึงใช้ทั้ง ๒ หลัก คือ

(๑) อุดมการณ์ตามหลักพุทธพจน์ที่ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเที่ยวไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ชนหมู่”^๕

(๒) อุดมการณ์ตามหลักการของท่านพุทธทาสภิกขุ ที่ถือว่า การทำงานหรือการทำหน้าที่ ก็คือ การปฏิบัติธรรมนั่นเอง ตัวอย่างเช่นพระพุทธรูปเจ้าก็ดี พระอรหันต์ก็ดี ทำงานมาก แต่ไม่ได้ทำงานเพื่อเอาค่าจ้างหรือไม่ได้ทำงานเพราะว่าไม่มีอะไรจะฉ้อ แต่ว่าทำเพราะเป็นหน้าที่ของมนุษย์ เป็นมนุษย์ชั้นไหนต้องทำหน้าที่ของมนุษย์ในชั้นนั้น^๖ โดยท่านพุทธทาสภิกขุ ได้ประพันธ์เพื่อสอนชาวพุทธให้มีตนเป็นที่พึ่งเป็นอุดมการณ์หลักว่า

^๔ สัมภาษณ์ พระมหาเถร วิจิตรธมโม, เจ้าอาวาสวัดป่าวิสุทธิเกษม, ๘ กันยายน ๒๕๕๖.

^๕ วิ.มท. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐

^๖ พุทธทาสภิกขุ, รากฐานที่มั่นคงแห่งความเป็นมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๒๑),

มิใช่ใครจะพึงซึ่งพระเจ้า	แต่พวกเราชาวพุทธศาสนา
ผู้เชื่อฟังโอวาทพระศาสดา	พึงธรรมาคือพึงซึ่งตัวเอง
ประกอบกรรมนำมาซึ่ง โภคผล	ตั้งแต่ต้นจนปลายได้เหมาะสม
ทั้งทางโลกทางธรรมก็ยำเกรง	ถือเครื่องสร้างตัวอยู่ทั่วกัน
อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ แปล	ว่าตัวพึงตัวแน่ถ้าบิณฑ
เป็นอื่นไปวนเวียนพาเหียรครัน	พึงเขานั้นไม่หนึ่งเหมือนพึงตน ^๑

เมื่อสรุปจากอุดมการณ์ทั้ง ๒ ส่วน พระครูพิพิธธรรมรส จึงได้นำมาประยุกต์ใช้กับการทำงานของตนเอง เพื่อพัฒนาชาวบ้านให้เกิดความเจริญมั่นคงในอาชีพและการดำเนินชีวิตที่ดียิ่งขึ้นตามหลักพระพุทธศาสนา

๔.๒ ปัจจัยที่ผลักดันให้พระครูพิพิธธรรมรสมีแนวคิดในการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชน ของพระครูพิพิธธรรมรสเกิดจากแรงผลักดันหรือเหตุปัจจัยทั้งภายในและจากเหตุปัจจัยภายนอก เช่น สิ่งแวดล้อมของชุมชนที่ตัวท่านอาศัยและเข้าไปพัฒนา พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ทัศนะว่า ชุมชนหรือสังคมเป็นเครื่องมือหรือเป็นปัจจัยที่เอื้อแก่การพัฒนาของมนุษย์ และเมื่อพัฒนาไปแล้ว ผลที่เกิดขึ้น พึงเป็นไปเพื่อความเจริญเติบโต เช่น ในด้านเศรษฐกิจก็เติบโตขึ้น ด้านการปกครองชุมชนก็สงบเรียบร้อย ทั้งนี้ เพื่อให้มนุษย์สามารถพัฒนาตนให้เข้าถึงชีวิตที่ดีงามได้ มีความอริยภาพ และสันติสุขอย่างแท้จริง^๑

พระครูพิพิธธรรมรส ก็ได้แรงผลักดันทั้งจากภายใน คือ อุดมการณ์ในการทำงานที่กล่าวมาแล้วนั้น และปัจจัยภายนอกที่ทำให้ท่านมีแนวคิดในการพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นบ้านเกิดมาตุภูมิของท่านเอง พอสรุปปัจจัยต่างๆ ดังต่อไปนี้

(๑) สภาพปัญหาที่ทำกินของชาวบ้านคิมมะอู ที่ขาดแคลนทั้งน้ำ และป่าไม้ที่ปกคลุมผืนแผ่นดินให้ชุ่มชื้น เนื่องจากน้ำในลำธารก็แห้งขอด ปัญหาการขาดน้ำในการทำเกษตร

^๑ พุทธทาสภิกขุ, “พึงตน”, ตานติสังคม ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (ค.ศ.- ธ.ศ. ๒๕๒๕).

^๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ด้นทางการพัฒนาที่ยั่งยืน : ทศวรรษธรรมทัสน์พระธรรมปิฎกหมวดสังคัมภีร์และมนุษย์ศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๑๗.

เป็นสาเหตุให้ชาวบ้านจำนวนมากว่างงาน แม้ฝ่ายบ้านเมืองก็ไม่สามารถจะแก้ไขปัญหารื้อร่น้ำและป่าไม้ได้ เนื่องจากไม่ได้จัดการอย่างจริงจัง

(๒) ปัญหาเกี่ยวกับการเล่นการพนันของชาวบ้าน อันเป็นผลมาจากการว่างงาน และไม่สามารถจะประกอบอาชีพเกษตรกรรมอย่างอื่นได้ จึงมุ่งที่จะแสวงหาทรัพย์ด้วยวิธีที่ง่ายและคิดว่าจะทำให้ตนร่ำรวย มีเงินทองใช้จ่ายคล่องมือยิ่งขึ้น แต่ตรงกันข้ามกลับทำให้เป็นหนี้สิน และกู้เงินนอกระบบมากขึ้น จนบางคนถึงกับหมดเนื้อหมดตัว โฉนดที่ดิน ไร่ นา เรือก สวนก็จำนองไว้ และเมื่อไม่ไปไถ่ถอน ก็หมดสิทธิ ที่ดินนั้นก็ตกเป็นของนายทุนต่อไป

(๓) ปัญหาเกี่ยวกับชุมชนไม่มีกิจกรรมร่วมกัน คือ ไม่มีที่ทำงานร่วมกัน

(๔) ปัญหาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะสมุนไพรรักษาโรคต่าง ๆ ซึ่งมีการใช้ยาสมุนไพรรักษาโรคกันอยู่บ้าง แต่ทำไม่ถูกวิธี ชาวบ้านจึงหาที่พึ่งแบบผิดๆ ถูก ๆ ไม่เข้าใจหลักสุขภาพอนามัย เข้าใจว่าเจ็บป่วย เกิดจากภูตผีปีศาจหรือถูกผู้มีวิชาอาคมกระทำไสยศาสตร์

(๕) ปัญหาเด็ก ในหมู่บ้านคิมมะธุ และหมู่บ้านใกล้เคียง ขาดสารอาหาร เด็กส่วนใหญ่จะตัวเหลืองและผอมแห้ง พ่อแม่ไม่ค่อยมีเวลาดูแลเอาใจใส่เท่าที่ควร

(๖) ปัญหาเกี่ยวกับการใช้แรงงานสัตว์อย่างทารุณ ไม่รู้คุณของสัตว์ ได้แก่ พวกโค และกระบือ เมื่อเสร็จฤดูทำเกษตรแล้ว ชาวบ้านก็จะนำไปขายส่งโรงฆ่าสัตว์ เป็นที่น่าสมเพชยิ่งนัก เพราะพ่อโค แม่โค ถูกฆ่าหมดเหลือไว้แต่ลูกของมัน ซึ่งเป็นกำพร้า

(๗) ปัญหาการไม่รู้จักรสร้างงานให้ตนเอง (เฮ็ดอยู่ เฮ็ดกิน) ชาวบ้านเมื่อไม่รู้จักรสร้างงานให้ตนเองก็จะพากันโทษ สภาพแวดล้อม ว่าไม่อำนวย แห้งแล้ง ไม่มีน้ำให้สัตว์ แม้จะปลูกหรือเลี้ยงสัตว์ก็ต้องตายไปอยู่ดีเป็นต้น

(๘) ปัญหาขาดที่ดินทำกิน ชาวบ้านบางกลุ่มมาจากถิ่นอื่น เมื่อนานๆ เข้าก็จับจองที่อยู่กันเอง แต่ไม่ได้ทำหลักฐานเป็นโฉนดหรือหนังสือสำคัญเอาไว้ จึงเป็นเหตุให้ไม่มีสิทธิที่จะครอบครองผืนดินแปลงนั้นๆ ได้

ดังนั้น จากสาเหตุของปัญหาต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วนี้ เป็นปัจจัยหลักที่ทำให้ท่านมีความคิดอยู่ในใจเสมอว่า จะต้องพัฒนาหมู่บ้านหรือชุมชนแห่งนี้ ให้มีความเจริญก้าวหน้า โดยใช้หลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนา ไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม เพื่อบรรเทาความทุกข์ความลำบากของชาวบ้านให้ลดน้อยลงไป ดีกว่าที่จะรอคอยความหวังจากคน^๕

^๕ สัมภาษณ์ พ่อสิน เทพดี, ผู้รู้ชาวบ้านคิมมะธุ, ๒๘ กันยายน ๒๕๔๖.

๔.๓ บทบาทพระครูพิพิธธรรมรสในด้านต่าง ๆ

พระสงฆ์กับฆราวาสมีความสัมพันธ์ ในด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลกันมาช้านาน ตั้งแต่สมัยพุทธกาล ความสัมพันธ์นี้มีมูลเหตุมาจากพระวินัย อันเป็นพุทธบัญญัติและความจำเป็นในการดำรงชีวิต ในสมัยพุทธกาล พระสงฆ์ได้ออกเผยแผ่พุทธศาสนาและพยายามเข้าถึงประชาชน เพื่อเทศนาสั่งสอนเรื่องความทุกข์และการดับทุกข์ ต่อมาหลังสมัยพุทธกาล พุทธศาสนาได้ตั้งมั่นแล้วในดินแดนต่าง ๆ มีวัดวาอาราม มีสถาบันสงฆ์ และมีพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา พระสงฆ์มีความใกล้ชิดกับประชาชนมากขึ้น จึงมีบทบาทเกี่ยวกับการดำรงชีวิตของฆราวาสมากขึ้น เช่น พระสงฆ์เป็นทั้งผู้สั่งสอนธรรมะ หมอแผนโบราณ จิตแพทย์และนักพัฒนา เป็นต้น บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ ต่อฆราวาสพัฒนาออกไปอย่างกว้างขวาง^{๑๑}

ในสมัยพุทธกาลนั้น บทบาทของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา เป็นไปเพื่อยกระดับชีวิตและจิตวิญญาณของบุคคลไปสู่อุดมคติ ซึ่งพุทธศาสนาถือว่า อุดมคติของ พุทธศาสนิกชน คือ ความพ้นทุกข์ ๆ ในระดับสูงสุดซึ่งเป็นความดับทุกข์อย่างสิ้นเชิง คือ นิพพาน การพัฒนาตนเองไปสู่ความพ้นทุกข์ จึงมี ๒ ระดับ ได้แก่ การพัฒนาคุณธรรม และการแสวงหาความหลุดพ้น ในระดับการพัฒนาคุณธรรม บุคคลต้องอาศัยการรักษาศีล และการปฏิบัติธรรม อันเป็นผลให้บุคคลได้ฝึกตนให้มี เมตตากรุณา และสละความเห็นแก่ตัว จนอยู่ในสภาพที่พร้อมต่อการแสวงหาความหลุดพ้นและบรรลุนิพพานได้ในที่สุด

อย่างไรก็ตาม หน้าที่ของพระสงฆ์ ตามพุทธโอวาทประการหนึ่งก็คือ การเป็นธรรมทายาท ซึ่งหมายถึง เป็นผู้ปฏิบัติตนตามพุทธธรรมอย่างเคร่งครัดเพื่อสืบมรดกธรรม ในเมื่อพระสงฆ์ได้รับมอบหมายภารกิจอันสำคัญนี้จากพระพุทธเจ้า พระสงฆ์จึงจำเป็นต้องปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ เพื่อให้สถาบันสงฆ์อยู่ยั่งยืนชั่วกาลนาน ในการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบนี้ พระสงฆ์ต้องอาศัยพระวินัยเป็นแนวทางและต้องรักษาพระวินัยอย่างเคร่งครัด มากกว่าการรักษาศีลของชาวบ้าน พระวินัยจึงมีใช้เครื่องมือที่ช่วยให้พระภิกษุสงฆ์รูปใดรูปหนึ่งดำรงอยู่

^{๑๑} ภัทรพร สิริกาญจน, “หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ : แนวคิดและบทบาทของ พระคำเขียน สุวณฺโณ ในการพัฒนาชุมชน”, รายงานการวิจัยสังคมศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๓๕.

ได้เท่านั้น แต่เป็นเครื่องปกป้องคุ้มครองสถาบันสงฆ์ ให้สืบทอดภารกิจในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ตลอดไป^{๑๑}

พระธรรมวินัยได้ส่งเสริมให้พระสงฆ์ กับฆราวาสดำรงชีวิตอยู่อย่างเกื้อกูลกัน พระสงฆ์มีหน้าที่และมีสถานภาพแตกต่างจากฆราวาส ดังนั้นพระสงฆ์กับฆราวาส จึงมีรูปแบบและกฎเกณฑ์ในการดำรงชีวิตแตกต่างกัน ฆราวาสมีหน้าที่ครองเรือน ประกอบอาชีพการงานเลี้ยงตนและครอบครัว มีชีวิตทางสังคมและอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา ฆราวาสย่อมมีกฎเกณฑ์ ระเบียบวินัยและศีลในการดำรงชีวิตที่เอื้อต่อหน้าที่ดังกล่าวแล้ว ส่วนพระสงฆ์มีหน้าที่ปฏิบัติตนตามแบบอย่างพระพุทธเจ้า สืบทอดพระธรรม เผยแผ่พระพุทธศาสนา และเกื้อกูลฆราวาสให้พ้นทุกข์ พระสงฆ์ย่อมมีกฎเกณฑ์ ระเบียบวินัย และศีลประจำตนที่เอื้อต่อภาระหน้าที่ดังกล่าว ศีลอันเป็นวินัยทั้งของฝ่ายพระสงฆ์และฝ่ายฆราวาสเป็นสิ่งที่ช่วยให้พระสงฆ์และฆราวาสรักษาความดีของตนไว้ได้ และมีความสัมพันธ์กันได้อย่างเหมาะสมถูกต้อง ไม่ขัดขวางภาระหน้าที่ของกันและกัน แต่กลับเกื้อกูลกัน และในสมัยพุทธกาล ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับฆราวาสดำเนินไปได้ด้วยดีบนพื้นฐานของพระธรรมวินัย ในฝ่ายพระสงฆ์และศีลในฝ่ายฆราวาส

ส่วนเหตุผลข้อสุดท้าย คือ ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับฆราวาส ทำให้การเผยแผ่พุทธธรรมเป็นไปได้อย่างกว้างขวาง ทำให้ฆราวาสเห็นคุณค่าของการมีพระสงฆ์อยู่ในสังคมและทำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้อย่างไม่ขาดสายเป็นเวลายาวนานถึงสองพันกว่าปี

พระสงฆ์จำเป็นต้องดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนและต้องอาศัยปัจจัย ๔ ตลอดจนการเกื้อกูลกันในด้านต่าง ๆ จากชุมชน พระสงฆ์จึงจำเป็นต้องมีบทบาทตอบสนองต่อชุมชนเช่นกัน พระสงฆ์ไม่ควรเป็นฝ่ายรับแต่อย่างเดียว แม้พระวินัยก็เอื้อให้พระสงฆ์ได้มีโอกาสตอบสนองความต้องการของชุมชนในด้านต่าง ๆ พระครูพิพิธธรรมรสท่านได้ตระหนักและเข้าใจเหตุผลข้อนี้ดี ท่านจึงไม่ยอมอยู่หนึ่ง^{๑๒} จากการที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์บุคคลที่ได้สัมผัสกับท่านไม่ว่า จะเป็นบรรดาปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสานหรือบรรดาลูกศิษย์ที่ใกล้ชิด ทั้งพระสงฆ์และฆราวาสต่างตอบเป็นเสียงเดียวกันว่า พวกท่านไม่เคยเห็นหลวงพ่อยุ่เฉย ๆ ชักที่ท่านไม่เคยจำวัดในตอนกลางวันเลย ท่านได้พยายามทำหน้าที่ของตน (พระสงฆ์) ให้ครบถ้วนและ

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระสุวิทย์ ญาณธมฺโม, รักษาการเจ้าอาวาสวัดป่าธรรมดา, ๑๑ มกราคม ๒๕๕๕.

ถูกต้อง คือ ประพฤติตามทั้งธรรมและวินัย ฉะนั้นท่านจึงมีบทบาทต่าง ๆ อย่างมากมาย ผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงเฉพาะบทบาทในด้านที่เด่นเท่านั้น ดังนี้

๔.๓.๑ บทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนามีความเจริญมั่นคง เป็นปึกแผ่นและแพร่หลาย มาตราบเท่าปัจจุบันนี้ ก็เพราะพระพุทธองค์ทรงประกาศให้ปรากฏและมีพุทธสาวก พุทธบริษัททรงจำไว้ นำมาบอกกล่าวสั่งสอนและเผยแผ่สืบต่อกันมา

ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อาจดำเนินได้หลายวิธี ขึ้นอยู่กับว่าใครจะมี ความรู้ความสามารถในด้านใดหรือความสนใจในด้านใด ก็ทำตามความรู้ความสามารถนั้น เช่น บางรูปบางท่านเก่งในด้านแสดงธรรมเทศนา ก็เผยแผ่ในการแสดงธรรมเทศนา ผู้ เก่งในด้านปาฐกถา ก็เผยแผ่ในการแสดงปาฐกถาธรรมเป็นต้น ครูพิพิธธรรมรสเป็น พระสงฆ์ที่มากไปด้วยความรู้ความสามารถ ทั้งนี้เป็นเพราะท่านเป็นผู้มีอุปนิสัยที่ใครใน การแสวงหาความรู้และมันฝึกตนเองอยู่เสมอ และเป็นพระสงฆ์อีกรูปหนึ่งที่อุทิศร่างกาย แรงใจเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา กิจกรรมที่ท่านทำก็มีหลากหลาย เพราะท่านเอาทั้งเด็ก ทั้ง คนหนุ่มสาว คนวัยทำงานและผู้สูงอายุ ตัวอย่างเช่น

(๑) การจัดกิจกรรมบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ในช่วงเดือนมีนาคม – เมษายน ของทุกปี กิจกรรมนี้จัดขึ้นเพื่อเป็นการพัฒนาเยาวชนให้เป็นผู้มีศีลธรรมและจริยธรรม

(๒) การจัดกิจกรรมอบรมประชาชน หน่วยงานเอกชน ส่วนราชการ ในเรื่อง จริยธรรม คุณธรรมพื้นฐาน และศาสนาเพื่อการพัฒนาตนเอง ครอบครัว ชุมชน ซึ่งในปี หนึ่ง ๆ ก็จะมีส่วนราชการ และโรงเรียนต่าง ๆ ในเขตจังหวัดขอนแก่น นครราชสีมา บุรีรัมย์ ได้นำข้าราชการนักเรียนและนักศึกษามาอบรมเป็นจำนวนมาก

(๓) การให้ความสนับสนุนแก่คนในชุมชน คือ การจัดพิธีแต่งงานแบบประหยัด ปลอดจากอบายมุขโดยท่านสนับสนุนและเป็นเจ้าภาพมั่งสวัริติ

(๔) การจัดงาน “วันพุทธทาสลัทธิ” ในวันที่ ๗ – ๘ กรกฎาคม ของทุกๆ ปี^{๑๑}

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระสุวิทย์ ญาณธมฺโม, รักษาการเจ้าอาวาสวัดป่าธรรมดา, ๑๔ มกราคม ๒๕๔๘.

๔.๓.๒ บทบาทการพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

พระครูพิพิธธรรมรส นอกจากจะมีบทบาทในการพัฒนาศีลธรรมให้คนในสังคมให้รู้ผิดชอบชั่วดีและมีระเบียบวินัยในการดำรงชีวิตแล้ว ท่านยังมีบทบาทในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอีกด้วย ซึ่งการพัฒนาวัตถุประสงค์กล่าวนี้จะสำเร็จได้ก็โดยอาศัยความรู้ความเข้าใจ ความสำนึกถึงคุณค่าของธรรมชาติและชีวิต ตลอดจนการร่วมมือจากชาวบ้าน ที่ได้รับการพัฒนาทางศีลธรรมแล้วนั่นเอง

๑. การพัฒนาสิ่งแวดล้อม

การพัฒนาสิ่งแวดล้อม หมายถึง การทำให้สิ่งแวดล้อมมีสภาพที่ดีขึ้น น่ายู่ น่ายอาศัย และเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตมากขึ้น ในสมัยพุทธกาล การพัฒนาสิ่งแวดล้อมโดยพระนั้น ส่วนใหญ่เป็นการแนะนำสั่งสอนฆราวาสให้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อมของตนให้ดีขึ้น มิใช่ลงมือดำเนินงานหรือจัดตั้งแนวการพัฒนาให้ฆราวาสด้วยตนเอง^๔

พระครูพิพิธธรรมรสได้จัดสภาพแวดล้อมให้น่ายู่ น่ายาศัย จากสภาพวัดป่าธรรมคา ในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ ที่เป็นที่รกร้าง สภาพป่าเสื่อมโทรม ดินไม่ดี ไม่มีแหล่งน้ำ ไม่มีก้อนหิน ฝนตกดินก็เก็บน้ำไม่อยู่ ท่านจึงได้ฟื้นฟู ปรับปรุง ด้วยความมุ่งมั่น อดทน จนทำให้วัดป่าธรรมมีสภาพแวดล้อมที่ดี มีอากาศบริสุทธิ์ มีสระน้ำ มีต้นไม้ มีก้อนหิน มีสัตว์

เกี่ยวกับการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมนั้น พระครูพิพิธธรรมรสได้พิสูจน์ให้ชาวบ้านเห็นว่า มันสามารถทำได้ ถ้าเราตั้งใจทำจริง ตอนที่ท่านมาอยู่วัดป่าธรรมคาใหม่ ท่านได้พยายามชักชวนชาวบ้านให้ขุดสระเพื่อกักเก็บน้ำเพื่อเอาไว้ใช้ในหน้าแล้ง แต่ชาวบ้านเขาก็ไม่เอาด้วย เพราะเห็นว่าด้วยสภาพดินแข็งเช่นนั้น ถึงจะทำอย่างไรก็เก็บน้ำไม่อยู่ แม้จะไม่มีใครเห็นด้วยกับแนวความคิดของตน แต่ท่านก็ไม่ยอมแพ้ ด้วยมีคติประจำใจว่า “ต้นท้ออย่าปลูก ลูกท้ออย่ากิน กินแต่ต้นบุกและมะดัน”

^๔ ภิทรภร สิริกาญจน, “หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ : แนวคิดและบทบาทของ พระคำสุวณฺโณ ในการพัฒนาชุมชน”, หน้า ๒๖.

๒. การอนุรักษทรัพย์ากรธรรมชาติ

พระสงฆ์ไม่ว่าจะอยู่ในการอยู่ป่าหรืออยู่ในอารามก็ตาม ย่อมมีภาระหน้าที่ในการอนุรักษทรัพย์ากรธรรมชาติทั้งสิ้น ภาระหน้าที่ดังกล่าวปรากฏอยู่ในสิกขาบทของพระวินัยและในพุทธโอวาททั่วไปในพระไตรปิฎก การบัญญัติสิกขาบทเหล่านั้นเกิดมาจากเหตุและหลักการนานาประการ ดังอาจประมวลได้ดังนี้

ก) หลักการเรื่องต้นไม้เป็นสิ่งมีชีวิต จากหลักการดังกล่าวในกฎคามวรคสิกขาบทที่ ๑ ท่านจึงบัญญัติห้ามภิกษุพราภของเขียวและห้ามไม่ให้พระสงฆ์ตัดต้นไม้และใช้สิ่งของบางอย่างที่มาจาก การตัดโค่นต้นไม้ ครั้งหนึ่ง พระฉัพพัคคีย์ คิดว่าพระพุทธเจ้าทรงห้ามสวมรองเท้าไม้ จึงตัดต้นตาลเล็ก ๆ และเอาใบตาลมาทำรองเท้าต้นตาลที่ถูกตัดจึงเหี่ยวเฉา ทำให้ชาวบ้านติเตียนว่า พระสงฆ์เบียดเบียนสิ่งมีชีวิตพระพุทธเจ้าทรงทราบจึงตรัสห้ามพระสงฆ์ สวมรองเท้าที่ทำด้วยใบตาล หากกระทำต้องถือว่าอาบัติทุกกฏ^๕

ข) หลักการเรื่องการใช้ทรัพย์ากรธรรมชาติตามความจำเป็นเท่านั้น จากหลักการนี้ พระสงฆ์ต้องใช้สิ่งของตามธรรมชาติต่าง ๆ อย่างมักน้อยและประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือยหรือล้างผลาญธรรมชาติ จะเห็นได้ว่า ครั้งหนึ่ง พระสงฆ์ชาวเมืองพัทธิตะตกแต่งให้จนสาวงาม หรุหร่า เช่น รองเท้าสานด้วยหญ้า รองเท้าถักด้วยขนสัตว์ เป็นต้น พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติห้ามพร้อมทั้งห้ามรองเท้าประเภทอื่น ๆ ด้วย เช่น รองเท้าประดับด้วยทองคำ ประดับด้วยเพชรพลอย และประดับด้วยคินุกเป็นต้น หากกระทำถือว่าเป็นอาบัติทุกกฏ^๖ การบัญญัติสิกขาบทดังกล่าวขึ้นทำให้พระสงฆ์ ต้องสังวรในการใช้ทรัพย์ากรธรรมชาติ ตามความจำเป็น อันเป็นการอนุรักษทรัพย์ากรเหล่านั้นให้เป็นประโยชน์ต่อโลกได้ยาวนาน

ค) หลักการเรื่องสัตว์เป็นสิ่งมีชีวิตควรแก่การเมตตากรุณา จากหลักการนี้ พระสงฆ์ต้องไม่ซื้อของให้บุคคลอื่นฆ่าสัตว์ เพื่อเอาหนังของมันมาใช้ ดังในเรื่องที่ภิกษุใจร้ายให้ลูกาสกฆ่าลูกวัวเอาหนัง ทำให้แม่วัวผู้รักลูกต้องเดินตามหนังลูกที่พระแบกไปเรื่อย ๆ เป็นที่เวทนาของคนทั่วไป พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติสิกขาบท ห้ามพระสงฆ์ใช้หนังสัตว์ทุกชนิดเพื่อไม่ให้เกิดการชักนำไปสู่การฆ่าสัตว์^๗ พระวินัยดังกล่าว จึงช่วยให้การอนุรักษสัตว์โดยทั่วไปทั้งสัตว์เลี้ยงและสัตว์ป่า

^๕ วิ. มห. (ไทย) ๕/๑๘๖/๑๘

^๖ วิ. มห. (ไทย) ๕/๑๘๗/๑๕-๒๑

^๗ วิ. มห. (ไทย) ๕/๑๘๘/ ๒๔-๒๖

ง) หลักการเรื่องการมาฝ่าฝืนประเพณีความเชื่อของประชาชนโดยไม่จำเป็น เช่น ประชาชนเชื่อว่า ต้นไม้มีเทวดาอาศัยอยู่ พระภิกษุก็ไม่ควรตัดต้นไม้ นั่น อันเป็นการฝืนความรู้สึกของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านไม่พอใจและไม่เป็นมิตรด้วย อันทำให้เสียความสัมพันธ์ที่ดีงามต่อกันและปิดกั้นในการเผยแผ่พุทธธรรม

พระครูพิพิธธรรมรส ท่านเป็นพระสงฆ์ที่เคร่งครัดต่อพระธรรมวินัยมากและเป็นพระสงฆ์ซึ่งทรงไว้ด้วยความเมตตา ท่านได้อธิฐานไม่ฉันเนื้อตลอดชีวิต ทั้งนี้เพราะมีเมตตาต่อสัตว์ มนุษย์รักชีวิตของตัวเองอย่างไร สัตว์มันก็รักชีวิตของมันฉันนั้นเหมือนไม่ใช่เฉพาะสัตว์เท่านั้นที่มนุษย์ไม่ควรเบียดเบียน แม้แต่ต้นไม้หลวงพ่อก็สอนว่ามนุษย์เราไม่ควรเบียดเบียนเช่นกัน ท่านบอกว่าใครที่ตัดต้นไม้ทั้งต้นหนึ่ง ต้องให้ปลูกคืนอีกสิบต้น ป่าไม้เป็นสิ่งมีคุณค่าต่อมนุษย์มาก เป็นสิ่งควรอนุรักษ์ไว้ ท่านบอกว่าปัจจัยสี่อยู่ในป่าหรือได้มาจากป่าเกือบทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม อาหาร และยารักษาโรค โดยเฉพาะอาหาร ท่านบอกว่าเคยไปนั่งสังเกตคนที่เก็บเห็ดจากป่า พวกที่ยืนต้นแต่เข้าไปเก็บก็จะได้น้อยมาก พวกที่ไปสายหน่อยเข้าไปเก็บได้พอแยะ พวกที่ชำนาญ ๆ ตอนเที่ยงตอนบ่ายก็ยังได้เห็ดมากินเหมือนกัน^{๔๔} ฉะนั้นตัวท่านเองจึงได้ปลูกป่า ท่านมีพื้นที่ป่าอยู่ประมาณ ๗๐๐ ไร่ และได้ส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกป่าเพื่อที่จะได้มีไว้ใช้สารพัดประโยชน์ และที่สำคัญจะได้เป็นแหล่งอาหารของชุมชน

๔.๓.๓ บทบาทด้านการเผยแผ่ศาสนาพุทธไทยท้องถิ่น

พระสงฆ์นั้นถือเป็นผู้มีความรอบรู้ในหลายแขนง แม้กระทั่ง เรื่องการรักษาโรคทั้งร่างกายและจิตใจ เพราะพระพุทธศาสนาแบ่งโรคออกเป็น ๒ จำพวกคือ โรคทางกายกับโรคทางจิต ประเภทแรก พึงรักษาด้วยยาสมุนไพรหรือยากลางบ้านบ้าง ประเภทที่สอง ก็รักษาด้วยสมณะและวิปัสสนาวิธี ซึ่งโรคภายในก็ระงับไป ดังอย่างเช่น เมื่อเกิดเวทนาแรงกล้าพระพุทธองค์ก็ทรงให้แสดงโพชฌงค์ ๗ ข้อแก่ผู้ป่วย ก็ปรากฏว่าได้ผลดีหายจากโรคนั้น^{๔๕} แม้เรื่องโรคทางจิตที่ถูกกรุมเร้าด้วยกิเลส มีเครื่องเศร้าหมองของจิตใจต่าง ๆ เช่น โรค

^{๔๔} สัมภาษณ์ พ่อบุญเต็ม ชัยลา, ปราชญ์ชาวบ้านคงบัง, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๕.

^{๔๕} นายแพทย์ประเวศ วสี, “ทฤษฎีใหม่ทางการแพทย์”, คำคุณ, ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๒ (๑ เมษายน ๒๕๔๗) - ๓๐ มิถุนายน ๒๕๔๗): ๒๔.

อยากได้เกินไป โรคมักโกรธขัดเคือง โรคหลงไหลขาดสติ เป็นต้น เป็นสมุฏฐานของโรคทางจิต พึงบำบัดด้วยหลักการดังกล่าวมาแล้วนั้น คือ สมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน^{๒๐}

ในบางกรณี พระสงฆ์รักษาโรคด้วยสมาธิ คือ ใช้พลังจิตของตนเองบำบัดให้เวทนานั้นเบาบางและหายได้เช่นเดียวกับการรักษาด้วยยาสมัยปัจจุบัน เช่น กรณีหลวงปู่เทสก์ เทสรังสี เคยรักษาโรคน้ำท่วมปอดด้วยสมาธิมาแล้ว และหายขาดเช่นเดียวกัน^{๒๑}

พระครูพิพิธธรรมรส เป็นหนึ่งในบรรดาพระสงฆ์ที่มีความรู้และความชำนาญด้านการใช้ยาสมุนไพร รักษาความเจ็บไข้ให้กับชาวบ้าน ท่านมีความรู้เรื่องยาสมุนไพรตั้งแต่ท่านเรียนหนังสืออยู่ชั้นประถมสาม ทั้งนี้เพราะท่านเป็นผู้มีอุปนิสัยที่ใคร่ต่อการเรียนรู้สิ่งที่กล่าวไปแล้ว ท่านได้เคยร่วมกับ นานแพทย์สุวิทย์ วิบุลย์ผลประเสริฐ โรงพยาบาลพล อำเภอลพ จัหวัดขอนแก่นในการใช้ต้นหญ้าใต้ใบรักษาโรคนี้

ในด้านการรักษาโรคด้วยสมุนไพร ผู้วิจัย พบว่า พระครูพิพิธธรรมรสได้รักษาโรค ทั้งใช้พลังจิตและยาสมุนไพรในท้องถิ่นประกอบกันไปโดยเฉพาะ “ขาน้ำมูตรเน่า” หรือ ยาพุทธโอสถ สูตรของท่านนั้น สามารถรักษาโรคได้เกือบทุกโรค ท่านบอกการรักษาคนป่วยมันอยู่ที่ว่าผู้เป็นคนรักษาต้องเป็นยาให้คนป่วยด้วย คือ ผู้เป็นหมอจะต้องมีน้ำตาที่ยิ้มแย้มจ่มใส มีกิริยาอาการที่สุภาพอ่อนโยน มีที่ท่าที่สร้างความเชื่อมั่นให้คนไข้หรือญาติของคนไข้ได้^{๒๒}

ดังนั้น หลวงพ่อท่านจึงยึดหลักการรักษาโรค โดยการพูดให้กำลังใจแก่ผู้ป่วย เพราะถือว่าคำพูดช่วยให้คนป่วยหายได้ หรือ อาจพูดแล้วทำให้เขาตายก็ได้ ส่วนการรักษาโรคของท่านที่สามารถรักษาได้ทุกโรค มีตัวอย่างการรักษาโรคที่ท่านได้ศึกษามาดังต่อไปนี้

๑) ยารักษาโรคเสลดพุงปลาหรือยาแก้เจ็บคอ ระคายในคอ ค่อมทอลซิลอักเสบ ด้วยยาประกอบด้วยยา ๓ ชนิดคือ (๑) ต้นพงพีหรือหนามสาวสวรรค์ (๒) ต้นนมราชสีห์ (๓) ต้นคุดขาว โดยนำทั้ง ๓ ชนิดนี้มาฝนน้ำกิน ใช้เวลา ๑๐ นาทีก็หายทันที

^{๒๐} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, “ความเข้าใจเรื่องจิต”, ใบลาน, ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๓ (มกราคม ๒๕๓๗): ๔-๕.

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘.

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธธรรมรส, เจ้าอาวาสวัดป่าธรรมดา, ๒๐ กันยายน ๒๕๔๑.

- ๒) ยารักษาโรคคอติบ หรือโรคเสลดหางวัว ตัวยาประกอบด้วย ๒ อย่างคือ (๑) ให้เอาจูเห่าที่ตายแล้วมา (๒) นำรากทับทิม (ชาวอีสานเรียกพิลา) มาเสียบเข้าคอจูเห่า แล้วนำไปตากให้แห้งก่อน จึงนำไปฝนกับเหล้าขาว (สุราขาว) กินรักษาโรคได้หายขาด
- ๓) ยารักษาโรคนิ้วปัสสาวะหรือโรคนิ้วไต ตัวยาประกอบด้วย “หมากดันได้ใบ” นำมาตำคูลูกกับสารส้มให้ดี และทำเป็นลูกกลอนให้กิน ประมาณ ๗ วัน แล้วจึงให้ดื่มได้ ใบน้ำตาลทรายแดงกินอีกครั้งราวหนึ่งมือ เพื่อเป็นการล้างไตให้สะอาด^{๒๓}

๔.๔ ผลงานด้านการพัฒนา

พระครูพิพิธธรรมรส เป็นพระสงฆ์นักพัฒนา ที่มีผลงานด้านการพัฒนาชุมชน อย่างมากมาย ทั้งในอดีตและปัจจุบัน สรุปโครงการและกิจกรรมที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

(๑) โครงการการปลูกป่าเพื่ออนาคตของชุมชนและเยาวชน

ได้ดำเนินการ เมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๕๙ การปลูกป่าได้รับการช่วยเหลือจากประชาชนทั่วไป ปัจจุบันยังคงดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

วิธีการดำเนินการและจัดการ คือ ในระยะเริ่มแรก ท่านได้บุกเบิกสร้างวัดป่าธรรมคา ซึ่งได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านโดยช่วยกันสร้างกุฏิเสาไม้ไผ่ พื้นกระดาน ๖ แผ่น ฝาทั้ง ๔ ทำด้วยใบตองกุง หลังคามุงด้วยหญ้าคา จากนั้นก็ได้สร้างขยายขึ้น โดยพื้นที่ของวัดป่าธรรมคานั้นมีมากกว่า ๑,๐๐๐ ไร่ ซึ่งได้รับบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธา โดยเฉพาะ ท่านพันเอก พิเศษสาตี ปาลกุล เจ้าของยาสมุนไพรร トラพระโพธิสัตว์ นายวิโรจน์ ศิริอัฐ แห่งมูลนิธิเผยแพร่วิถีประชาธิปไตย และชาวบ้านกิมมะอุ บ้านสวนหม่อน ตลอดจนพ่อค้าคหบดีทั่วไป ได้ร่วมกันบริจาคเงินเพื่อจัดซื้อที่ดินกล่าวมาอย่างต่อเนื่อง โดยแบ่ง ๓ ส่วน ดังนี้

ก. ที่พักสงฆ์ ๑๕๐ ไร่

ข. นิคมเกษตรชาวพุทธ ๗๐๐ ไร่

ค. โครงการสวนคืนป่าให้แผ่นดิน ๔๐๐ ไร่^{๒๔}

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธธรรมรส, เจ้าอาวาสวัดป่าธรรมคา, ๒๑ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๒๔} นายประสิทธิ์ พรหมนอก และคณะศิษย์, “พระครูพิพิธธรรมรส (หลวงพ่อบัณฑิต อนุตฺตโร) พระธรรมคาที่ไม่ธรรมดา”, นครราชสีมา: วัดป่าธรรมคา ถึงอำเภอบัวลาย, ๒๕๕๖ (อัคราณา).

(๒) โครงการสมุนไพรรักษาตนเอง

ได้ดำเนินการ เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๕ ได้รับความช่วยเหลือจากมูลนิธิ
โกมลคีมทอง และปัจจุบันก็ยังดำเนินการต่อเนื่อง

วิธีการดำเนินการ ในระยะแรกนั้น มีนักศึกษาหนุ่มสาวได้เข้ามาเรียนรู้สมุนไพรรักษา
ท้องถิ่นกับท่านโดยตรง โดยเฉพาะคุณสุพจน์ อัสวพันธ์ธกุล บัณฑิตจากมหาวิทยาลัยมหิดล
ได้ศึกษาจนแตกฉานและมีความรู้อย่างถ่องแท้ จากพระครูพิพิธธรรมรสให้คำแนะนำด้าน
สมุนไพรรักษาโรค และรณรงค์จนเกิดเป็นกระแสสังคมให้คุณค่าของสมุนไพรรักษาโรคที่มี
คุณค่า มีคุณภาพในการรักษาโรคภัย ไม่น้อยไปกว่ายาทางวิทยาศาสตร์ที่นำมาจาก
ต่างประเทศ^{๒๕}

(๓) โครงการจัดตั้งธนาคาร “ข้าว โค กระบือ” สำหรับผู้ขาดแคลน

ได้ดำเนินการ เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๒ ได้รับความช่วยเหลือจากมูลนิธิ
เผยแผ่ชีวิตประเสริฐ และจากประชาชน ปัจจุบันโครงการนี้ได้ดำเนินการแล้ว

วิธีดำเนินการ คือ โครงการนี้ ได้ประยุกต์ประเพณีที่ดั้งเดิมเพื่อพัฒนาความเป็นอยู่
ของชาวบ้าน โดยได้จัดผ้าป่าข้าว ผ้าป่าโค ผ้าป่ากระบือ เนื่องจากปัญหาโค กระบือถูกดองเข้า
โรงฆ่าสัตว์ เพื่อทำลูกชิ้น ทำให้มีลูกโคกระบือต้องกำพร้าจำนวนมาก ฉะนั้น เพื่อเป็นการ
ช่วยเหลือสัตว์ที่มีคุณ ชาวบ้านผู้ที่มีรับไปเลี้ยงจะต้องเลิกอบายมุข แล้วถือศีล ๕ ในเริ่มแรก
ของโครงการ มีกระบือ จำนวน ๕๓ ตัว ผู้เช่าจ่ายค่าเช่าด้วยข้าวเปลือก ปีละ ๑๖ ถึง ค่าฝึกหัด
งาน ปีละ ๒ ถึง ถ้ามีลูกก็สลับกันเป็นเจ้าของกับทางวัดป่าธรรมดา จนมีกระบือ ๒ ตัว แล้วก็
หมุนเวียนไปให้คนอื่นต่อ (ในการใช้แรงงานกระบือ ท่านกำหนดว่า “ต้องไม่ซื้อขาย ขายไม่
กิน” หากกระบือตัวใดตายลงก็ให้ฝังดินปลูกต้นไม้เป็นอนุสรณ์ และต้องดูแลด้วยความ
เมตตา ใช้งานด้วยความเหมาะสม ดังนั้น พ.ศ. ๒๕๓๓ มีกระบือ รวม ๒๖๐ ตัว โค ๒๕ ตัว

ดังนั้น พระครูพิพิธธรรมรส จึงได้ขอความร่วมมือกับพระธรรมโกศาจารย์
(ปัญญานันทภิกขุ) แห่งวัดชลประทานรังสฤษฎ์ จังหวัดนนทบุรี โดยได้จัดผ้าป่าสามัคคีเพื่อ
ไถชีวิตโค กระบือ และจัดตั้งเป็นธนาคารข้าว ธนาคารโค กระบือ ของวัดป่าธรรมดา ซึ่งได้
รวบรวมเงินกองทุนผ้าป่าครั้งนั้นได้ประมาณ ๓๐๐,๐๐๐ บาท

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖.

ผลการดำเนินการ ทำให้ชาวบ้านได้นำโคกระบือที่ไปเลี้ยง ช่วยให้เกษตรกร คนยากจน มีแรงงานในการทำนา มีปุ๋ยธรรมชาติใส่เรือกสวนไร่นาของตน และเป็นการสะสมทุนให้เกษตรกรช่วยเหลือตนเองได้มากยิ่งขึ้น ส่วนผ้าป่าข้าวได้ช่วยแก้ปัญหาชาวบ้านไม่มีข้าวกิน โดยหลวงพ่อบัณฑิตได้ประยุกต์เข้ากับประเพณีบุญกุ่มข้าวใหญ่ เพื่อรับบริจาคข้าวจากผู้มีจิตศรัทธา แล้วนำไปไว้ในธนาคารข้าว และผู้ต้องการข้าวก็ไปซื้อที่ธนาคาร จากนั้นจึงนำเงินที่ได้จากการขายข้าวไปพัฒนาวัดป่าธรรมคา และสร้างฉางเก็บข้าวเพื่อรวบรวมไว้เป็น “กองทุนข้าว” ให้ชาวบ้านผู้ไม่มีข้าวรับประทานไปกู้ยืม หากปีใดฟ้าฝนฤดูกาลดี มีข้าวเหลือเก็บมาก ก็นำข้าวไปขายเพื่อนำเงินไปใช้จ่ายในกิจกรรมศูนย์เด็กเล็ก และกิจกรรมต่างๆ ในวัดป่าธรรมคา^{๒๖}

(๔) โครงการแด่น้องผู้หิวโหย

ได้เริ่มโครงการ เมื่อ พ.ศ.๒๕๒๒ ในตอนที่ท่านได้เข้าไปในหมู่บ้านกิมมะอุใหม่ๆ ท่านเห็นเด็กขาดสารอาหาร ท่านจึงได้ตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขึ้น โดยณรงค์ให้เด็กปลอดจากการขาดอาหารโดยจัดหานมถั่วเหลือง (ผลิตเอง) และนมโคมาให้ดื่ม ให้ผู้ปกครองทำการเกษตรในวัดแล้วนำส่วนหนึ่งมาเลี้ยงเด็กและจัดเวรทำอาหาร รับเด็กอายุระหว่าง ๒-๖ ขวบ เก็บค่าเรียนวันละ ๑ บาท มีการฝึกให้เด็กทำสมาธิ รู้จักเสียสละ ในระยะต่อมา มูลนิธิโกมลคีมทอง ก็ได้เข้ามาให้ความช่วยเหลือในการดำเนินการ และให้ชื่อมูลนิธินี้ว่าใหม่ว่า “มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก” (มพด.) วัดป่าธรรมคา ถือว่า เป็นอีกจุดหนึ่งที่ทำให้โอกาสคนหนุ่มสาวมีบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่น หมู่บ้านของตน^{๒๗}

(๕) โครงการนิคมเกษตรชาวพุทธ

ได้เริ่มโครงการนี้ เมื่อ ปี พ.ศ.๒๕๓๐ เพื่อสร้างหมู่บ้าน ปลอดอบายมุขให้อยู่กันด้วยคุณธรรมประกอบอาชีพเกษตรกรรมเลี้ยงตนเองได้ โดยได้รับความสนับสนุนจากทุกองค์การ รัชชโชโกชนไก ประเทศญี่ปุ่น ประมาณ ๘ ล้านบาท ซื้อที่ดิน ๖๗๐ ไร่ สร้างบ้านพัก ๔๕ หลัง

^{๒๖} สัมภาษณ์ พ่อวัน แทบบาน, ชาวบ้านกิมมะอุ, ๒๘ กันยายน ๒๕๔๗.

^{๒๗} สัมภาษณ์ พ่อไพ ทังรา, ชาวบ้านกิมมะอุ, ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๔๘.

วิธีดำเนินการ คือ ให้ชาวบ้านผู้ที่เข้ามาอยู่จะต้องละเว้นอบายมุข ถีอศีล ๕ และนับถือศาสนาพุทธ พื้นที่อยู่ในหมู่บ้านแบ่งออกเป็น ที่อยู่อาศัย และแปลงปลูกพืชผักสวนครัว ประมาณ ๑๒๐ ไร่ เป็นอ่างเก็บน้ำและสระน้ำ ๘๐ ไร่ และพื้นที่ทำนา ๑๐๐ ไร่^{๒๔}

กล่าวได้ว่า โดยภาพรวมแล้ว โครงการต่าง ๆ ของท่าน ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชาวบ้านที่อาศัยปัจจัย ๔ ในการดำรงชีวิต

๔.๕ แนวคิดการพึ่งตนเองของพระครูพิพิธธรรมรส

แนวคิด “การพึ่งตนเอง” ตามแนวทางที่ท่านได้ถือปฏิบัติมานั้น แต่เดิมพึงเข้าใจในความหมายของคำว่า “การพึ่งตนเอง” ก่อน ว่ามีความหมายอย่างไร จะพึ่งตนเองได้อย่างไร และจะส่งเสริมให้คนพึ่งตนได้ด้วยวิธีการอย่างไร

ความหมายของคำว่า “การพึ่งตนเอง” หมายถึง การทำอะไร ๆ ด้วยตนเอง การพึ่งพาพฤติกรรม และการกระทำของตนเองเป็นสำคัญ บุคคลจะดีชั่วเพราะการกระทำของตน ไม่มีใครทำดีให้ผู้อื่นได้ และไม่มีผู้ใดทำชั่วให้ผู้อื่นได้ มนุษย์จะพึ่งตนเองได้เป็นเบื้องต้นก่อนด้วยอาศัยหลักของศีลธรรม ถ้าหากขาดศีลธรรมแล้ว ก็ไม่สามารถที่จะพึ่งตนเองได้ ขณะเดียวกันก็พึ่งคนอื่นไม่ได้เช่นกัน ในทางตรงกันข้ามกัน หากเราพึ่งตนเองได้ ก็สามารถเป็นที่พึ่งแก่คนอื่นได้^{๒๕}

อย่างไรก็ตาม ในสังคมปัจจุบัน ความคิดของคนยังไม่ทิ้งจากเงิน จะทำอะไรก็ยึดเอาเงินเป็นที่ตั้ง แนวความคิดไม่ทิ้งเงิน เพราะมีตัณหา เมื่อมีตัณหาจึงกระทำการตามกระแสแห่งตัณหา ซึ่งการทำงานโดยยึดเงินเป็นที่ตั้งนั้น มันเป็นเรื่องของตัณหา ส่วนการพึ่งตนเอง การกระทำด้วยกำลังของตนเอง เป็นเรื่องของปัญญา หมายถึง การพึ่งธรรม การพึ่งการกระทำของตนเอง เหตุนี้ ต้องเข้าใจว่าการพึ่งตนเองนั้นมี ๒ ทาง ได้แก่

^{๒๔} สัมภาษณ์ นายพ่อบันลือ พรหมนา, ชาวบ้านดงบัง, ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๔๘.

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธธรรมรส (บุญญิตี อนุตฺตโร), เจ้าอาวาสวัดป่าธรรมดา, ๑๔ มกราคม ๒๕๔๗.

(๑) การพึ่งตนเองด้วยปัญญา คือ ทำกิจกรรมใดๆ มีเหตุผล มีการพิจารณาทบทวนความเป็นไปได้ และโอกาสที่จะสำเร็จของงานนั้น การพึ่งตนแบบนี้ทำให้ผลสัมฤทธิ์ คือ ทำให้ชีวิตดำเนินไปด้วยความสุขเป็นเบื้องหน้า ไม่ก่อทุกข์ตามมาแค้น ตังคม และสิ่งแวดล้อม

(๒) การพึ่งตนเองด้วยตัณหา คือ การทำกิจกรรมใดๆ มุ่งความอยากเด่น อยากดี อยากให้คนนับหน้าถือตาเป็นหลัก และผลสัมฤทธิ์เป็นไปตรงกันข้าม คือ ทำให้ผู้พึ่งตนเองมีความทุกข์เป็นวิบาก เนื่องจาก ผลของความอยากนั้น เกิดจากความไม่บริสุทธิ์ของจิตใจ เคลือบแฝงไปด้วยประโยชน์ที่จะเกิดแก่ตนและพวกพ้อง จึงตกเป็นเหยื่อของความหิวกระหาย คือ ตัณหาที่จู่หรือลากไปสู่สถานที่ย่ำ เช่น การคบคนชั่ว ความคิดชั่ว ก็ตามมาในที่สุด^{๑๑}

ผลจากการศึกษา พบว่า ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้ และเป็นที่พึ่งแก่สมาชิกในหมู่บ้านได้ด้วย เนื่องจากคำสอนของหลวงพ่อบุญญิติ ที่สอนโดยใช้อุปกรณ์หรือใช้อุบายธรรมอย่างฉลาด ส่วนใหญ่จะยกตัวอย่างเป็นงานที่ชาวบ้านได้ถือปฏิบัติร่วมกับท่านมาสอน เช่น การปลูกผักสามารถทำให้พึ่งตนเองได้โดยไม่ต้องไปซื้อที่ตลาด การเลี้ยงปลาที่จะมีอาหารไว้บริโภค จึงเหมาะสมแก่ปัญญาของชาวบ้าน และปฏิบัติตามได้ง่ายกว่าวิธีอื่น^{๑๒}

๔.๖ บทบาทในการส่งเสริมการพึ่งตนเอง

คำว่า “บทบาท” ในงานวิจัยนี้ หมายถึง บทบาทของพระครูพิพิธธรรมรสที่มีต่อชาวบ้านในชนบทแห่งนี้ โดยมีความเป็นมาและความสำคัญของการส่งเสริมการพึ่งตนเองดังต่อไปนี้

๔.๔.๑ วิธีการส่งเสริมการพึ่งตนเองแก่ชาวบ้าน

จากปัจจัยภายนอกดังกล่าวมาแล้วนั้น เป็นสาเหตุให้ท่านได้เห็นความทุกข์ ความลำบากของชาวบ้าน ดังนั้น ท่านจึงมีแนวคิดเพื่อการส่งเสริมชาวบ้าน ดังต่อไปนี้

(๑) การปลูกไม้ผล

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธธรรมรส (บุญญิติ อนุตตโร), เจ้าอาวาสวัดป่าธรรมดา, ๑๖ มกราคม ๒๕๕๗.

^{๑๒} สัมภาษณ์พ่อบุญเดิม ชัยลา, ปราชญ์ชาวบ้านคงบัง, ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

(๒) ปลุกพืชผักสวนครัว

วิธีการดำเนินการ คือ ให้ปลูกพืชหลาย ๆ อย่างรวมไว้ในหลุมเดียวกัน ซึ่งท่านได้ให้ข้อคิดแก่ชาวบ้านว่า “การปลูกพืชหลายชนิดในหลุมเดียวกัน จะทำให้เรามีของกินตลอดไม่ต้องรอเหมือนปลูกพืชอย่างเดียว เพราะกว่าที่พืชจะให้ผลผลิต ก็ต้องใช้เวลานาน และช่วงที่รอพืชให้ผลอยู่นั้น ชาวบ้านก็ต้องกินต้องใช้ เมื่อไม่มีกินไม่มีใช้ ก็ต้องไปหาหยิบยืมเงินเขามาใช้จ่ายภายในครอบครัว”^{๑๒}

เหตุผลในการปลูกพืชในหลุมเดียวกัน เนื่องจากว่า แต่เดิมนั้นชาวบ้านนิยมปลูกข้าวก็มีเพียงข้าวอย่างเดียว ปลูกมันสำปะหลังก็อย่างเดียว ปลูกถั่วก็ถั่วลิสงก็เพียงอย่างเดียว ปลูกอ้อยก็อ้อยอย่างเดียว จะต้องรอเพื่อให้พืชที่ปลูกไว้ให้ผลผลิตก่อน เพราะกว่าที่พืชเหล่านั้น จะให้ผลผลิตออกมาสู่ท้องตลาดก็ใช้เวลานาน ๆ

อย่างไรก็ตาม เมื่อชาวบ้านหรือเกษตรกร มีรายจ่ายมาก รายได้น้อย จึงทำให้เกิดภาวะกู้หนี้ยืมสินทั้งจากเงินในระบบของรัฐและของนายทุน ส่วนความหวังของทุกคนในครอบครัวจึงขึ้นอยู่กับพืชที่ปลูกเอาไว้ ปัญหาการรายจ่ายเริ่มแต่ ค่าสมุดปากกา ค่าหอม ค่าเสื้อผ้าของลูก ๆ ก็อยู่ในเงินจากผลิตผลทางการเกษตรเท่านั้น

ดังนั้น เพื่อแก้ปัญหการกู้หนี้ยืมสิน หลวงพ่อบุญญ์ อนุตฺตโร จึงส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกพืชหลายชนิดลงในหลุมเดียวกัน เนื่องจากท่านมีความรู้เข้าใจในธรรมชาติของพืชแต่ละชนิดเป็นอย่างดี เช่น

(๑) รู้ว่าพืชแต่ละชนิดต่างก็มีอายุไขของพืชนั้นๆ

(๒) รู้จักคุณลักษณะพิเศษเฉพาะตัวของพืช ซึ่งพืชบางชนิดก็ใช้เวลานานกว่าจะให้ผลผลิต บางชนิดก็ใช้เวลาไม่นานก็ให้ผลผลิต

เมื่อรู้และเข้าใจอย่างนี้แล้ว ท่านจึงเห็นว่า ปัญหาเหล่านี้สามารถที่จะแก้ไขได้ หากชาวบ้านไม่เกียจคร้านการทำมาหาเลี้ยงชีพ

แนะนำการปลูกพืชหลายชนิด พืชบางชนิดที่ท่านส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกได้แก่

(๑) การปลูกมะม่วง

(๒) การปลูกกล้วย

วิธีการ คือ ให้ปลูกรวมกันในหลุมเดียวกัน เนื่องจากว่า ต้นกล้วยเป็นพืชที่มีรากตื้น และรากตื้นจะยื่นทำให้สวนมะม่วงชุ่มชื้น ขณะเดียวกัน ในหลุมกล้วย ก็ควรหว่าน

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธธรรมรส, เจ้าอาวาสวัดป่าธรรมดา, ๑๔ มกราคม ๒๕๔๘.

จำพวกเมล็ดแดงโม เมล็ดผักกาด เมล็ดถั่วลงไป เมล็ดข้าวโพดลงไปด้วย เราจะเห็นว่าในหลุมเดียวกันมีพืชทั้งหลายชนิด โดยในแต่ละอย่างจะให้ผลไม่พร้อมกัน ซึ่งใช้เวลาตั้งแต่ ประมาณ ๒๐ วัน ก็สามารถจะเก็บผลผลิตกินได้ เช่น ผักกาด เป็นต้น เมื่อทำอย่างนี้ ชาวบ้านก็จะสามารถอุดหนุนซึ่งกันเป็นต้นตอสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านพึ่งตนเองไม่ได้

ส่งเสริมทำนาโดยไม่ต้องพึ่งปุ๋ยเคมีและสารเคมี

วิธีการ คือ เมื่อชาวบ้านทำนาเสร็จสิ้นแล้ว ก็ต้องไถกลบฟางและหญ้าทิ้งเอาไว้ เมื่อถึงฤดูฝน ฟางและหญ้าถูกฝนก็จะเปื่อยเน่ากลายเป็นปุ๋ย บนคันนาก็ไม่ต้องตัดหญ้า ไม่ต้องใช้ยาฆ่าหญ้า เพราะจะได้มีที่อาศัย ทานให้ข้อคิดว่างู จะเป็นผู้เฝ้านาให้ชาวบ้าน ไม่ให้หนูมากัดกินต้นข้าว ส่วนหญ้าในนา ก็ไม่ต้องใช้ยาฆ่า และไม่ต้องถอนทิ้ง เพราะหญ้ามีอายุอยู่ในระยะเพียงสั้นๆ จะเห็นว่า วิธีการของท่านที่กล่าวมา มีค่าใช้จ่ายน้อย แต่ได้ผลผลิตมากคุ้มค่า แต่ชาวบ้านทั่ว ๆ ไป ไม่ค่อยชอบวิธีการเหล่านี้สัก เพราะมันยุ่งยากและให้ผลช้า จากการสอบถามชาวบ้านหลาย ๆ ท่าน ในจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์และขอนแก่น ที่ทำนาตามวิธีการที่พระครูพิพิธธรรมรสแนะนำ ได้รับคำตอบว่าวิธีการนี้ผู้ทำต้องมีใจหนักแน่น เพราะในระยะแรก ๆ คือช่วง ๒ - ๓ ปี การทำนาแบบนี้ผลผลิตอาจจะยังไม่ดีนัก แต่ถึงอย่างไรก็ยังถือว่าดี เพราะไม่มีค่าปุ๋ย ไม่มีค่ายาฆ่าหญ้า ไม่มีค่ายาฆ่าแมลง แต่หลังสามปีไปแล้วสบายมากเลย เพราะข้าวในนาให้ผลผลิตดีกว่าการทำนาที่ใส่ปุ๋ยเคมีเสียอีก

๔.๔.๒ บทบาทที่มีต่อเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน

จากวารสาร “ปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน” ได้กล่าวถึงทัศนะของพระครูพิพิธธรรมรสด้านความสัมพันธ์กับชาวบ้านว่า “วัดกับบ้านมีสัมพันธ์กันมาตลอด นักรบต้องผ่านวัดจึงจะมีจริยธรรมใช้วิชาป้องกันตัว การเกษตรผ่านวัด จะมีความอุดมสมบูรณ์ ครอบครัวยุบอุ่น และชุมชนเข้มแข็ง ความสำเร็จพื้นฐานเกิดจาก ศีล ทาน สมาธิ จึงจะเกิดพลังจิตที่ดี ชีวิตคนเราที่จะประสบความสำเร็จ ต้องหมั่นเรื่องก่อนหมั่นลม ไม่ใช้หมั่นลมก่อนแล้วค่อยหมั่นเรื่อง”

๓๓ มหาวิทยาลัทธิปัญญานาญไทยอีสานคินฉัน, “สรุปบทเรียนการสนับสนุนของกองทุนเพื่อสังคม”, ขมรมปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (๑ มกราคม ๒๕๔๖ - ๓๑ มีนาคม ๒๕๔๖) : ๒๑.

เมื่อพิจารณาตามทัศนะของหลวงพ่อบัณฑิต อนุตฺตโร ข้างต้นนั้น จะเห็นว่า เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านได้ให้ความสำคัญต่อบทบาทของท่านเป็นอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้จาก รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุม ครั้งที่ ๕/๒๕๔๕ ตามลำดับดังนี้

(๑) หลวงพ่อบัณฑิต อนุตฺตโร	วัดป่าธรรมคา ตันแนวกิดการพิงตนเอง
(๒) พ่อมหาอยู่ สุนทรชัย	ภูมิปัญญาชาวบ้าน จังหวัดสุรินทร์
(๓) พ่อเชียง ไทยดี	ภูมิปัญญาชาวบ้าน จังหวัดสุรินทร์
(๔) พ่อผาย สร้อยสระกลาง	ภูมิปัญญาชาวบ้าน จังหวัดบุรีรัมย์
(๕) พ่อสุทธินันท์ ประชุมพาศ	ภูมิปัญญาชาวบ้าน จังหวัดบุรีรัมย์
(๖) พ่อคำเคื่อง ภาษี	ภูมิปัญญาชาวบ้าน จังหวัดบุรีรัมย์
(๗) พ่อทัศน์ กระยอม	ภูมิปัญญาชาวบ้าน จังหวัดขอนแก่น
(๘) พ่อผอง เกตพิบูลย์	ภูมิปัญญาชาวบ้าน จังหวัดขอนแก่น
(๙) พ่อบุญเต็ม ชัยลา	ภูมิปัญญาชาวบ้าน จังหวัดขอนแก่น
(๑๐) พ่อชาติ มาระแสง	ภูมิปัญญาชาวบ้าน จังหวัดอำนาจเจริญ
(๑๑) พ่อประคอง มนต์กระโทก	ภูมิปัญญาชาวบ้าน จังหวัดนครราชสีมา
(๑๒) พ่อจันทร์ที ประทุมภา	ภูมิปัญญาชาวบ้าน จังหวัดนครราชสีมา
(๑๓) เครือข่ายพหุภาคี อีก ๑๘๗ คน ^{๓๔}	

กล่าวในภาพรวม จะเห็นว่า หลวงพ่อเป็นประธานในการประชุมแต่ละครั้ง ยกเว้น ท่าน ไม่สามารถจะเข้าร่วมกลุ่มได้ ในข้อนี้ จึงให้เห็นบทบาทของท่านได้เป็นอย่างดี

๔.๗ หลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการทำงาน

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงพุทธธรรมว่า หมายถึง การประมวลคำสอนของพระพุทธเจ้าหรือคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ที่ทรงประกาศและบัญญัติไว้ โดยได้ถูกรวบรวมไว้ในพระไตรปิฎก เพื่อให้เป็นแหล่งสืบค้นข้อมูลของพระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบ เป็นเสมือนตัวแทนของพระพุทธองค์ นอกจากนั้น ก็รวมถึงความเป็นไปของพระ

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

พุทธองค์ในขณะมีพระชนม์ชีพ และพระพุทธรูปที่สะท้อนออกมาให้ปรากฏในพุทธธรรมนั้นอีกด้วย^{๙๕}

มันเกียรติ โกศลนริติวงศ์ ได้กล่าวไว้ว่า วิถีชีวิตของชาวไทย มีพุทธธรรมเป็นรากฐานของส่วนต่างๆ คือ วัฒนธรรมไทย ภาษาไทย วรรณกรรมไทย สังคมไทย คติไทย ถาวรวัตถุในประเทศไทย หลักกฎหมายไทย ขนบธรรมเนียมและประเพณีของคนไทยส่วนใหญ่ จึงกล่าวได้ว่า พุทธธรรมมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทยในทุกๆ ด้าน ดังนี้

(๑) เป็นตัวกำหนดพฤติกรรม การกระทำต่างๆ ที่ควรปฏิบัติ วิธีคิด การมองโลก และชีวิต

(๒) เป็นตัวสร้างระเบียบและบรรทัดฐานในสังคม ความเชื่อ ค่านิยม กฎเกณฑ์ ประเพณี วัฒนธรรมในการดำรงชีวิต

(๓) เป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย โดยมีเป้าหมาย คือ ความสุขสงบ ด้วยความสันโดษ การปรับตัว ชีวิตที่เรียบง่าย

(๔) เป็นตัวสร้างสติปัญญา มีความไม่ประมาทในชีวิตแล้วย รู้กาล รู้คน รู้สถานที่ ปฏิบัติในสิ่งที่ควร ละเว้นสิ่งไม่ควร^{๙๖}

ดังนั้น เมื่อสรุปจากประเด็นพุทธธรรมที่กล่าวมาแล้วนั้น จะเห็นว่าเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในสังคม ไม่ว่าจะเป็นอยู่ในชนบทหรืออยู่ในเมืองใหญ่ก็ตาม เนื่องจาก ทำให้พุทธศาสนิกชน มีความเข้าใจและสามารถปฏิบัติพุทธธรรมได้อย่างถูกต้อง มีความเห็นเป็นสัมมาทิฐิ โดยปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมที่ควรปฏิบัติ ย่อมได้รับผลหรืออานิสงส์เช่นกัน

ในกรณีศึกษาที่ ผู้วิจัย ได้มุ่งศึกษาถึงหลักพุทธธรรมซึ่งพระครูพิพิธธรรมรส ได้นำมาประยุกต์ใช้ในการทำงานเพื่อเสริมสร้างรากฐานที่มั่นคงทางเศรษฐกิจแนวพุทธแก่ประชาชนในกลุ่มเป้าหมาย โดยการส่งเสริมการพึ่งตนเองนั้น ท่านจะเน้นให้ทุกคนมีวาจาที่ดียามต่อกัน (ปิยวาจา) โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อคนในครอบครัวเดียวกัน

วิธีการคิดของพระครูพิพิธธรรมรส ท่านสอนให้ชาวบ้านคิดพิจารณาอยู่เสมอว่า คุณมีสิทธิที่จะพูดจาหยาบคายกับคนอื่นได้บ้าง ในเวลาที่คุณโมโห แต่คุณไม่ควรพูดเช่นนั้น

^{๙๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑.

^{๙๖} มันเกียรติ โกศลนริติวงศ์, พุทธธรรม : ทฤษฎีและเทคนิคการให้คำปรึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๑), หน้า ๒๗.

กับครอบครัวของตนเอง เพราะคุณจะต้องอยู่กับเขาตลอดไป เขาจะเป็นผู้ที่ได้รับอิทธิพลจากคำพูดของเรามากที่สุด คำพูดที่ดีจะทำให้การทำงานสำเร็จไปได้มากกว่าครึ่ง และคำพูดที่ดีจะทำให้ครอบครัวอยู่ดีมีสุข ผูกคนในครอบครัวไว้ด้วยกันจะไม่เกิดการแตกแยก หรือหย่าร้าง หากเป็นคนพุดดีแล้ว ก็พึงตั้งอยู่ในความขยันหมั่นเพียรไม่มองมืองอเท้าควบลูกกันไปด้วย หากสิ่งใดไม่มี ก็จงใช้ความพยายามทำให้เกิดมีขึ้น^{๓๓}

คำสอนเรื่องรอยศีลธรรมดีกว่ารอยวัตถุ ท่านมุ่งสั่งสอนให้คนเป็นคนมีอยู่ มีกินมากกว่าจะเป็นคนรวย เพราะคนรวย แม้เขาจะร่ำรวย มีรถคันงามขับจีรค่านับล้าน แต่หากไม่มีสิ่งของจะบริโภค ยังต้องซื้อจากคนอื่นมาบริโภค จึงสู้คนที่ไม่วัยแต่มีไม่ได้ ซึ่งนอกจากจะพุดดี ขยันทำให้มีแล้วยังมีธรรมอีกกลุ่มหนึ่ง ที่ท่านเห็นว่าเราจะขาดไม่ได้เลย ในการพึ่งตนเอง ธรรมกลุ่มนี้ คือ ความเชื่อในกฎแห่งกรรม ความมีระเบียบวินัยในตัวเอง มีความซื่อตรงไม่คดโกง ไม่ลักขโมยใคร หรือ การมีศีลธรรมนั่นเอง ศีลธรรมจะทำให้คนพึ่งตนเองได้อย่างแท้จริง^{๓๔}

เทคนิคและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมสู่ประชาชน

การประยุกต์ใช้เทคนิคในการเผยแผ่หลักพุทธธรรม เพื่อให้ชาวบ้านมีความสนใจในหลักการพึ่งตนเอง ท่านนิยมการใช้สื่อที่มีอยู่ในธรรมชาติ มีตัวอย่างเช่น

(๑) การนำเอาเห็ดพิษ โยนลงไปในบ่อเต่า ผลปรากฏว่า เต่าจะไม่ให้ความสนใจที่จะมากิน

(๒) การนำเอาผักบุ้งไปโยนลงให้เต่ากิน ผลปรากฏว่า เต่าต่างแย่งกันกินผักบุ้ง

วิธีการนี้ มุ่งสอนให้ชาวบ้าน รู้ว่าสิ่งใดควรเสพไม่ควรเสพ สิ่งใดควรบริโภคไม่ควรบริโภค แม้แต่เต่ามันยังรู้เลยว่าควรไม่ควร แต่มนุษย์ทั้งที่รู้ว่ามีพิษแต่ก็ยังขึ้นเสพ ก็แปลว่าคนเราโง่งกว่าเต่า นี่เป็นเพียงอุบายในการประยุกต์สอนพุทธธรรมบางส่วนเท่านั้นของท่าน

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธธรรมรส, เจ้าอาวาสวัดป่าธรรมดา, ๒๓ มกราคม ๒๕๔๗.

^{๓๔} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธธรรมรส, เจ้าอาวาสวัดป่าธรรมดา, ๒๐ กันยายน ๒๕๔๗.

๔.๘ วิเคราะห์หลักการพึ่งตนเองของพระครูพิพิธธรรมรสกับหลักพุทธธรรม

การวิเคราะห์หลักการพึ่งตนเองของท่าน จะนำมาเสนอเฉพาะส่วนที่ท่านนำไปประยุกต์สอนชาวบ้านและเกิดประโยชน์ต่อชาวบ้าน คือ เหมาะกับอาชีพเกษตรกรรมที่ปฏิบัติกันอย่างลงตัว จึงไม่กล่าวถึงหลักพุทธธรรมสำหรับการพึ่งตนเองทั้งหมด มีรายละเอียด ดังนี้

๔.๘.๑ หมวดสังคหวัตถุธรรม ๔ ได้แก่

- (๑) ทาน การแบ่งปันช่วยเหลือกัน
- (๒) ปิยวาจา การรู้จักคำพูดที่ไพเราะ
- (๓) อุตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่นและคิดสร้างสรรค์
- (๔) สมานัตตา วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ร่วมสุขร่วมทุกข์กับชุมชน^{๓๕}

การประยุกต์ใช้พุทธธรรมการพึ่งตนเองของชาวบ้าน

ในสังคหวัตถุ ๔ ดังกล่าวข้างต้นนี้ ท่านนำมาสอนให้ชาวบ้านพึ่งตนเองสรุปลง ๒ ลักษณะ คือ

- (๑) นำมาใช้เป็นบรรทัดฐานในการทำงาน
- (๒) นำมาใช้เป็นแนวคิดในการทำงาน

เช่น การนำหลักปิยวาจามาใช้เป็นบรรทัดฐานในการทำงาน เพราะถือว่า คำพูดของคนเรา มีความสำคัญมากโดยเฉพาะต่อบุคคลใกล้ชิด บุคคลที่เราร่วมงานหรือกับบุคคลที่ติดต่อประสานงานด้วย หากพูดไม่ดี คงเป็นเรื่องยากที่งานนั้นจะสำเร็จ

การแบ่งปัน (ทาน) เป็นสิ่งที่สอนให้ชาวบ้านมีโดย ทำตัวเป็นตัวอย่าง คือ เวลาชาวบ้านมาหา มาเยี่ยมท่านก็จะให้ของไปปลูก ไปทำพันธุ์ การส่งเสริมการพึ่งตนเอง ครั้นพอชาวบ้านมาหา ก็จะมีสิ่งของพืชผลทางการเกษตรมาถวายแก่ท่าน ขณะเดียวกัน ก็เพื่อให้เขาได้พันธุ์พืชไปปลูกกิน ไม่ได้หวังผลตอบแทน ทำเป็นการสงเคราะห์ ซึ่งเป็นวิธีการสอนทางอ้อม

ส่วนการบำเพ็ญประโยชน์และร่วมสุขร่วมทุกข์กับชุมชนก็เช่นเดียวกับทาน คือ สอนด้วยการทำเป็นตัวอย่าง และก็สอนด้วยคำพูดบ้างเป็นบางครั้ง ดังนั้น ชาวบ้านจึงสามารถที่จะพึ่งตนเองได้ ด้วยการปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุ หมู่บ้านหรือชุมชนนั้นๆ ก็อยู่ได้

^{๓๕} ที.ป. (บาลี) ๑๐/๑๔๐/๑๖๗.

เนื่องจากว่า สังคหวัตถุ แปลว่า เครื่องยึดเหนี่ยว คือ ยึดเหนี่ยวครอบครัว ยึดเหนี่ยวสังคมให้มีความเหนียวแน่นมั่นคงนั่นเอง ซึ่งความหมาย ที่ท่านสอนก็ไม่ผิดกับหลักพุทธธรรม ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่าหลัก “สังคหวัตถุธรรม” ไม่ปรากฏว่า มีผู้นำมาสอนให้เป็นเรื่องการพึ่งตนเอง แต่จะนำไปสอนว่าเป็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อื่น

๔.๗.๒ หลักเบญจศีล (หรือศีล ๕) ได้แก่

- (๑) เว้นจากการปลงชีวิตสัตว์มีลมปราณ
- (๒) เว้นจากการถือสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้
- (๓) เว้นจากประพฤติดิฉันในกาม
- (๔) เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง
- (๕) เว้นจากน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท^{๔๐}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ความหมายเกี่ยวกับคำว่า “ศีลธรรม” ว่า ศีลที่ยังเป็นธรรม (ไม่เป็นวินัย) ก็คือธรรมชั้นศีล ฉะนั้น คำว่า “ศีลธรรม” จึงหมายถึง ศีลและธรรม โดยคำว่า “ศีล” ได้แก่เบญจศีลที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนี้ ส่วนคำว่า “ธรรม” หมายถึง ความประพฤติดี หรือคำแนะนำสั่งสอนให้ทำความดี รวมโดยสรุปในพระพุทธศาสนา ก็คือ หลักศีล สมาธิ ปัญญา นั่นเอง^{๔๑}

การนำหลักศีลธรรมไปใช้เพื่อการพึ่งตนเอง

หลักศีลธรรม เป็นเรื่องที่พระครูพิพิธธรรมรส นิยมนำไปใช้สอนชาวบ้าน เช่นเดียวกันหลักสังคหวัตถุชื่อว่าด้วยปิยวาจา เนื่องจากท่านเห็นว่า หากคนเราขาดศีลธรรมแล้ว ก็ไม่สามารถที่จะพึ่งกันและกันได้ ศีลธรรมจึงเป็นที่พึ่งอย่างแท้จริงของมนุษย์

คำว่า “ศีลธรรม” ในความหมายของท่าน หมายถึงไปถึงพระพุทธศาสนาด้วย ข้อนี้ ก็ตรงกับหลักพุทธธรรม ฉะนั้น การพึ่งตนเองด้วยศีลธรรม ในอีกความหมายหนึ่ง ก็คือ การพึ่งพระพุทธศาสนา

^{๔๐} ที.ปา.(บาลี) ๑๐/๒๘๖/๒๔๗.

^{๔๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า ๔๕๒.

๔.๗.๓ กฎแห่งกรรม

พระพุทธศาสนาสอนหลักความจริงว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวง ไม่ว่าจะเป็นสัตว์หรือสิ่งของ เป็นรูปธรรมหรือนามธรรมเป็นวัตถุหรือเป็นเรื่องจิตใจ ไม่ว่าชีวิตหรือโลกที่แวดล้อมอยู่ก็ตาม ทั้งหมดล้วนเป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย เป็นเรื่องของปัจจัยสัมพันธ์ ธรรมดาที่ว่านี้มองด้วยสายตาของมนุษย์เรียกว่า “กฎธรรมชาติ” เรียกในภาษาบาลีว่า “นิยาม” แปลว่า “กำหนดอันแน่นอน ทำนองหรือแนวทางที่แน่นอนหรือความเป็นไปอันมีระเบียบแน่นอน เพราะปรากฏให้เห็นว่า เมื่อมีเหตุปัจจัยอย่างนั้นๆ แล้ว ก็จะมีความเป็นอย่างนั้นๆ แน่แน่นอน”^๒

อย่างไรก็ตาม การสอนเรื่องกฎธรรมชาติหรือกฎแห่งธรรมนั้น เป็นหลักธรรมที่นำมาสนับสนุนให้บุคคลพึ่งตนเองและพัฒนาตนเองได้ พระสงฆ์ทั้งหลาย เมื่อสอนเรื่องกฎแห่งกรรม นิยมเน้นประเด็นที่ว่า “สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม” แต่ไม่ได้อธิบายว่า เป็นไปตามกรรมอย่างไร และจะแก้ไขกรรมนั้นได้ด้วยวิธีการอย่างไร

การนำหลักกรรมไปใช้สอนชาวบ้านให้พึ่งตนเอง

พระครูพิพิธธรรมรส ได้สอนว่า ความจริงกรรมมันแก้ไขได้ เชื่อกรรมไม่ได้หมายความว่า ขอมก้มหน้ารับกรรม แต่หมายถึง การแก้ไขปรับปรุงพฤติกรรมของตน หรือการที่ตนเองไปเกี่ยวข้องและแก้ไขปรับปรุงพฤติกรรมของตนเอง

ตัวอย่างเช่น เคยปลูกพืช ปลูกต้นไม้เพียงอย่างเดียว ก็เปลี่ยนมาเป็นปลูกพืชหลาย ๆ ชนิดรวมกัน และที่สำคัญต้องงดจากการทำความชั่วให้ได้ เพราะหากยังทำชั่วอยู่ ตราบใด ก็ยังไม่สามารถพึ่งตนได้อย่างแท้จริงตราบนั้น”^๓

๔.๗.๔ ความสันโดษ

หลักพุทธธรรมได้กล่าวถึง ความสันโดษ ซึ่งหมายถึง ความยินดีหรือความพอใจ คือ ยินดีด้วยของๆ ตนซึ่งได้มาด้วยเรี่ยวแรงความเพียรโดยชอบธรรม หรือความยินดีด้วยปัจจัย ๔ ตามมีตามได้ และต้องรู้จักอิ่มรู้จักพอ” โดยแบ่งออกเป็น ๓ ข้อ ได้แก่

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๒.

^๓ สัมภาษณ์ พระครูพิพิธธรรมรส, เจ้าอาวาสวัดป่าธรรมดา, วันที่ ๒๘ กันยายน ๒๕๔๗.

^๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๒๕-๑๒๖.

(๑) ยถาลาสนโนธะ แปลว่า ยินดีตามที่ได้อ คือ ตนได้สิ่งใดมา เพียรหาสิ่งใดมาได้ เมื่อเป็นสิ่งที่ตนพึงได้ ไม่ว่าจะหยาบหรือประณีตก็ตาม ก็ให้ยินดีชื่นชม พอใจด้วยสิ่งนั้น ไม่ติดใจอยากได้สิ่งอื่น ไม่กระวนกระวายใจในสิ่งที่ตนไม่ได้ และไม่เพ่งเล็งริษยาคนอื่น

(๒) ยถาพลสนโนธะ แปลว่า ยินดีตามกำลัง คือ ยินดีแต่พอแก่พลังร่างกาย และสุขภาพ และวิสัยทัศน์แห่งการใช้สอยของตน ไม่ยินดีอยากได้เกินกำลัง

(๓) ยถาสารูปสนโนธะ แปลว่า ยินดีตามสมควร คือ ยินดีตามที่เหมาะสมกับตน อันสมควรแก่ภาวะ ฐานะ แนวทางชีวิต และจุดหมายแห่งการบำเพ็ญกิจของตน^{๔๕}

ส่วนความสันโดษ ในทัศนะการสั่งสอนชาวบ้านของพระครูพิพิธธรรมรส คือ การยินดี พอใจในสิ่งที่ตนหาได้ไม่โลภอยากได้ของคนอื่น หากต้องขอวัตถุสิ่งของคนอื่น ก็จงเอาให้น้อยที่สุด พยายามให้มีสิ่งนั้นเอง จะได้ไม่ต้องไปขอใคร ความสันโดษก็เป็นอีกหัวข้อหนึ่งที่พระครูพิพิธธรรมรส นำมาสั่งสอนอบรม และนำมาใช้ในการส่งเสริมการพึ่งตนเอง รู้จักพอ ไม่โลภมากก็จะพึ่งตนเองได้ เพราะทำให้ใจมีความสุข

๔.๗.๕ อิทธิบาท ๔

หลักพุทธธรรมว่าด้วยอิทธิบาทนั้น หมายถึง คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ หรือ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย มี ๔ ข้อ ดังนี้

(๑) ฉันทะ หมายถึง ความพอใจ ความต้องการที่จะกระทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป

(๒) วิริยะ หมายถึง ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง

(๓) จิตตะ หมายถึง ความคิด คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกฝั ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป

(๔) วิมังสา หมายถึง ความไตร่ตรองหรือทคลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณา ใคร่ครวญ ตรวจสอบหาเหตุผลและตรวจสอบข้อดี ข้อเสียในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัตถุประสงค์อันวิสัยแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น^{๔๖}

^{๔๕} ที.ม.อ.(บาลี) ๑/๒๕๓.

^{๔๖} ที.ป.า. (บาลี) ๑๐/๒๓๑/๒๓๓

การนำไปใช้สอนชาวบ้านให้พึ่งตนเอง

หลักกิตติบาทนี้ พระครูพิพิธธรรมรสเปรียบเหมือนว่า เป็นเหมือนการเดินทาง ลัด คือ ทำให้เห็นผลเร็ว หากทำงานด้วยความเต็มใจและเอาใจใส่ดูแล จะทำอะไรก็เห็นผลได้ ทันใจ เช่น การปลูกต้นไม้ หากเราขยันรดน้ำ พรุนดิน ไม่นานก็ได้อาศัยร่มเงา ตรงกันข้าม หากเราไม่ใส่ใจดูแล แม้จะปลูกเป็น ๑๐ ปี ๒๐ ปี ก็อาศัยร่มเงาไม่ได้

ตัวอย่างการนำไปใช้ในชีวิตจริงของชาวบ้าน มี ๒ ลักษณะ คือ (๑) นำไปใช้เป็นบรรทัดฐานในการทำงาน (๒) นำไปใช้เป็นหลักยึดถือสำหรับการทำงาน เช่น

การปลูกต้นไม้ ๒ ชนิดรวมกันในหลุมเดียว เช่น ปลูกกล้วยและต้นมะม่วง ในเบื้องต้นต้องสอนให้ชาวบ้านมีใจรักการปลูกพืชก่อน โดยเชื่อว่า หากปลูกไว้ดีแล้ว ย่อมมีผลสำหรับรับประทาน (ฉันทะ) ขึ้นต่อมา ถึงลงมือคายหญ้า ปรับพื้นที่หรือหน้าดินที่จะทำการปลูก ขุดหลุม เตรียมปุ๋ย น้ำ หญ้าแห้งหรือวัสดุอื่นๆ มาปกหน้าดิน (วิธียะ) จากนั้น ก็พิจารณาว่าจะปลูกกี่หลุม โดยแต่ละหลุมกว้างเท่าไร ยาวเท่าไร ใช้ต้นไม้กี่ต้นเสริมอีกหรือไม่ และห่างกันเท่าไรก็เมตร เป็นต้น (จิตตะ) และลงมือปลูก แล้วรอดูผลที่เกิดขึ้น (วิมังสา=ทดลองดู)

๔.๕ ผลสัมฤทธิ์ในการส่งเสริมการพึ่งตนเองของพระครูพิพิธธรรมรส

จากการสัมภาษณ์ผู้รู้แล้วนำผลมาสรุปวิเคราะห์ผลสำเร็จ ผู้วิจัยพบว่า การส่งเสริมการพึ่งตนเองของพระครูพิพิธธรรมรสนั้น ส่งผลสัมฤทธิ์ในทางปฏิบัติแก่ชาวบ้านอย่างเป็นรูปธรรม และสามารถนำไปปฏิบัติตามได้จริงในชีวิตประจำวัน ผลการศึกษา มีดังนี้

บ้านคงบัง ตำบลคอนนิม อำเภอเวียงใหญ่ จังหวัดขอนแก่น เป็นหมู่บ้านที่มีผู้ทำเกษตรแบบผสมผสานค่อนข้างมาก ในยุคเริ่มต้น สมาชิกของกลุ่มคงบัง มีอยู่ทั้งหมด ๑๕ คน กลุ่มนี้ได้รับการส่งเสริมจากหลวงพ่อด้านการให้แนวทางในการทำงาน และให้หลักธรรม นอกจากนั้น ท่านยังให้ความช่วยเหลือพันธุ์ไม้และให้ยืมกระบือมาให้แก่สมาชิก พระสงฆ์ควรเป็นผู้ให้การสนับสนุนและส่งเสริม แต่บางครั้งก็ควรเป็นผู้ทำให้อุบายเหมือนอย่างหลวงพ่อด้านการให้แนวทางในการขอความช่วยเหลือจากท่านนั้น ท่านจะให้กรรมการเป็นผู้พิจารณา หลวงพ่อก็จะให้ความช่วยเหลือกับผู้ที่ทำจริงมีสัจจะทั้งต่อตนเองและต่อผู้อื่น โดยท่านจะเน้นเรื่อง “ความซื่อสัตย์”

กลุ่มคงบังจะมีการเปิดตลาดนัดสินค้าเกษตรปลอดสาร อาทิตย์ ละครั้ง มีการ
ร่วมกันทำงานทุกหน่วยงาน หากทำงานแบบแยกกันทำจะไปไม่รอด มีการแลกเปลี่ยน
แนวความคิด ในยุคเริ่มต้นจะนิมนต์หลวงพ่อดำเทศน์^{๔๖} และแนวทางในการการทำงาน ส่วน
หัวข้อธรรมที่ท่านนำมาแสดงนั้น ท่านสอนให้อนุรักษ์ป่าไม้คงบังจะนำร่องทุกอย่าง

พ่อบุญเต็ม ชัยลา

เป็นปราชญ์ชาวบ้านคงบัง ตำบลคอนจิม อำเภอเวียงใหญ่ จังหวัดขอนแก่น เป็น
สมาชิกคนสำคัญของกลุ่มคงบังและเป็นผู้ใหญ่บ้านคงบัง

หลักการพึ่งตนเองของพระครูพิพิธธรรมรส มีดังนี้

ในการส่งเสริมชาวบ้านให้พึ่งตนเองนั้น ท่านให้อาธรรมาใช้เป็นหลัก โดย
เฉพาะหลักอุปทานิยธรรม ท่านกล่าวว่า ชุมชนใดต้องการความเจริญรุ่งเรือง ชุมชนนั้น ต้อง
ร่วมกันกระทำ ร่วมกันปรีกหารือ ประชุมพร้อมกันเลิกประชุมพร้อมกันเป็นเนืองนิจ และทำ
ภารกิจร่วมกันที่พึงกระทำ คำว่า “พึงกระทำ” หมายความว่า เรามีความคิดอย่างนี้ก็ต้องหา
คนที่มีความคิดแบบเดียวกันมาทำร่วมกัน เช่น ผู้ชอบทำการเกษตรก็ให้ไปร่วมกับผู้ทำ
การเกษตร จึงจะไม่ล้มและสามารถขับเคลื่อนไปด้วยดี

นอกจากนั้น ผู้ทำงานควรยึดหลักอริยสัจ ๔ และต้อง ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์
อดทน ถ้าใช้หลักธรรม ๔ อย่างนี้ทำได้ทุกอย่าง ไปรอดทุกงาน จากนั้น ต้องพึ่งตนเองให้
มาก เพราะการพึ่งตนเอง และพึ่งพาตนเองจะทำให้ตนไม่ต้องลำบาก ไม่เป็นหนี้ใคร ถ้าพึ่ง
ผู้อื่นก็ต้องเป็นหนี้ เช่น พึ่งธนาคารเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) แต่ก็ไม่สามารถเป็นที่พึ่งแก่
เราได้ ก็ต้องเป็นหนี้ ธกส. พึ่งญาติก็ต้องเป็นหนี้ญาติพี่น้อง

วิธีพึ่งตนเอง คือ ให้ทุกคนพึ่งความคิดของตนเอง เพราะทุกคนมีทุน คือ ทรัพย์
มรดกต่าง ๆ ที่พ่อแม่ได้แบ่งปันมาให้แล้ว ทำอย่างไร ทรัพยากรจะเกิดขึ้นจากดินได้มาก ๆ
ท่านกล่าวว่า ดิน คือ ทุนที่มั่นคง และเป็นที่เกิดของทรัพย์

นอกจากนั้น ทรัพย์มีอยู่ในดินสินมีอยู่ในน้ำ เพราะดินเป็นที่เกิดของทรัพย์ทั้งปวง
คำว่า “สินมีอยู่ในน้ำ” หมายถึง น้ำใจให้มีศีลธรรมโดยเฉพาะศีลข้อที่ ๕ ถ้าใครปฏิบัติตาม
ได้ ผู้นั้นก็จะเจริญทำอะไร อย่าทำด้วยอำนาจ โกรธ หลง คำว่า “ไม่โลภ” ก็คือ ให้รู้จัก
พอเพียง คำว่า “พอเพียง” ก็ให้พอเพียงเฉพาะตน คำว่า “อย่าโกรธ” คือ เมื่อเราทำไม่ถูกก็อย่า

^{๔๖} สัมภาษณ์ พ่อบันลือ พรมนา, ชาวบ้านคงบัง, ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๔๗.

โกรธให้ตัวเอง ให้ทำไปเรื่อย ๆ เดี่ยวก็จะถูกชองเอง อย่าปลูกพืชเพียงอย่างเดียวหรือทำเพียงอย่างใดอย่างหนึ่ง ต้องปลูกพืชหลายๆ อย่างรวมกัน โดยให้ปลูกทุกอย่างที่เรากิน ให้กินทุกอย่างที่เราปลูก สิ่งใดรับประทานได้ให้ปลูกหมด ไม่ต้องไปขอใคร ท่านมักจะพูดว่า “มาตั้งบ้านพร้อมหมู อย่าได้ซื้อผักอีตู่เพิ่มกิน” เพราะถ้าปลูกหลายอย่างรวมกัน ก็จะทำให้เราสามารถอุดหนุนของครอบครัวได้ ทำได้อย่างนี้แล้ว รายได้ก็เข้ามาสู่ครอบครัว^{๔๔}

กิจกรรมที่ท่านส่งเสริม

การปลูกผักสวนครัว เน้นการปลูกป่าโดยอิงธรรมชาติ หากไม่อิงธรรมชาติไปไม่รอด เนื่องจากป่าไม้นั้น ให้คุณค่าแก่ชีวิตมนุษย์มากทีเดียว เพราะสามารถเป็นตลาดได้ ทั้งเป็นแหล่งอาหารได้ตลอดเวลา โดยท่านเคยไปนั่งสังเกตชาวบ้านที่ไปเก็บเห็ดในป่า แม้จะเข้าไปคนละครั้ง แต่ทุกคนก็ได้เห็ดมากินกันทุกคน และเรื่อง ธนาการควาย ธนาการโค ก็เป็นกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมในการพึ่งตนเองอย่างแท้จริง

ด้านผลสัมฤทธิ์

ผลที่เกิดจากการส่งเสริมของท่าน พ่อเต็ม ให้ข้อสังเกตว่า หากทุกคนทำตามทีหลังพ่อสอนเอาไว้ ก็จะสามารถพึ่งตนเองได้ และมีผู้ปฏิบัติหรือทำตามคำสอนของท่านเป็นจำนวนมาก เมื่อปราชญ์และชาวบ้าน มาประชุมเสวนากัน ก็จะนิมนต์ท่านมาสั่งสอน และชี้แนะแนวทางในการทำมาหากินอยู่เสมอ จนกระทั่งท่านได้ถึงแก่กรรมภาพ

แรงจูงใจ มาจากสิ่งที่ท่านได้ท่านเห็น ได้พบ และสัมผัสมา นั่นคือ ความอดยากของชาวบ้าน และ เมื่อเห็นชาวบ้านตัดไม้ทำลายป่า จึงได้ตัดสินใจย้ายจากที่เดิม จังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อเข้ามาอยู่จำพรรษาที่บ้านคิมมะอุ จังหวัดนครราชสีมา เพื่อที่จะได้แก้ปัญหาความเป็นอยู่แก่ชาวบ้าน อีกทั้งเพื่อที่จะอนุรักษ์ป่าไม้ โดยการสอนชาวบ้านให้ทำเกษตรแบบพึ่งตนเอง และพึ่งพาธรรมชาติให้มากที่สุด จุดเริ่มต้นที่ได้รู้จัก และได้ทำตามแนวคำสอนของท่าน เกิดจากการไปร่วมบุญที่งานบ้านคิมมะอุ แล้วได้ฟังเทศนา โดยกล่าวเรื่องการทำหา

^{๔๔} สัมภาษณ์ พ่อบุญเต็ม ชัยลา, ปราชญ์ชาวบ้านคงบัง, ๒๐ กันยายน ๒๕๕๗.

กิน สอนไม่ให้ไปรับสิ่งของจากคนอื่น ให้รับจ้างตนเอง และยังได้สอนให้เลิกรับจ้างแรงงาน หรือการทำงานให้คนอื่น แล้วให้หันกลับมาทำงานเพื่อตนเองแทน^{๔๘}

พ่อทวด กระยอม

พ่อทวด กระยอม ได้ให้ทัศนะว่า พระครูพิพิธธรรมรส เป็นพระที่แปลกไปจาก พระสงฆ์ทั่วไป คือ เป็นพระที่หนีพระหมายความว่า เป็นพระสงฆ์ที่ไม่เหมือนกับพระโดยทั่วไป มีลักษณะนิสัยแนวความคิดที่แปลก และทำตัวเรียบง่าย ไม่ชอบอะไร ที่เป็นพิธีรีตองมากนัก แต่ก็เป็นผู้ที่เคร่งคัดต่อระเบียบวินัยดีมาก และเป็นผู้มีความขยันหมั่นเพียรมาก เห็นได้จากท่านไม่เคยจำวัดตอนกลางวันแม้แต่ครั้งเดียว

ส่วนแนวความคิดพึ่งตนเองตามแนวคิดของหลวงพ่อบัณฑิตนั้น เริ่มต้นด้วยการให้รู้จักตนก่อน รู้จักสำรวจปัญหาว่าเป็นอย่างไร คือ อะไร แล้วก็คิดหาวิธีแก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยปัญญาของตนเองว่าจะแก้อย่างไร วิธีไหน ใช้ทรัพยากรอะไรบ้าง หลักในการทำงานนั้น เราต้องสร้างงานก่อนจึงค่อยหาเงิน “อย่าวิ่งตามเงิน อย่าเชื่อคนอื่น จงเชื่อตนเอง” เพราะไม่มีใครรู้เรื่องของเรามากเท่ากับตัวเราเอง และที่สำคัญที่สุดเราต้องอย่าหลอกตัวเอง คนเราถ้าหลอกตัวเองได้ก็สามารถหลอกคนอื่นได้ทุกคน^{๔๙}

พ่อผอง เกตุพิบูลย์

เป็นปราชญ์ชาวบ้าน ครูบ้านาญผู้เจริญตามรอยพระยุคลบาท แห่งบ้านโนนพริก ตำบลโคกสง่า อำเภอเมืองพล จังหวัดขอนแก่น ได้ให้ทัศนะว่า “ในประเทศไทยของเรา หากมีพระสงฆ์ที่ทำงานเพื่อสังคมและพัฒนาตนเองอยู่เสมอ เหมือนกับหลวงพ่อบัณฑิตอย่างน้อยก็อำเภอละหนึ่งรูป การพัฒนาประเทศจะเป็นไปด้วยดีอย่างแน่นอนผมเชื่ออย่างนั้น”^{๕๐}

นอกจากนั้น จากการเก็บข้อมูลทั้งเอกสารและการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ผู้วิจัยได้พบว่า ยังมีกิจกรรมอีกหลายอย่าง ที่เป็นแนวทางปฏิบัติของพระครูพิพิธธรรมรส ซึ่งท่านได้กล่าวสอน และเป็นประโยชน์ต่อการพึ่งตนเองของชาวบ้าน มีดังนี้

^{๔๘} สัมภาษณ์ พ่อนุญเดิม ชัยลา, ปราชญ์ชาวบ้านดงบัง, ๑๕ สิงหาคม ๒๕๔๗.

^{๔๙} สัมภาษณ์ พ่อทวด กระยอม, ปราชญ์ชาวบ้านดงบัง, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๔๗.

^{๕๐} สัมภาษณ์ พ่อผอง เกตุพิบูลย์, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๔๗.

๑. กิจกรรมเพื่อส่งเสริมประเพณีการบรรพชาอุปสมบท ทุกวันที่ ๑- ๕ กรกฎาคม ของทุกปี โดยให้ชื่อกิจกรรมว่า “วันพุทธทาสรำลึก”

๒. กิจกรรมอบรมเยาวชน ประชาชน หน่วยงานรัฐกร และเอกชน เกี่ยวกับ คุณธรรม และจริยธรรม

๓. การแต่งงานแบบประหยัคปลอดอบายมุข

๔. การให้คำปรึกษาแก่เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน

๕. สนับสนุนการพัฒนาชุมชน ด้านฟื้นฟูเกษตร สิ่งแวดล้อม ฟื้นฟูภูมิปัญญา ชาวบ้านโดยมีองค์กรพัฒนาชุมชนให้ความร่วมมือด้วยดีตลอดมา (NGOs)

๖. เป็นผู้บุกเบิกวัดป่าธรรม และสร้างรณนิยสถานแก่วัด และชุมชน ดังคำที่ท่าน พุทธทาส กล่าวยกย่องพระครูพิพิธธรรมรสว่า “ท่านบัญญัติ คือ รถแทรกเตอร์น้อยแห่งสวน โมกข์” หมายถึง ผู้บุกเบิกของวัดสวนโมกข์ที่ห่มเทแรงกาย แรงใจแด่พระศาสนา

๗. โครงการก่อสร้างพุทธคยา ที่วัดป่าธรรมเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา แต่เป็นที่น่า เสียคายเป็นอย่างยิ่งว่า เมื่อเริ่มโครงการนี้เพียงร้อยละ ๑๐ เท่านั้น ผู้ดำเนินการ คือ หลวงพ่อก็ได้สละสังขารลาโลกนี้ไปแล้ว คงทิ้งแต่หินก้อนใหญ่ให้คนรุ่นหลังได้ไปฉุดกันต่อไป^๒

สรุปวิเคราะห์

พระครูพิพิธธรรมรส (บัญญัติ อนุตฺตโร)ได้รับอิทธิพลแนวคิดในการพึ่งตนเอง จากท่านพุทธทาสภิกขุ เนื่องจากเคยไปอาศัยและปฏิบัติด้วยกัน จึงทำให้เกิดความประทับใจ ในหลักการ ซึ่งหลักใหญ่ก็นำมาจากพระพุทธรพจน์ในพระพุทธรศาสนา์นั้นเอง แต่ท่านพุทธ ทาสภิกขุ ท่านมีปฏิภาณในการถ่ายทอด และสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างแท้จริง ฉะนั้น คำว่า “การพึ่งตนเองแนวพุทธ” นี้ จึงมีความหมายว่า “ให้บุคคลสามารถเป็นที่พึ่งแก่ตนเองได้ และเป็นที่พักของครอบครัวก็ได้ด้วย”

ส่วนเหตุปัจจัยที่เป็นแรงจูงใจหรือสาเหตุหลักที่ทำให้พระครูพิพิธธรรมรส (บัญญัติ อนุตฺตโร) เกิดความเมตตาต่อชาวบ้านกิมมะธุ และชาวบ้านใกล้เคียง มีหลายอย่าง เช่น ชาวบ้านขาดที่ทำกิน บางคนก็มีที่ทำกินแต่ปลูกพืชอะไรไม่ได้ เนื่องจากดินไม่ดี บางส่วน

^๒ นายประเสริฐ พรหมนอก และคณะ, “พระครูพิพิธธรรมรส (หลวงพ่อบัญญัติ อนุตฺตโร)” : พระธรรมคาถาไม่ธรรมดา, นครราชสีมา : วัดป่าธรรมคาถา กิ่งอำเภอบัวลาย นครราชสีมา, ๒๕๔๘ (อัคราณา).

ก็ขาดน้ำ นาน้อย ไม่เหมาะแก่การเพาะปลูก ปัญหาการเล่นการพนัน ปัญหาเด็ก เยาวชนขาดสารอาหารที่จำเป็นต่อร่างกาย สรุปแล้วก็คือ ปัญหาเรื่องปากท้อง เศรษฐกิจชุมชนนั่นเอง

ส่วนบทบาทของพระครูพิพิธธรรมรส (บุญญิต อนุตฺตโร) ที่เด่นชัด คือ เป็นพระสงฆ์ผู้นำจิตวิญญาณของชาวบ้านคิมมะอู ด้วยการนำชาวบ้านปลูกต้นไม้ ปรับปรุงดิน ทำการเกษตรพืชหมุนเวียนกันไป เลี้ยงปลา โดยท่านคอยเป็นผู้แนะนำอย่างใกล้ชิด และชาวบ้านก็นำไปปฏิบัติให้เกิดผลจริง หากมีปัญหาใดเกิดขึ้น ก็ช่วยกันแก้ปัญหา และผลประโยชน์ที่ได้ก็เกิดแก่ชาวบ้านโดยตรง เช่น โครงการอาหารกลางวันสำหรับเด็ก โครงการธนาคารข้าว – โภชนะบิณฑบาต โครงการสมุนไพรไทยท้องถิ่น บทบาทในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

นอกจากนั้น พระครูพิพิธธรรมรส (บุญญิต อนุตฺตโร) ยังได้มีบทบาทในด้านพระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยการนำพระสงฆ์ เหล่าข้าราชการ และพุทธศาสนิกชน ได้ร่วมมือกันปฏิบัติธรรมในโอกาสต่างๆ และวันสำคัญของศาสนา ตัวอย่างเช่น การจัดบรรพชา อุปสมบท พระภิกษุ สามเณร ในช่วงเดือน มีนาคม ถึง เมษายน ของทุกปี และการจัดงานวันพุทธทาสรำลึก ในเดือนกรกฎาคม เป็นประจำทุกปี

ในด้านหลักพุทธธรรมที่ท่านนำมาประยุกต์เท่าที่รู้จักกันดี คือ หลักสังคหวัตถุ ๔ ข้อ หลักศีล ๕ หลักกฎแห่งกรรม หลักสันโดษ หลักอิทธิบาท ๔ ข้อ

ประการสุดท้าย ก็คือ ผลสัมฤทธิ์ในการเผยแผ่และพัฒนา เมื่อประมวลโดยภาพรวมแล้ว ก็มีทั้งโครงการที่ประสบผลสำเร็จ และโครงการที่ล้มเหลวไป แต่ที่จริงแล้วการทำเกษตรแบบถาวรและยั่งยืน (เกษตรผสมผสาน) โดยการประยุกต์หลักพุทธธรรมเป็นแกนนั้น มีวิธีการที่ชาวบ้านสามารถปฏิบัติตามได้ เพราะเป็นหลักการและวิธีการที่จะทำให้ชาวบ้านพึ่งตนได้ คล้ายกับหลักการแห่งเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่สอนให้คนรู้จักเอาตัวรอดด้วยลำแข้งของตนเอง โดยไม่รบกวนธรรมชาติและเงินลงทุนที่มากมายเหมือนทุนนิยม หรือบริโภคนิยม เพราะการพึ่งตนเองเป็นแนวคิดแบบกรรมนิยมซึ่งแย้งกับแนวคิดแบบทุนนิยมและบริโภคนิยม

บทที่ ๕

บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษา เรื่องบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมชาวบ้านให้พึ่งตนเอง ศึกษากรณีพระครูพิพิธธรรมรส (บุญฤดี อนุตฺตโร) นี้ มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญสามประการ คือ เพื่อศึกษาการพึ่งตนเองตามหลักพุทธธรรม บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนา และบทบาทของพระครูพิพิธธรรมรสในการส่งเสริมชาวบ้านให้พึ่งตนเอง โดยใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) และการศึกษาภาคสนาม (Field Research) ประกอบกัน การศึกษาจากเอกสารเป็นการศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับประเด็นที่ศึกษา วิธีการศึกษา ตลอดจนข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ส่วนการศึกษภาคสนามนั้นเป็นการรวบรวมข้อมูลสำคัญเพื่อนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นในวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์และการสังเกตประกอบกัน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ (Interview Guide) กึ่งโครงสร้าง และเทปบันทึกเสียง ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มผู้รู้ (Key - informants) กลุ่มปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสานและชาวบ้านที่ทำการเกษตรแบบผสมผสาน แล้วเสนอผลงานวิจัยโดยวิธีพรรณนา ผลจากการศึกษาสรุปได้ ดังนี้

๑. การพึ่งตนเองตามหลักพุทธธรรม

จากการศึกษาพบว่า “ที่พึ่ง” ได้แก่ ผู้ให้การคุ้มครอง ช่วยเหลือและส่งเสริมบุคคลให้ดำรงตนอยู่ได้ตามสมควรแก่ฐานะของตน ๆ อีกนัยหนึ่ง “ที่พึ่ง” ได้แก่ เครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของบุคคล แต่ละชาติ แต่ละศาสนา ที่พื่อนั้น มี ๒ ประเภท คือ ที่พึ่งทางกายและที่พึ่งทางใจ ที่พึ่งทางกาย ได้แก่ ปัจจัย ๔ คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และ ยารักษาโร ส่วนที่พึ่งทางใจนั้น ได้แก่ พระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ซึ่งมี ๒ ส่วน คือ

ส่วนที่อยู่ภายนอกและส่วนที่อยู่ภายในใจ ในวิถีชีวิตของมนุษย์นั้น จะต้องมีการที่พึ่ง และที่พึ่งที่สำคัญนั้นได้แก่ตนเอง ตามหลักพุทธธรรม “การพึ่งตนเอง” ได้แก่การพึ่งคุณธรรมที่มี ในตนเองเป็นแนวคำสอน ที่มุ่งให้ผู้ปฏิบัติตาม ได้ฝึกตน พัฒนาตน เพื่อให้ตนเป็นที่พึ่งของตน และเป็นพึ่งของคนอื่นได้ โดย การสั่งสมคุณงามความดี (บุญ) การมีธรรมเป็นสรณะ (ที่พึ่ง) การ เจริญธรรม(สติปัญญา ๔) การเข้าถึงพระรัตนตรัย และการเข้าใจอริยสัจ

นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาหลายท่าน เช่น ท่านพุทธทาส มองว่า การที่บุคคลจะ พึ่งตนเองได้นั้น จะต้องอาศัยคุณธรรม คือ ความอดทน ความซื่อสัตย์ ความมัธยัสถ์ ความขยัน ความถ่อมตนและความกตัญญูทุกเวที พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) มองว่า การพึ่งตนเองนั้น เป็น หลักการพื้นฐานของพระพุทธศาสนา ที่สอนให้มนุษย์เชื่อมั่นในศักยภาพของตน ให้เชื่อว่าตน เป็นพึ่งของตนได้แน่ ถ้ามีการพัฒนา ฝึกฝนตนเองอย่างดีพอ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ให้ทัศนะว่า การพึ่งตนเองในทางพระพุทธศาสนาดังอยู่บนพื้นฐานของความพอเพียง ความพอดี หรือต้องยึดหลักของทางสายกลาง

การพึ่งตนเองในทัศนะของกลุ่มนักวิชาการ ซึ่งมีส่วนคลุกคลีอยู่กับชาวบ้าน ทำงาน เพื่อช่วยเหลือชาวบ้านให้สามารถพึ่งตนเองได้ เช่น สมศักดิ์ ศรีสันติสุข ให้ทัศนะว่า “การ พึ่งตนเอง” คือ การตระหนักถึงความพอดี พอเหมาะแล้วนำส่วนที่เกินความพอดีนั้นไปช่วยเหลือ คนอื่น ธีระ รุญเจริญ ให้ทัศนะว่า “การพึ่งตนเอง” คือ การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การพยายาม ช่วยเหลือตัวเอง กัลยา พัฒนศรี ให้ทัศนะว่า “การพึ่งตนเอง” คือ การให้ชาวบ้านได้เรียนรู้เพื่อ ช่วยเหลือตัวเอง เพราะไม่มีใครจะช่วยเหลือเขาได้ทุกอย่าง กุสุมา ชูศิลป์ ให้ทัศนะว่า “การพึ่งตนเอง” คือ การช่วยให้ชาวบ้านรู้ว่า สิ่งใดควรทำอย่างไร แล้วตัดสินใจทำสิ่งนั้น ๆ ได้อย่างถูกต้องด้วยตัว ของพวกเขาเอง อนนก นาตะบุตร ให้ทัศนะว่า “การพึ่งตนเอง” คือ การนำหลักพุทธธรรมมา ประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชน

ตามทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลมหาราช “การพึ่งตนเอง” คือ การช่วยให้เกษตรกรดำรงตนอยู่ได้ด้วยตัวเองในระดับหนึ่ง ซึ่งไม่เป็นภาระแก่ภาครัฐมากนัก

ในทัศนะของปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน ๖ ท่าน คือ พ่อมหาอยู่ สุนทรชัย พ่อเชียง ไทยดี จากจังหวัดสุรินทร์ พ่อชาติ มารแสง จากจังหวัดอำนาจเจริญ พ่อผอง เกตุพิบูลย์ จาก จังหวัดขอนแก่น พ่อสุทธีรัตน์ ปรัชญาพฤต และพ่อผาย สร้อยสระกลาง จากจังหวัดบุรีรัมย์

แสดงทัศนะว่า การพึ่งตนเอง คือ พัฒนาอาชีพให้เหมาะสมแก่ท้องถิ่นของตน ทำเกษตรให้พอเพียงสามารถเลี้ยงคนในครอบครัวได้

การพึ่งตนเองเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคม เพราะเป็นสิ่งที่จะทำให้บุคคล สังคม ประเทศ มีความเจริญก้าวหน้ามั่นคง ถ้าบุคคลไม่รู้จักการพึ่งตนเอง ก็จะทำให้เป็นคนมีปัญหา หากความสุขยาก ซึ่งการพึ่งตนเองนั้น มี ๒ ระดับ คือ การพึ่งตนเองในระดับกลุ่มและการพึ่งตนเองในระดับปัจเจกบุคคล ส่วนวิธีการพึ่งตนเองนั้น พระพุทธศาสนาสอนให้พึ่งตนด้วยการหมั่นประกอบคุณความดี พยายามพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนให้สูงขึ้น เป็นคนมีเหตุผล และเชื่อในกฎแห่งกรรม ในด้านหลักพุทธธรรมที่ช่วยให้บุคคลสามารถพึ่งตน พึ่งคนอื่นและเป็นที่พึ่งของคนอื่นได้นั้น พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้หลายประการด้วยกัน เช่น นาถกรรมธรรม ๑๐ (ธรรมสร้างที่พึ่ง, คุณธรรมที่ทำให้ตนเป็นที่พึ่งของตนได้) อริยทรัพย์ ๘ (ธรรมสนับสนุนให้บุคคลพึ่งตนเอง) อิทธิบาท ๔ (คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จผลด้วยความสามารถของตนเอง) ธรรมเป็นเหตุให้สมหวัง ๔ (ธรรมเป็นปัจจัยให้บุคคลเป็นตัวของตัวเอง) การพึ่งตนเองไม่สำเร็จผล หากบุคคลไม่สามารถประคองตนให้ผ่านพ้นจากกรรมอันเป็นอุปสรรคของการพึ่งตนเอง คือ อบายมุข ๖ ประการ

๒. บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนา

จากการที่ได้ศึกษาบทบาทพระสงฆ์ในด้านการพัฒนา ทั้งในอดีต ปัจจุบัน รวมไปถึงอนาคต พบว่า พุทธศาสนามีความผูกพันกับวิถีชีวิตคนไทยมาช้านาน มีอิทธิพลต่อทัศนคติและค่านิยม พระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา และเผยแผ่หลักคำสอนทางศาสนาสู่ประชาชน แต่การทำหน้าที่นี้ จะสำเร็จประสิทธิผลหรือไม่ขึ้น ขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพในการถ่ายทอดหลักคำสอนและขึ้นอยู่กับศรัทธาของประชาชน พระสงฆ์มีหน้าที่ ชี้แนะให้ชาวบ้านรู้ดี รู้ชั่ว ให้ทำความดี ให้ละความชั่ว อันจะทำให้เขาสามารถพึ่งตนได้ เพราะพระสงฆ์กับชาวบ้านต่างก็พึ่งพาอาศัยกัน พระสงฆ์บางรูปก็เป็นลูกหลานของชาวบ้าน เมื่อเห็นชาวบ้าน ได้รับ

ความทุกข์ร้อน มีปัญหาหรือมีวุ่นวายในอบายมุข เกียจคร้านในการทำงาน ประมาทในการดำเนินชีวิต อันเป็นเหตุให้เขาเอาตัวไม่รอด พระสงฆ์จึงเข้ามาแก้ปัญหาเหล่านี้ให้ชาวบ้าน

แต่การที่พระสงฆ์เข้ามาทำหน้าที่ ในการพัฒนาความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ช่วยเหลือชาวบ้านให้มีอยู่มีกิน ไม่ต้องลำบากไปซื้อเขากิน ไม่ต้องไปขอใครกินนั้น เป็นบทบาทที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางทัศนคติทางสังคมขึ้นมา เพราะมีทั้งผู้เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย แต่บางคนก็วางตัวเป็นตัวกลาง ปัญหานี้ทำให้พระสงฆ์ในประเทศไทย เกิดความสับสน แต่พระสงฆ์นักพัฒนาท่านจะไม่ใส่ใจและจะไม่ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้สัก เพราะเห็นว่ากรณีนี้ไม่ได้ขัดต่อพระธรรมวินัย เนื่องจากผู้กระทำไม่ได้เจตนาประจบคฤหัสถ์ และไม่ได้เพื่อหวังลาภยศ และไม่ได้ลดตัวให้เขาใช้ แต่เป็นการสงเคราะห์ชาวบ้าน ให้เขาพ้นจากทุกข์ เป็นการกระทำตามหลักการและอุดมการณ์พุทธศาสนาที่ว่า“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเที่ยวไป เพื่อประโยชน์ เพื่อสุข เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก” และเป็นการทำเพื่อเป็นการแสดงออกซึ่งความมีกตัญญูคุณเวทิตาธรรม

๓. บทบาทของพระครูพิพิธธรรมรสในการส่งเสริมพึ่งตนเอง

จากการสัมภาษณ์ผู้รู้และบรรดาปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน ได้วิเคราะห์บทบาทของพระครูพิพิธธรรมรส โดยพิจารณาเป็นลำดับไป ตั้งแต่พัฒนาการด้านความคิด ปัจจัยที่ผลักดันให้เกิดแนวคิดในการพัฒนาชุมชน บทบาทด้านที่เด่น ๆ งานด้านการพัฒนาในอดีต แนวคิดการพึ่งตนเองของท่าน การส่งเสริมชาวบ้านให้ทำพุทธเกษตร (เกษตรพึ่งตนเอง) หลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมชาวบ้านให้พึ่งตนเอง ความสอดคล้องระหว่างแนวคิดการพึ่งตนเองในพุทธธรรม กับแนวคิดการพึ่งตนเองของพระครูพิพิธธรรมรส และผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติงาน ซึ่งมีผลสรุปตามลำดับ คือ

๑. พัฒนาการทางด้านแนวความคิด พระครูพิพิธธรรมเป็นพระสงฆ์นักพัฒนา ที่ได้สร้างคุณูปการไว้กับสังคมไทยอย่างมากมาย โดยเฉพาะแนวคิดด้านการพัฒนา ทั้งนี้เพราะท่านได้ผ่านการปฏิบัติธรรมกรรมฐาน จึงทำให้เป็นผู้มีจิตประกอบด้วยเมตตา อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้น

ทุกข์ อีกปัจจัยหนึ่งซึ่งมีความสำคัญต่อพัฒนาทางแนวคิดของท่านไม่แพ้กัน ก็คือการทำท่านได้รับการปลูกฝังอุดมการณ์ให้รักงานพัฒนา จากสำนักสวนโมกขลาราม ของท่านพุทธทาสภิกขุ ท่านจึงยึดมั่นในอุดมการณ์ และมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาความเป็นอยู่ของชาวบ้านให้สามารถพึ่งตนได้ เพื่อไม่ให้เป็นการระของสังคม ไม่เป็นภัยของสังคม การช่วยให้ชาวบ้านพ้นจากความทุกข์ร้อน ท่านถือว่า เป็นการปฏิบัติธรรมอย่างหนึ่ง เพราะได้ทำตามหน้าที่ของพระสงฆ์

๒. ปัจจัยที่ผลักดันให้พระครูพิพิธธรรมรสมีแนวคิดในการพัฒนาชุมชน สิ่งที่เป็นเหตุปัจจัยให้พระครูพิพิธธรรมรสมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนนั้น มี ๒ ประการ คือ การที่ท่านได้รับการปลูกฝังให้รักการทำงานเพื่อชุมชน เพื่อเพื่อนเกิดแก่ เจ็บตาย จากสวน โมกข์ และการได้เห็นสภาพหมู่บ้านในพื้นที่ภาคอีสานส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบ้านคิมมะอุ ตกอยู่ในภาวะแห้งแล้ง ขาดแหล่งน้ำในการทำเกษตร ชาวบ้านคิดการพนัน ขาดระเบียบวินัย ขาดความสามัคคี ไม่มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะสร้างผลผลิต เด็กขาดสารอาหารตัวผอมเหลือง เยาวชนได้รับการศึกษาน้อย มีการใช้แรงงานสัตว์อย่างทารุณ เสร็จหน้างานก็นำไปขายให้โรงฆ่าสัตว์ ทำให้เกิดลูกกระป๋องกำพร้า และการไม่รู้จักทำกิน

๓. บทบาทพระครูพิพิธธรรมรสในด้านต่าง ๆ พระสงฆ์ดำรงชีวิต โดยอาศัยปัจจัย ๔ และการถือกุศลในด้านต่าง ๆ จากชาวบ้าน พระสงฆ์จึงต้องมียุทธศาสตร์ตอบสนองต่อชาวบ้าน พระสงฆ์ไม่ควรเป็นฝ่ายรับแต่เพียงฝ่ายเดียว แม้พระวินัยก็เอื้อให้พระสงฆ์ได้มีโอกาสตอบสนองความต้องการของชุมชน พระครูพิพิธธรรมรสตระหนัก และเข้าใจในเหตุผลข้อนี้ดี ท่านจึงไม่ยอมหยุดนิ่ง ได้ทำหน้าที่ของพระสงฆ์ครบถ้วนบริบูรณ์ ฉะนั้นท่านจึงมีบทบาทในด้านต่าง ๆ อย่างมากมาย ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาเฉพาะด้านที่เด่น ๆ ซึ่งมีผลสรุป ตามลำดับ คือ

๓.๑ บทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระครูพิพิธธรรมรส เป็นพระสงฆ์ที่มากไปด้วยความรู้ความสามารถ เพราะท่านเป็นผู้มีอุปนิสัยที่ใคร่ต่อการเรียนรู้ และมันฝึกตนเองอยู่เสมอ เป็นพระสงฆ์อีกรูปหนึ่ง ที่อุทิศร่างกายแรงใจ เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ที่วัดของท่านจะมีการจัดกิจกรรมที่เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นประจำเกือบทั้งปี เช่น การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน การจัดอบรมหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งส่วนราชการและเอกชน เป็นต้น

๓.๒ บทบาทการพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาทั้งสองด้านนี้ จะเป็นผลสำเร็จ หากคนมีความสำนึกในคุณค่าของธรรมชาติและชีวิต ซึ่งจิตสำนึก

ตรงนี้จะเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อคนได้รับการพัฒนาทางศีลธรรมแล้วนั่นเอง การพัฒนาสิ่งแวดล้อมเป็นงานที่ท่านพระครูพิพิธธรรมรสให้ความสำคัญอย่างมากและได้พิสูจน์ให้ชาวบ้านเห็นว่า มันสามารถทำได้ ถ้าตั้งใจทำจริง

๓.๓ บทบาทด้านการเผยแผ่ยาสมุนไพรไทยท้องถิ่น พระครูพิพิธธรรมรส เป็นพระสงฆ์ที่มีความรู้และความชำนาญในการใช้ยาสมุนไพร ท่านมีความรู้เรื่องยาสมุนไพรตั้งแต่สมัยที่ท่านยังเป็นเด็ก ทั้งนี้เพราะท่านเป็นผู้มีอุปนิสัยที่รักการเรียนรู้ ซึ่งเกี่ยวกับการใช้ยาสมุนไพร รักษาความเจ็บป่วยนั้น ผู้วิจัยพบว่า พระครูพิพิธธรรมรสได้รักษาโรค ด้วยยาสมุนไพรในท้องถิ่น และยาขนาดเอกที่ท่านชอบนำไปเผยแผ่เสมอ ก็คือ “ยาคองน้ำมูตรเน่า” หรือพุทโธสถ ท่านบอกว่า น้ำมูตรเน่าสามารถรักษาโรคได้เกือบทุกโรค และในการรักษาคนป่วยให้ได้ผลนั้น ผู้รักษาต้องเป็นยา (คนเป็นยา) ให้คนป่วยด้วย คือ หมอจะต้องมีหน้าตาเข้มแข็งจ่มใส มีกิริยาว่าที่สุภาพอ่อนโยน มีที่ท่าที่สร้างความเชื่อมั่นให้คนไข้หรือญาติของคนไข้ ท่านจะยึดหลักการรักษาโรค โดยการพูดให้กำลังใจแก่ผู้ป่วย เพราะถือว่าคำพูดช่วยให้คนป่วยหายได้ และพูดแล้วอาจทำให้เขาตายก็ได้

๔. ผลงานด้านการพัฒนา ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์ผลงาน ด้านการพัฒนาชุมชนของพระครูพิพิธธรรมรส ผลจากการศึกษา พบว่า ท่านได้ดำเนินการจัดทำโครงการที่เกี่ยวกับงานด้านการพัฒนาชุมชนไว้หลายโครงการ บางโครงการก็ยังดำเนินการอยู่ บางโครงการก็งดให้บริการ บางโครงการก็มีอันต้องล้มเลิกไป โครงการต่อไปนี้ คือ โครงการปลูกป่าเพื่ออนาคตของชุมชนและเยาวชน โครงการสมุนไพรเพื่อการพึ่งตนเอง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและโภชนาการธนาคารโค - กระบือ โครงการเลี้ยงโคนมเพื่อสุขภาพเด็กเล็ก ยังดำเนินการอยู่และเป็นไปด้วยดี โครงการธนาคารข้าวเพื่อผู้ขาดแคลน เป็นโครงการที่งดให้บริการชั่วคราวเพราะผู้ยืมข้าวส่งยังไม่ครบ ส่วนโครงการที่ล้มเลิกไปแล้ว ได้แก่ โครงการนิคมเกษตรกรชาวพุทธ ซึ่งสร้างในรูปของหมู่บ้านปลอดอบายมุข ให้อยู่กันด้วยคุณธรรม ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเลี้ยงตนได้ เหตุที่ต้องล้มเพราะผู้เข้ามาอยู่ในหมู่บ้านนี้ ไม่สามารถงดเว้นจากอบายมุขได้ ไม่สามารถปฏิบัติตามแนวทางที่พระครูพิพิธธรรมรสวางไว้ได้

๕. แนวคิดการพึ่งตนเองของพระครูพิพิธธรรมรส การพึ่งตนเอง ตามแนวคิดของพระครูพิพิธธรรมรส เป็นการสอนให้บุคคลพึ่งกรรม พึ่งการกระทำของตน คนจะพึ่งตนเองได้

ก็ต่อเมื่อคนมีศีลธรรม ไม่ละเมิดศีลธรรมศาสนา ถ้าขาดศีลธรรม ขาดศาสนา ก็จะเป็นเหตุให้คน ฟังตนไม่ได้ มีผลให้ฟังคนอื่นไม่ได้เช่นกัน การฟังตนเองในสังคมปัจจุบัน มี ๒ กระแส คือ การ ฟังตนด้วยปัญญา และการฟังตนด้วยคัมहा การฟังตนด้วยปัญญา ได้แก่ การฟังความรู้ ความสามารถ คุณธรรมและศีลธรรม (พระพุทธศาสนา) ส่วนการฟังตนด้วยคัมहा คือ การฟังเงิน หรือเอาเงินเป็นที่ตั้ง

๖. บทบาทในการส่งเสริมการฟังตนเอง เพราะทนเห็นชาวบ้านทุกซ้ากล่าปากไม่ ไหว พระครูพิพิธธรรมรสจึงได้ส่งเสริมให้พวกเขาปลูกพืชและทำนาโดยวิธีธรรมชาติ คือ ให้ ปลูกพืชหลาย ๆ อย่างลงในหลุมเดียวกัน ในแปลงเดียวกัน ในพื้นที่เดียวกัน โดยปลูกพร้อม ๆ กัน ส่วนการทำนานั้น เมื่อสิ้นหน้านาก็ให้ไถกลบหน้าดินไว้ และไม่เห่าหญ้า ไม่เห่าหญ้า ไม่ ใส่ปุ๋ยเคมี บนคันนาก็ไม่ต้องค้ำหญ้า ปลอ่ยให้คันนารก งูจะได้มีที่อยู่อาศัย เป็นการป้องกันหนูกัด ข้าว การทำเกษตรโดยวิธีนี้ เป็นการลดต้นทุนในการผลิต ประหยัดพลังงานและลดการเป็นหนี้ เดิมการทำเกษตรของชาวบ้านต้องใช้ต้นทุนมาก ทั้งค่าแรงงาน ค่าปุ๋ย ค่ายาฆ่าแมลง และต้องรอ ผลผลิตนานเพราะเป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว จึงหนีไม่พ้นวงจรหนี้ แต่การทำเกษตรตามคำแนะนำ ของพระครูพิพิธธรรมรสนั้น สามารถตัดปัญหาที่ว่ามาได้ทั้งหมด

๗. หลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการทำงาน พระครูพิพิธธรรมรส ส่งเสริม ชาวบ้านให้รู้จักฟังตนเอง โดยใช้ธรรมเหล่านี้ คือ สังคหวัตถุ ๔ ศีล ๕ กฎแห่งกรรม สันโดย อธิปไตย ๔ และอบายมุข มาเป็นบรรทัดฐาน เป็นแนวคิในการทำงาน เช่น สอนให้ชาวบ้าน พุคคิ (ปิยวาจา) ต่อกัน โดยเฉพาะคนในครอบครัวเดียวกัน คนที่ทำในที่เดียวกัน สอนให้ขยัน ในการทำงาน เพื่อตนมีกินมีใช้ ไม่นั่นการค้าขาย ไม่หวังรวย ให้เชื่อกรรม เชื่อผลของกรรม มี ศีลธรรม ห่างไกลจากอบายมุข และย้าว่าหากขาดศีลธรรมจะทำให้ฟังตนเองไม่ได้ ฟังคนอื่นก็ ไม่ได้ คนที่ฟังคนอื่นได้เพราะฟังตนได้ คือ มีศีลธรรมนั่นเอง

๘. ผลสัมฤทธิ์ในการส่งเสริมการฟังตนเองของพระครูพิพิธธรรมรส จากการศึกษา ภาคสนามพบว่า หลักการและวิธีการการส่งเสริมให้ชาวบ้านนำเอาหลักพุทธธรรมไปใช้ในการ ดำเนินกิจการต่าง ๆ ของท่านเป็นวิธีการที่ดี สามารถทำให้ผู้ปฏิบัติตาม ฟังตนได้จริง ดังกรณี พ่อบุญเต็ม ชัยลา พ่อทัด กระชอม พ่อผอง เกตพิบูลย์ เป็นต้น แม้ตัวท่านเองก็สามารถฟังตนได้

และเป็นที่พักของชาวบ้านได้ แต่วิธีการของท่านยังมีผู้ทำตามไม่มากนัก ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะยึดในหลักธรรมที่ท่านสอน และยึดท่านเป็นที่พึ่งทางใจ

๕.๒ อภิปรายผล

จากผลสรุปของการวิจัยที่ได้เสนอไปแล้วนั้น มีประเด็นที่น่าสนใจที่ควรนำมาอภิปรายผล ดังนี้

๑. เหตุที่ชาวบ้านพึ่งตนเองไม่ได้ จากศึกษาทั้งภาคเอกสารและภาคสนามแล้วนำมาวิเคราะห์ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านพึ่งตนเองไม่ได้ สรุปได้ ๖ ประเด็น คือ การเป็นนักร้องเที่ยวผู้หญิง การเป็นนักร้องสุราและสิ่งเสพติด การเป็นนักร้องพนัน การคบคนชั่ว การเที่ยวกลางคืน และการเกียจคร้านทำงาน ซึ่งสอดคล้องกับผลงานของท่านพุทธทาสภิกขุ เรื่อง “รากฐานที่มั่นคงแห่งความเป็นมนุษย์” ในประเด็นที่ว่า อบายมุขเป็นตัวละครสำคัญที่ทำให้มนุษย์ขาดความมั่นคง คือ พึ่งตนเองไม่ได้ หากมนุษย์ต้องการความมั่นคง (พึ่งตนเองได้) ต้องรู้จักประมาณตนเอง กินอยู่อย่างพอคิ แล้วนำส่วนที่เกินความพอคิไปช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์

จากประเด็นที่ว่า อบายมุข เป็นสาเหตุที่ทำให้มนุษย์พึ่งตนเองไม่ได้ นั้น โดยทศนะ ส่วนตัว ผู้วิจัยเห็นว่า การรณรงค์ชักชวนให้ชาวบ้านลด ละ เลิก อบายมุข ซึ่งทำโดยรัฐบาลและพระสงฆ์ในระยะ ๒๐ ปีที่ผ่านมา เป็นวิธีการที่ดี ซึ่งจะทำให้ชาวบ้านเขาพึ่งตนได้ แต่ดูเหมือนว่าการรณรงค์ชักชวนนั้นไม่สู้จะได้ผลนักในเชิงปฏิบัติ เพราะยังมีชาวบ้านบางส่วนติดและหลงเพลินในอบายมุขอยู่ ถึงพระสงฆ์จะทำอย่างไร ก็คงช่วยให้ชาวบ้านบางคนพึ่งตนได้เพียงบางส่วนเท่านั้น ในกรณีนี้มีการล้มสลายไป ของโครงการนิคมเกษตรชาวพุทธ ของพระครูพิพิธธรรมรส เป็นตัวอย่าง ซึ่งโครงการนี้ตั้งขึ้นมาก็เพื่อช่วยชาวบ้าน ที่ไม่มีที่ดินทำกิน ไม่ที่อยู่อาศัย ให้มีที่ทำกิน มีที่อยู่อาศัย แต่มีกฏกติกาว่า ผู้ที่เข้ามาอยู่จะต้องเว้นจากอบายมุข ๖ และถือศีล ๕ แต่ชาวบ้านไม่สามารถปฏิบัติตามได้ เพราะไม่ได้สนุก อบายมุขเป็นเรื่องที่ให้ความสนุกสนานแก่ชาวบ้าน แต่พระครูพิพิธธรรมรสเชื่อมั่นเป็นรู้อยู่ของบุคคล เป็นเหตุให้บุคคลพึ่งตนไม่ได้ และพึ่งคนอื่น

ไม่ได้ ผู้ที่ฟังคนได้นั้น เขาจะไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข ไม่เล่นการพนัน ไม่เที่ยวดูการละเล่น ไม่เสพสิ่งเสพติด และไม่เกียจคร้านทำงาน

ในประเด็นการให้ความช่วยเหลือ สงเคราะห์เพื่อนมนุษย์นั้น ผู้วิจัยมองว่า เป็นสิ่งที่ดี เป็นสิ่งนำมาซึ่งประโยชน์เกื้อกูลแก่สังคม แต่เป็นสิ่งที่ต้องทำด้วยความรอบคอบ ต้องพิจารณาให้ถี่ถ้วนถี่ เพราะถ้าทำไม่ดีอาจทำให้เขาเสียคนได้ อีกประการหนึ่งถ้าไม่พิจารณาให้ดี อาจช่วยถูกบุคคลที่ไม่ควรช่วย สอดคล้องกับทศนะของพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ที่ว่า โลกนี้มีมนุษย์อยู่ ๒ ประเภท คือ ผู้ที่ควรช่วยเหลือและผู้ไม่ควรให้การช่วยเหลือ คนที่ควรช่วยเหลือเพราะเขารู้จักฟังคน พัฒนาตน ส่วนผู้ที่ไม่ควรช่วยเหลือ เพราะไม่รู้จักพัฒนาฝึกฝนตนเอง คอยให้แต่คนอื่นมาช่วย ถ้าช่วยถูกบุคคลประเภทนี้ ก็เท่ากับเราส่งเสริมให้เขามีนิสัยเฉื่อยชา ขอบขอลความช่วยเหลือจากผู้อื่นและสิ่งอื่นเรื่อยไป

๒. บทบาทตามพระวินัย พระสงฆ์กับฆราวาสมีความสัมพันธ์ ในด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลกันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล มีมูลมาจากเหตุ ๒ ประการ คือ พุทธบัญญัติและความจำเป็นในการดำรงชีวิต เมื่อครั้งพุทธกาล เมื่อพระสงฆ์ออกเผยแผ่พุทธศาสนา ท่านได้พยายามเข้าถึงประชาชน เพื่อสั่งสอนเรื่องความทุกข์และการดับทุกข์ ต่อมาพุทธศาสนาได้ตั้งมั่น เกิดสถาบันสงฆ์ และมีพิธีกรรมทางศาสนา พระสงฆ์ใกล้ชิดประชาชน จึงมีบทบาทเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของฆราวาส เช่น เป็นผู้สั่งสอนธรรมะ หมอแผนโบราณ จิตแพทย์และนักพัฒนา เป็นต้น บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ ต่อฆราวาส พัฒนาออกไปอย่างกว้างขวาง ครั้งพุทธกาล บทบาทพระสงฆ์ เป็นไปเพื่อยกระดับชีวิตและจิตวิญญาณของบุคคลไปสู่อุดมคติ คือ ความพ้นทุกข์อย่างสิ้นเชิง คือ นิพพาน

การพัฒนาตนเองไปสู่ความพ้นทุกข์นั้น มี ๒ ระดับ ได้แก่ การพัฒนาคุณธรรม และการแสวงหาความหลุดพ้น การพัฒนาคุณธรรม บุคคลต้องอาศัยการรักษาศีลและการปฏิบัติธรรม อันเป็นผลให้บุคคลได้ฝึกตนให้มี เมตตา กรุณา และสละความเห็นแก่ตัว จนอยู่ในสภาพที่พร้อมต่อการแสวงหาความหลุดพ้นและบรรลุนิพพานได้ในที่สุด พระสงฆ์ไม่ได้มีหน้าที่เพียงแต่ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและนำเอาพระธรรมวินัยมาสั่งสอนประชาชนเท่านั้น พระสงฆ์ยังต้องมีหน้าที่ในการแก้ไขปัญหาคือความเป็นอยู่ของชาวบ้าน สอดคล้องกับ

งานวิจัยของ ภัทรพร สิริกาญจน์ เรื่อง“หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ: แนวคิดและบทบาทของพระคัมภีร์ สุตตปิฎก ในการพัฒนาชุมชน” ในประเด็นที่ว่า สังคมปัจจุบันมีความซับซ้อน ชาวบ้านมีปัญหามากขึ้น พระสงฆ์จึงมีบทบาทช่วยเหลือสังคมมากกว่าอดีต และเป็นผู้แก้ปัญหา ให้กับชาวบ้านเกือบทุกเรื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแก้ปัญหาความยากจน แต่การมาทำหน้าที่ตรงจุดนี้ ก็ถูกผู้ไม่ชอบใจมองว่า ทำตัวไม่เหมาะสมกับความเป็นสมณะ

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมชาวบ้านให้พึ่งตนเอง เป็นการศึกษาศักยภาพสัมพันธ์ระหว่างวัด (พระสงฆ์) กับชุมชน (ชาวบ้าน) ทำให้ผู้วิจัยได้พบประเด็นที่น่าสนใจ ควรแก่การศึกษาค้นคว้า จึงมีข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

จากผลการวิจัยพบว่า พระครูพิพิธธรรมรสสามารถช่วยให้ชาวบ้านผู้ที่เคารพศรัทธา และปฏิบัติตามแนวทางที่ท่านแนะนำ พึ่งตนเองได้ คือ มีกิน มีใช้ ไม่เป็นหนี้ ไม่ต้องเดินทางไปทำงานต่างถิ่น ไม่ต้องไปรับจ้างใคร แต่ให้รับจ้างตัวเอง ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านพึ่งตนได้ในระดับหนึ่ง ก็คือ การนำเอาหลักพุทธธรรมไปใช้ในการทำงานและการดำเนินชีวิต ซึ่งหลักพุทธธรรมส่วนใหญ่ที่ชาวบ้านใช้จะมาจากพระครูพิพิธธรรมรส ดังนั้นการจะส่งเสริมให้ชาวบ้านพึ่งตนเองได้ จึงขึ้นอยู่กับทำให้ชาวบ้านยอมรับนำเอาหลักพุทธธรรมไปใช้ในการดำรงชีวิตเป็นสำคัญ ส่วนการจัดโครงการพัฒนาชนบทนั้น พระสงฆ์ควรตระหนักถึงความต้องการของประชาชนเป็นที่ตั้ง เพื่อป้องกันการสูญเสียเปล่าทั้งในด้านเศรษฐกิจและแรงงาน แม้ในด้านรูปแบบการดำเนินงาน ควรเป็นไปในรูปแบบคณะกรรมการ พระสงฆ์ควรอยู่ในฐานะที่ปรึกษา ที่คอยให้คำแนะนำ แสดงความคิดเห็น และเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนเท่านั้น

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

หากต้องการให้การดำเนินกิจกรรมประสบผลสำเร็จ ควรให้สมาชิกในหมู่บ้าน มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ กล่าวคือ พระสงฆ์ ผู้ใหญ่บ้าน ครูอาจารย์ในโรงเรียนประจำหมู่บ้าน และชาวบ้าน ต้องร่วมกันวางแผน และร่วมกับการปฏิบัติ ให้สอดคล้องและตรงตามความต้องการของส่วนรวม มีการแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบ ตามความเหมาะสม เช่น พระภิกษุสงฆ์ทำหน้าที่อบรมสั่งสอน ปลุกฝังศีลธรรมคุณธรรมสอดแทรกไปในกิจกรรมต่าง ๆ สถาบันการศึกษาหรือองค์การของรัฐ มีหน้าที่ให้การสนับสนุน โดยร่วมมือกับองค์กร มูลนิธิเอกชนจัดอบรมให้ความรู้แก่พระสงฆ์ที่เป็นนักพัฒนาเป็นครั้งคราว ในเรื่องการพัฒนาชุมชน การสงเคราะห์ การศึกษานอกระบบโรงเรียน การสาธารณสุขขั้นมูลฐาน เป็นต้น เพื่อให้พระสงฆ์ได้ปรับตัวให้เข้ากับสังคมที่เปลี่ยนแปลง พระสงฆ์จะได้ปฏิบัติงานให้คำปรึกษาแนะนำแก่ชาวบ้านอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ เพราะปัจจุบันพระสงฆ์มีวุฒิการศึกษาไม่ค่อยสูงนัก ดังนั้นพระสงฆ์จึงควรมีความรู้ทั้งฝ่ายศาสนาและฝ่ายโลกควบคู่กันไป

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งเสริมให้ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเอง ศึกษากรณีบ้านดงบัง ตำบลคอนนิม อำเภอบางบาล จังหวัดพิจิตร
๒. ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาชนบทในภาคเหนือหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
๓. ศึกษาวิจัยเรื่อง การประยุกต์พุทธวิธีสอนของพระพุทธเจ้า มาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูพิพิธธรรมรส
๔. ศึกษาวิจัยเรื่อง การรักษาผู้ป่วยด้วยพุทธโอสธของพระครูพิพิธธรรมรส

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเดปีฎก, ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

----- . พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๕๑ เล่ม. มหาวิทยาลัย

มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. คู่มือการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง. ๒๕๔๑

----- . โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงตามยุทธศาสตร์

เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง พ.ศ. ๒๕๔๒ – ๒๕๔๔ . กรุงเทพมหานคร :

บริษัทบริหารพิมพ์จำกัด . ๒๕๔๒ .

----- . เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง : แนวความคิดและยุทธศาสตร์ . กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, ๒๕๔๑.

----- . เศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองภาคอีสาน . ม.ป.พ, ๒๕๔๑ .

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือและการจัดการวัด ฉบับย่อ. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

----- . คู่มือการปฏิบัติงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล .

กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๔๑.

----- . หลักพระพุทธศาสนา . กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๑.

กองศาสนศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ . ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
การศาสนา , ๒๕๓๗.

----- . พระพุทธศาสนากับสังคมไทย . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๖ .

----- . พระพุทธศาสนาที่แท้ . กรุงเทพมหานคร : การศาสนา , ๒๕๓๖ .

คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา . พระสงฆ์กับการประยุกต์ศาสนกิจให้สมัย .

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ยุววิทยา, ๒๕๒๘.

คณะศึกษาโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์” . ความจริงของแผ่นดิน .

กรุงเทพมหานคร : บริษัท เจ ฟิล์ม โปรเซส จำกัด, ๒๕๓๗.

คุณ โทจันทร์.พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน . กรุงเทพมหานคร : โอ เอส พรินต์ติ้ง เฮาส์, ๒๕๓๗.

จิรพรรณ กาญจนะดิตรและคณะ. สังคมวิทยาและมนุษยวิทยาเบื้องต้น , พิมพ์ครั้งที่ ๑๕.

กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐.

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ . สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์ . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๔๔.

ชัยวัฒน์ หน่อรัตน์ และคณะ . เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม ผลจากเสวนาสหสาขา

วิชาการระหว่างสถาบันแห่งชาติ.กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ฟ้าอภัย, ๒๕๔๕.

ทินพันธ์ นาคะตะ . พระพุทธศาสนากับสังคมไทย.กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์,

๒๕๒๕.

นฤมิตร สอดสุข . อ่านสังคมไทย ๕ นาที. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรินต์ติ้ง เฮาส์ , ๒๕๓๗.

ธวัช มกรพงศ์ . ยุทธศาสตร์การพัฒนาชนบทไทย . กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.,

๒๕๓๗.

พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) .หลักสำหรับแก้ปัญหาชีวิต ธรรมที่จะช่วยให้พ้นทุกข์.

กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, ม.ป.พ .

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) . ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ.

พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๓ .

----- . จิตวิทยาเพื่อพัฒนาคนตามแนวธรรมชาติ . กรุงเทพมหานคร : สหิทธิธรรม ,

๒๕๓๕.

- . ธรรมกับไทยในสถานการณ์ปัจจุบัน . พิมพ์ครั้งที่ ๔ . กรุงเทพมหานคร : บริษัท
ธรรมสาร , ๒๕๔๒ .
- . พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น,
๒๕๔๐ .
- . พจนานุกรม พุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์ . พิมพ์ครั้งที่ ๘ . กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๓๘ .
- . สถานการณ์พุทธศาสนาพลิกหายหน้าเป็นพัฒนา . พิมพ์ครั้งที่ ๒ . กรุงเทพมหานคร :
บริษัท สหธรรมิก , ๒๕๓๘ .
- . อุดมธรรมนำจิตสำนึกของสังคมไทย . พิมพ์ครั้งที่ ๒ . กรุงเทพมหานคร : บริษัท
สหธรรมิก , ๒๕๓๗ .
- . ข้อคิดชีวิตทวนกระแส . ครั้งที่ ๘ . กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก , ๒๕๓๗ .
- . จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร . ครั้งที่ ๒ . กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก,
๒๕๓๖ .
- . เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ . ครั้งที่ ๕ . กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ , ๒๕๔๔ .
พระมหาทองนาค นาควโร . คนอีสานกับสถานการณ์ของพระพุทธศาสนาที่ควรตระหนัก .
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ลิ้งเชียง , ๒๕๓๘ .
- ปกรณีย์ คุณารักษ์ . เอกสารคำสอน ปัญหาสังคม . ขอนแก่น : คลังน่านาวิทยา , ๒๕๔๖ .
- . เอกสารประกอบการบรรยายวิชามุขยกับสังคม , มหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย
เขตขอนแก่น , ๒๕๔๕ .
- ประเวศ วสี . เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม . กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน , ๒๕๔๒ .
- . พระสงฆ์กับการเรียนรู้เท่าทันสังคม . พิมพ์ครั้งที่ ๒ . กรุงเทพมหานคร :
หมอชาวบ้าน , ๒๕๔๐ .
- ฝ่ายเผยแผ่พระพุทธศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ . คุณธรรม ๔ ประการ . กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์การศาสนา , ๒๕๒๖ .
- ฝ่ายวิชาการ บริษัทสกายบุ๊กส์ จำกัด . แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๕ .
กรุงเทพมหานคร : บริษัท สกายบุ๊กส์ จำกัด , ๒๕๔๕ .

พระครูสุภาจารวัฒน์ . บทบาทของพระสงฆ์ในชนบท ท่ามกลางภาวะวิกฤต . กรุงเทพมหานคร :

เคสดีไทย , ๒๕๔๒ .

พุทธศาสนิก . รากฐานที่มั่นคง แห่งความเป็นมนุษย์ . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา ,
ม.ป.ป .

วิฑิต วัฒนวิบูล . ปรัชญาชีวิตและงาน . พิมพ์ครั้งที่ ๔ . กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน ,
๒๕๔๓ .

อภิชาติ เจริญมา . แนวคิดการเกษตรแบบผสมผสาน พ่อมหายู่ สุนทรชัย . กรุงเทพมหานคร :
บริษัทส่องสยาม จำกัด , ๒๕๔๐ .

มานพ นักการเรียน . พุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๔๕ .

สมพร เทพสิทธิ์า . แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘ และวิกฤตเศรษฐกิจไทย “วิกฤตความจนในสังคม
ไทย” . สภาสังคมสงเคราะห์ , ๒๕๔๒ .

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ . คำถาม คำตอบ เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเล่ม ๒ .
กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสแควร์ , ๒๕๓๕ .

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎมนตรี . ธรรมนูญปัญญาไทย รุ่นที่ ๑
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ . กรุงเทพมหานคร : คุรุสภา , ๒๕๔๔ .

สุทธีวงศ์ ดันตยาพิศาลสุทธี . ข้อปฏิบัติและมารยาทของพระสงฆ์ . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
การศาสนา ๒๕๔๓ .

สุพัตรา สุภาพ . สังคมวิทยา . พิมพ์ครั้งที่ ๑๕ . กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช จำกัด , ๒๕๓๖ .

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย . การพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจใน
ชนบท , ๒๕๓๓ .

อมรา มลิล . การสังคมสงเคราะห์ . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์ , ๒๕๓๘ .

----- . เรากับสังคมเสื่อมทราม . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์ , ๒๕๓๗ .

----- . พึ่งตน . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์ , ๒๕๓๐ .

อรทัย อาจอ่ำ . ชุมชนแข่งกี : ชีวิตและกระบวนการพัฒนาสู่การพึ่งตนเอง . นครปฐม .

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม , มหาวิทยาลัยมหิดล , ๒๕๓๑ .

อุทัย ดุลยเกษม . ปัจเจกบุคคลกับการพึ่งตนเอง . (เอกสารโรเนียว), ๒๕๒๕ .

(๒) บทความ:

กมล รอดคล้าย . “การจัดการศึกษาในวัดเพื่อพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน”. ไบลาน .

ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑ (๒๕๓๘) : ๒๐ – ๒๔ .

กมล รอดคล้าย . “พระสงฆ์กับการพัฒนาเด็ก”. ไบลาน . ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๔ (๒๕๓๘) : ๗ – ๑๒ .

กล้า สมตระกูล . “คำถาม – ตอบ เกี่ยวกับวัดในสังคมไทย”. ไบลาน . ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๕

(๒๕๔๐) : ๓๓ – ๓๕ .

----- . “บทบาทของสถาบันศาสนาต่อสิ่งแวดล้อม”. ไบลาน . ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๒ (๒๕๓๗) :

๑๑ – ๑๕ .

----- . “วัดกับการปฏิรูป”. ไบลาน . ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๓ (๒๕๓๗) : ๒๕ – ๓๑ .

ชัยศาสตร์ ชาติริยรัตน์ . “การพัฒนาที่มองข้าม”. ไบลาน . ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๔ (๒๕๓๘) :

๑๕ – ๓๑ .

ชัยนันท์ นันทพันธ์ . “วัดกับบทบาทในการพัฒนาเด็กก่อนวัยเรียนในชนบท”. ไบลาน . ปีที่ ๑๔

ฉบับที่ ๒ (๒๕๓๗) : ๕ – ๑๐ .

ขวลิต แดงอ่อน . “พระสงฆ์ทำลายเศรษฐกิจจริงหรือไม่”, ไบลาน . ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๔

(๒๕๓๘) : ๓๖ – ๔๑ .

ชินวุธ สุนทรสิมะ . “ไทยกับการพัฒนาแห่งภาคพื้นสุวรรณภูมิ”. สุทธิปริทัศน์ . ปีที่ ๕ ฉบับที่

๒๕ (๒๕๓๗) : ๗ – ๑๒ .

บุญทิพย์ ศิริรังศรี . “บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมให้ประชาชนดูแลตนเอง”. ไบลาน .

ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๓ (๒๕๓๗) : ๓๖ – ๓๕ .

พนม พงษ์ไพบูลย์ . “หน้าตากรรม : ภาพพระพุทธศาสนาถึงคราววิกฤต”. ไบลาน . ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๔

(๒๕๓๘) : ๓ – ๖ .

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) . “ธรรมสารที่ปณี : พึ่งตัวเอง”. ทางเดิน . ฉบับที่ ๕

(๒๕๔๑) : ๒๐ – ๒๑ .

- . “ธรรมสารที่ปณี : คนหลักลอย” . ทางเดิน . ปีที่ ๒๘ ฉบับที่ ๑๑๖ (๒๕๔๘) :
๒๗ - ๒๘ .
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) . “ถ้าอยากพ้นวิฤตต้องเลิกยึดในไสยศาสตร์” . ร่มโพธิ์แก้ว .
ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒๓ (๒๕๔๐) : ๒๒ - ๓๑ .
- . “ความเชื่อถือ ... โขกลาง” . ร่มโพธิ์แก้ว . ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑๖ (๒๕๓๙) :
๑๔ - ๑๕ .
- พระพิจิตรธรรมพาที (ชัยวัฒน์ ฐมวาทธโน) . “ฝากไว้ให้คิด : แก่งจันไม่ยากถ้าหากประหยัด” .
ทางเดิน . ฉบับที่ ๕ (๒๕๔๑) : ๑๔ - ๑๕ .
- โพธิโมลี . “สถานบันพุทธศาสนากับชาติไทย” . ไบลาน . ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๓ (๒๕๓๗) : ๖ - ๑๕ .
- มนัส ภาควงม . “บทบาทของวัดกับการแก้ไขปัญหาวิฤตเศรษฐกิจ” . ไบลาน . ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๖
(๒๕๔๑) : ๓๘ - ๔๐ .
- วันชัย ดันติวิทยาพิทักษ์ . “พระนักพัฒนาคณิศศรีสังคม” . กัลยาณมิตร . ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๕๐
(๒๕๓๓) : ๔๔ - ๕๐ .
- วิมลศรี อุปรมัย . “เศรษฐกิจในชีวิตไทย” . สุทธิปริทัศน์ . ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒๕ (๒๕๓๗) :
๓๓ - ๓๘ .
- เสนาะ ผดุงฉัตร . “สุขใจในยุค I. M. F.” . ทางเดิน . ฉบับที่ ๕ (๒๕๔๑) : ๒๑ - ๒๗ .
- สมพร เทพสิทธิ . “บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน” . ไบลาน . ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๑
(๒๕๔๐) : ๒๘ - ๓๒ .
- . “บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน” . ไบลาน . ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๕ (๒๕๔๐) :
๒๓ - ๒๖ .
- สุทธิพงษ์ ดันติยาพิศาลสุทธิ . “วิฤตศรัทธาของพระพุทธศาสนาและแนวทางป้องกัน” .
ไบลาน . ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๑ (๒๕๔๐) : ๒๔ - ๒๗ .
- สุเทพ เกษมพรหมณี . “แนวคิดเรื่องการพัฒนาวัด” . ไบลาน . ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๖ (๒๕๔๑) :
๔๑ - ๔๓ .

- พิมาน วงศ์อภัย. “ปัจจัยที่ส่งเสริมให้องค์กรประชาชนสามารถพึ่งตนเอง”. วิทยานิพนธ์ปริญญา
สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์.
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๒.
- พวงพยอม เจริญทอง. “การประกอบอาชีพแบบพึ่งตนเองของเกษตรกร”. วิทยานิพนธ์ปริญญา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาพัฒนาสังคม. มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๑.
- พระดาล ญาณโร (สิงห์ทอง). “ทัศนคติและความคาดหวังของเยาวชนชาวเขาต่อบทบาทของ
พระสงฆ์”. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พระมหาประศักดิ์ อัครบุญโญ (ซ่งแสง). “ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์กับกฎแห่งกรรมของ
ชาวพุทธไทยในปัจจุบัน”. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต.
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
- พระประเสริฐ ชุตินฺธโร (สุนทรวัฒน์). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องไสยศาสตร์กับพุทธ
ศาสตร์ตามพระสนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)”. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธ
ศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- มานิช คัตถวณิช. “บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมชนบท ในภาคตะวันออกเฉียง
เหนือ”. งานวิจัยส่วนบุคคล. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๒๘.
- เริงฤทธิ์ พลนามอินทร์. “บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนาในเขตเมือง
เขตกิ่งเมืองและชนบทในจังหวัดอุดรธานี”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๐.
- วัฒนา พัฒนพงศ์. “พระสงฆ์กับบทบาททางการศึกษา”. ค้นคว้าแบบอิสระ คณะกรรมการส่งเสริม
งานวิจัย. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๒๖.
- สมาคมนักวิจัยแห่งประเทศไทย. “สถานภาพและบทบาทของพระสงฆ์ในการให้การศึกษาและ
การพัฒนาชุมชน. การศึกษาเฉพาะกรณีวัดโคกบ่อ, ๒๕๓๘.
- สายันต์ หวานคำ. “บทบาทพระสงฆ์ในงานสวัสดิการสังคม : ศึกษากรณีที่ได้รับรางวัลดีเด่น”.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยเกริก, ๒๕๔๒.

สงเสริม แสงทอง . “แนวคิดการจัดสิ่งแวดลอมตามหลักพระพุทธศาสนา”. การค้นคว้าแบบ
อิสระ. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ , ๒๕๔๑ .

(๔) Book

Galtung et al., **Self-reliance : A Strategy for Development**. London : Bogle- L ‘ Ouverture Publication Ltd.,
1980, : 58.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

แบบสัมภาษณ์ (Interview Guide)

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

- ๑.๑ ชื่อ ..... นามสกุล ..... อายุ ..... ปี
- ๑.๒ เพศ .....
- ๑.๓ สถานภาพ.....
- ๑.๔ อาชีพ .....
- ๑.๕ วุฒิการศึกษา.....
- ๑.๖ อื่น (โปรดระบุ).....

ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของพระครูพิพิธธรรมรสในการส่งเสริมการพึ่งตนเอง

๑. พัฒนาการด้านแนวความคิด
๒. ปัจจัยที่ผลักดันให้พระครูพิพิธธรรมรสในการพัฒนาชุมชน
๓. ผลงานด้านการพัฒนาชนบท
๔. แนวคิดการพึ่งตนเองของพระครูพิพิธธรรมรส
๕. บทบาทในการส่งเสริมการพึ่งตนเอง
๖. ผลสัมฤทธิ์ในการส่งเสริมการพึ่งตนเองของพระครูพิพิธธรรมรส

ตอนที่ ๓ ข้อมูลเกี่ยวกับหลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการทำงาน

๑. หลักสังคหวัตถุ ๔
๒. หลักเบญจศีล
๓. หลักกฏแห่งกรรม
๔. หลักความสันโดษ ๓
๕. หลักอิทธิบาท ๔

ตอนที่ ๔ การนำความรู้เกี่ยวกับหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ผสมผสานกับการทำงาน

๑. การผลิตทางการเกษตรพอเพียง
๒. การบริโภคในชีวิตประจำวัน
๓. การจำหน่ายผลิตภัณฑ์

พระมหาสนอง อภุคธมฺโม / ยาจิตร ผู้สัมภาษณ์

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

สถานที่สัมภาษณ์ วัด.....บ้านเลขที่.....ตำบล.....

อำเภอ.....จังหวัด.....วันที่.....เดือน.....

พ.ศ.....เวลา.....

ภาคผนวก ข.

นามานุกรมผู้ให้สัมภาษณ์:

ก. ผู้รู้

พระครูพิพิธธรรมรส (หลวงพ่อบัณฑิต อนุตฺตโร). เจ้าอาวาสวัดป่าธรรมดา. สัมภาษณ์.

๑๔, ๑๗, ๒๐ มกราคม ๒๕๔๗. และ ๒๐, ๒๘ กันยายน ๒๕๔๗.

พระมหาวิมล จิตฺตมฺโม. เจ้าอาวาสวัดป่าวิสุทธิเกษม. สัมภาษณ์. ๘ กันยายน ๒๕๔๗.

พระสุวิทย์ ญาณธมฺโม, รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดป่าธรรมดา, ๑๑ มกราคม ๒๕๔๘.

ประสิทธิ์ พรหมนอก. ชาวบ้านในตลาดอำเภอเมืองพล. สัมภาษณ์. ๑๐ มิถุนายน ๒๕๔๘.

(พ่อ) สิ้น เทพสี, ชาวบ้านกิมมะฮู, ๒๘ กันยายน ๒๕๔๖

ข. ปราชญ์ชาวบ้านอีสาน

บุญเต็ม ชัยลา. ปราชญ์ชาวบ้านอีสาน. สัมภาษณ์. ๒๐ กันยายน ๒๕๔๗.

๑๕ สิงหาคม ๒๕๔๗. และ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๘.

พ่อทวด กระยอม. ปราชญ์ชาวบ้านอีสาน. สัมภาษณ์. ๒๐ สิงหาคม ๒๕๔๗.

พ่อผอง เกตุพิบูลย์. ปราชญ์ชาวบ้านอีสาน. สัมภาษณ์. ๒๐ สิงหาคม ๒๕๔๗.

ค. ชาวบ้าน

(พ่อ) วัน แทบบาน. ชาวบ้านกิมมะฮู. สัมภาษณ์. ๒๘ กันยายน ๒๕๔๗.

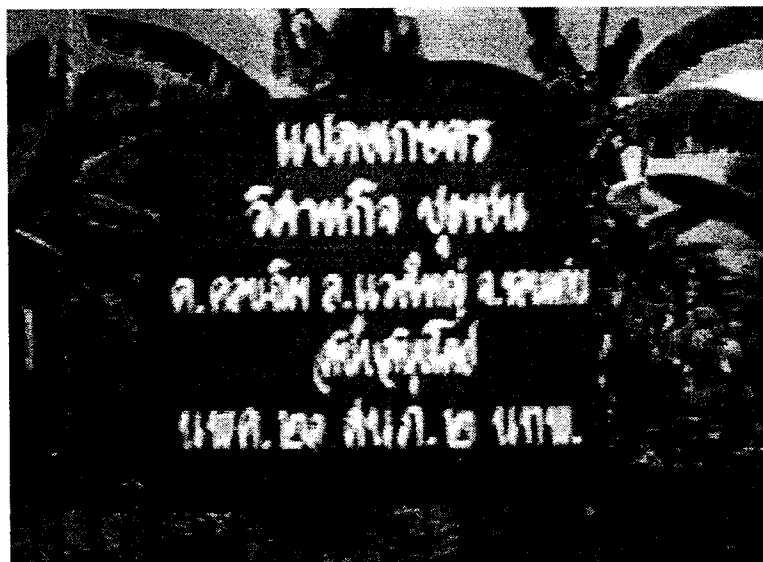
(พ่อ) ไพ ทังรา. ชาวบ้านกิมมะฮู. สัมภาษณ์. ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๔๘.

(พ่อ) บันลือ พรมนา. ชาวบ้านดงบัง. สัมภาษณ์. ๑๕ กันยายน ๒๕๔๗.

ภาคผนวก ก.

ตัวอย่างภาพกิจกรรมในการฟังตนเองของพระครูพิพิธธรรมรส

ภาพที่ ๑ แปลงเกษตรวิสาหกิจชุมชน ตำบลคอนฉิม อำเภอแวง จังหวัดขอนแก่น

ภาพที่ ๒ โรงเรียนแก่นเงิน ตำบลคอนฉิม ขอนแก่น

ภาพที่ ๓ สระอมน้ำในโครงการของพระครูพิพิธธรรมรส

ภาพที่ ๔ บ่อเลี้ยงปลาหลายชนิดของชุมชนเพื่อการบริโภคและส่งขาย

ภาพที่ ๕ แปลงผักปลอดสารพิษ/ใช้ปุ๋ยชีวภาพ

ภาพที่ ๖ สระอมน้ำเพื่อการบริโภคใช้สอยของชุมชนตามแนวคิด

ภาพที่ ๗ โก๋นานาพันธุ์ของพระครูพิพิธธรรมรส

ภาพที่ ๘ เล้าไก่และเล้าเป็ดเพื่อการบริโภคและส่งขายของชุมชนพึ่งตนเอง

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ : พระมหาสนอง อัครมโน / ยาจิตร
เกิด : วันที่ ๓๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๘
สถานที่เกิด : บ้านเลขที่ ๕/๑ หมู่ ๑ ตำบลหนองแขว กิ่งอำเภอศรีณรงค์
จังหวัดสุรินทร์
อุปสมบท : เมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๑
การศึกษา : น.ธ.เอก., พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) คณะครุศาสตร์ เอกสังคมศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๔
สถานภาพปัจจุบัน : ปัจจุบันสังกัดอยู่ที่ วัดโคกกรวด ตำบลโนนพยอม อำเภอชนบท
จังหวัดขอนแก่น ๔๐๑๘๐ โทรศัพท์ ๐๘๕-๐๐๗๐๓๖๑
ประสบการณ์การทำงาน : พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี
ที่โรงเรียนประจักษ์วิทยานุสรณ์ อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ
พ.ศ. ๒๕๓๕ – ๒๕๔๐ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี
ที่วัดท่าพระหงษ์เทพประดิษฐ์ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
พ.ศ. ๒๕๔๒ – ๒๕๔๘ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมที่
โรงเรียนปริยัติธรรมบ้านห้วยค้อ อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น